

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ VE DERGÂH DERGİSİ

Salih DEMİRHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANA BİLİM DALI

Danışman:

Doç. Dr. Fahri ÖZTEKE

Ocak-2024

BATMAN

Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

..... tarafından hazırlanan “.....” adlı tez
çalışması .../.../... tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile
Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
..... Anabilim Dalı’nda YÜKSEK
LİSANS/DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Unvanı Adı SOYADI

.....

Danışman

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Salih DEMİRHAN

Tarih: 24.01.2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ VE DERGÂH DERGİSİ

Salih DEMİRHAN
BATMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Danışman: Doç. Dr. Fahri ÖZTEKE

Jüri
Doç. Dr. Fahri ÖZTEKE
Prof. Dr. Selman YAŞAR
Dr. Serdar ERKAN

Mustafa Şekip Tunç (1886-1958), Türkiye’de felsefe ve psikoloji bilimlerinin kurumsal bir kimlik kazanmasında öncü isimlerden biri olmayı başarmıştır. Yaşamı boyunca hangi koşullar altında olursa olsun elinden kalemini hiç düşürmedi. Birçok telif eser ve çeviri çalışmasının altında imzası bulundu. Bu yolla felsefe ve psikoloji alanlarında dünyaca tanındı. İyi bir gözlemci ve çok dikkatli bir araştırmacı olan Tunç, sanata olan ilgisi ile de dikkatleri üzerine çekti. Onun yaşamındaki kırılma anlarından biri de vatansever entelektüellerin buluşma yeri olan Dergâh dergisi kadrosuna katılması oldu.

Tunç, Dergâha omuz vermesiyle Milli Mücadele yıllarında hem safını belli etmiş hem de o kaotik ortamda ülkedeki kültür faaliyetlerinin sürmesine katkıda sağlamıştır. Bu çalışmada, Tunç’un Dergâh ’ta yayımlanmış makalelerinden onun düşünce dünyasına dair ipuçları yakalayabilmemize doğrudan yardımcı olacak en temel yazılarının bir bölümü günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu makalelerin kritiği yapılarak onun yeni toplumun inşasında nasıl bir yol haritası çizilmesi gerektiğine dair fikirleri ele alındı. Tunç’un modern değerlerle Türk-İslam kültürünü harmanlayarak ananeye dayalı kalkınma reçeteleri sunduğu vurgulandı.

Anahtar Kelimeler: Dergâh Dergisi, Milli Mücadele, Mustafa Şekip Tunç, Psikoloji, Türk Modernleşmesi.

ABSTRACT

MASTER’S DEGREE THESIS

MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ AND DERGÂH MAGAZİNE

Salih DEMİRHAN

**THE GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCE OF BATMAN
UNIVERSITY**

DEPARTMENT OF HISTORY

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Fahri ÖZTEKE

Jury

Assoc. Prof. Dr. Fahri ÖZTEKE

Prof. Dr. Selman YAŞAR

Astt. Prof. Dr. Serdar ERKAN

Mustafa Şekip Tunç (1886-1958), accomplished in becoming one of the pioneers in gaining an institutional identity for philosophy and psychological sciences in Türkiye. Throughout his life, he never gave up his pen regardless of the circumstances. His signature was found under many copyrighted works and translation works. In this way, he became world-renowned in the realms of philosophy and psychology. Tunç, who was a good observer and a very careful researcher, also attracted attention with his interest in art. One of the breaking moments in his life was that he joined the staff of Dergah magazine which is the meeting place of patriotic intellectuals. By supporting the Dergah, Tunç both illustrated his support during the War of Independence and contributed to the continuation of cultural activities in the country in that chaotic environment. In this study, some of Tunç's most basic writings, which will directly help us to catch clues about his world of thought from his articles published in Dergah, have been translated into today's Turkish. His ideas on what sort of road map should be drawn in the construction of the new society were discussed by criticizing these articles. It was emphasized that Tunç offered development prescriptions based on tradition by blending modern values with Turkish-Islamic culture.

Key Words: Dergâh Magazine, Mustafa Şekip Tunç, Psychology, the War of Independence, Turkish Modernization.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	ii
TEZ BİLDİRİMİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÖNSÖZ	vii
1.GİRİŞ	1
1.1. Mustafa Şekip Tunç'un Yaşamı ve Düşünce Dünyası.....	1
1.1.1.Dergâh Dergisi.....	6
2. SEÇMELİ METİNLER.....	9
2.1. İlmîn Mebdei veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti	9
2.2. Hislerimizin Mantığı	15
2.3. Müttefiklerimizin Seciyesi Nasıl Keşfedilir?	21
2.4. Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti Sporcularımıza	26
2.5. Siyasi İhtiras.....	32
2.6. Resim ve Metafizik	37
2.7. Üç Sınıf	45
2.8. İhtiyarlar Medeniyeti.....	50
2.9. Taklitten İbdaa	55
SONUÇ	58
KAYNAKÇA	62
EKLER	64
ÖZGEÇMİŞ	87

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ana teması, Mustafa Şekip Tunç'un (1886-1958) zihin dünyası ekseninde Dergâh dergisinin (1921-1923) Millî Mücadele ve Türk modernleşmesindeki konumunun anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Tunç, kaotik bir atmosferde Mütareke döneminin (1918-1922) olumsuzluklarına karşın Dergâh'ta ülke meselelerine dair çözüm önerileri sunan yazılar kaleme aldı. Türk aydınlanmasında Bergsoncu fikir yapısı ile tanınan Tunç, Cumhuriyet'e ve alt yapısı inşa edilen devrimlere ahlakçı ve spiritüel yaklaşımlarla arka çıktı.

Çalışmada, Tunç'un dergide yayımlanmış yazılarından bazıları Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine transkript edildi. Tunç'un makalelerinde çağdaş bir perspektifle sosyo-kültürel konulara nasıl yaklaştığı göz önüne serildi. İrdelediğimiz yazılarında Tunç'un resim, spor hatta siyasetle ilintili meselelere dair yorumlamalarına yer verildi. Darülfünunda psikoloji ve felsefe derslerini yürütmekle görevlendirilen Tunç, Dergâhtaki yazılarında sadece yaşanan problemleri analiz etmekle kalmadı. Yeni Türkiye'nin selameti adına kurtuluş reçeteleri sundu.

Çalışma süresince süreli yayınlar, arşiv belgeleri ve dönem hakkında bilgi veren orijinal kaynaklardan istifade edilmiştir. Eserin ortaya çıkmasında büyük emek harcayan hocam Doçent Dr. Fahri ÖZTEKE'ye minnetlerimi belirtmeden geçemeyeceğim. Ayrıca akademik donanımını şahsımla paylaşan Prof. Dr. Selman YAŞAR, her zaman yönlendirmelerinden faydalandığım Dr. Öğretim Üyesi Serdar ERKAN'a teşekkürlerimi sunarım. Tunç'a ait makalelerin tasnif ve tashihinde büyük yardımlarını gördüğüm Aras Yavuz ARSLAN'a şükranlarımı arz ederim. Son olarak ise, akademik terbiye ve etik kurallar gereği imkânlarından faydalandığım Batman Üniversitesine teşekkür ederim. Bu küçük çaplı çalışmanın yeni ve daha kapsamlı araştırmalara öncülük etmesini temenni ederim.

1.GİRİŞ

Geç dönem Osmanlısı ve erken Cumhuriyet'in en önemli meselelerinden biri modernleşme sürecidir. Bu süreci Avrupa'da son 300 yılda gerçekleşmiş gelişmeler bağlamında anlamlandırmak bilimsel açıdan doğru bir tutumdur. Belirtilen süreçte yaşanan Aydınlanma Çağı, Endüstri Devrimi ve Fransız İhtilali tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de temel taşları yerinden oynattı. Osmanlı elitistleri, Batı uygarlığının gerisinde kalındığının anlaşılmasıyla jakoben karakterli bir reform süreci başlattı (Özteke, 2020: 13). Bu süreçlerle beraber boy gösteren "Türk Modernleşmesi" nin en sancılı ve hassas zamanlarına tanıklık ederek sorumluluk üstlenen aydınlardan birisi de Mustafa Şekip Tunç oldu. Bir eğitimci, akademisyen, düşünür ve yazar kimliğiyle ülke meseleleri hakkında kafa yorup çözümler üretti. Çalışmamızda Tunç'un zihin dünyasını, Dergâh Mecmuasında yazdığı bazı metinler istikametinde irdelemeye özen gösterdik. Bu perspektifle Tunç, modern dönemde insanların ilgi duyduğu çoğu konuya kayıtsız kalmadı (Özteke, 2020: 14). Psikoloji, felsefe, sosyoloji, din, siyaset, spor ile sanat alanlarında II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde yazılar yazmaya başladı.

1.1. Mustafa Şekip Tunç'un Yaşamı ve Düşünce Dünyası

Mustafa Şekip Tunç, 1886 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Sonradan yaşını büyütmüş olmasından dolayı bazı kaynaklar doğum tarihini 1883 olarak vermektedirler. Babası, Nevşehirli Hendekli oğlu ailesinden olup nüfus müdürlüğü yapmış Yusuf Besim Bey, annesi ise Bulgaristan göçmenlerinden Sabriye Hanım idi. Halep'te başlayan ilköğrenimini babasının tayini sebebiyle Manastır'da sürdürmüş ve bir sürede askeri rüştiyede öğrenim görmüştür. Akabinde İstanbul'a gelerek kaydolduğu Vefa İdadisinden 1905 yılında mezun olmuştur. Resim sanatındaki kabiliyeti nedeniyle resim akademisine gitmek istese de o yıllarda, İslam toplumunun resme olan rağbetsizliğinden dolayı bu arzusunu gerçekleştirememiştir. Babasının isteğiyle Mülkiye Mektebi sınavlarına girmiştir. Mülkiye Mektebinden, II. Meşrutiyet'in ilanından bir gün önce otuz yedincilikle mezun olmuş ve burada iyi derecede Fransızca öğrenmiştir. Tunç, Mülkiye'deki öğrenciliğini ve Fransızcayı nasıl öğrendiğini şu şekilde anlatmaktadır: "Yedincilikle girdiğim Mülkiye'den otuz yedincilikle çıktım. Çünkü bütün kuvvetimi Fransızcaya vermiştim. Bunun için de genç yaşta okunması lazım gelen Türkçe klasik eserleri vaktinde okuyamamıştım. Fransızcayı ben de babamın öğrendiği aynı kitaptan

öğrendim. Hatta kitabın kenarına yazdığı yazılar bile olduğu gibi duruyordu. Bu metot ağır ve güç olmasına rağmen bulunduğum şartlarda aynı yoldan çalışmakta tereddüt etmedim ve filhakika çok zahmet çekmekle beraber muvaffak olmuşum” (Türkmen, 1944: 14).

Tunç, mezuniyetine kadar düşünce dünyasının gelişmesinde ve Fransızca öğrenmesinde en büyük etkinin babası olduğunu söylemektedir. Mezun olduktan sonra, Kosova vilayeti maiyet memurluğuna tayin edilmiş ve kısa bir süre sonra Palanga Kazası Kaymakam Vekilliği görevini yürütmüştür. Memurluk yaptığı sırada idari görevlerden daha çok eğitim işleriyle uğraşmıştır. Üsküplü gençlerin kurduğu “Şübban-ı Vatan” adındaki kulübün açtığı modern özel ilkokulun öğretim heyetine katılmıştır. Tunç bu dönemi şöyle belirtir: “ilk sınıftan başlayarak alfabe okutmayı büyük bir şevkle fahri olarak üzerime aldım. İlk hocalık tecrübem burada başlar” (Türkmen, 1944: 14).

Tunç, eğitimci olmak adına insan ruhu ile ilgilenip buna ilmî olarak nüfuz etmek gerektiğini düşünerek memuriyetten ayrıldı. Avrupa’ya gitmek isteğiyle İstanbul’a döndü. Ne var ki, bu teşebbüsünde başarılı olamayarak tekrar Üsküp’e geri dönmek zorunda kaldı. Tam o sırada Kaymakam olarak Firzovik’e atandı. Dört ay gibi kısa bir sürede burada görev yaptıktan sonra kaymakamlıktan istifa ederek, Üsküp Muallim Mektebi’nde öğretmenliğe başladı. Böylelikle çok istediği öğretmenlik mesleğine adım atmış oldu. Tunç’un o anki duyguları idarecilik ve eğitimcilik arasında yaptığı seçimin kendisi açısından önemini tüm açıklığıyla göstermektedir:

“Kaymakamlık teşkilatını dört ay zarfında kurduktan sonra mektepçilik arzularıma burada da mukavemet edemedim, idarecilikten ziyade mektep işleriyle uğraşmaya başladım. Bu halimi gören mutasarrıfım bana arkamdan ‘Hoca kaymakam’ diyordu. Artık idarecilikten ayrılmak, bütün hayatımı hocalığa bağlamak istiyordum. Bunun için Üsküp muallim mektebinde hocalık etmek üzere kaymakamlıktan telgrafla istifa ettim. Firzovik’ten trene binip de Üsküp’e 6 döndüğüm gün duyduğum sevinç ve ferahlığı ömrümde bir daha duymadım. Artık istemediğim bir meslekten kurtulmuş ve istediğim bir meslekte kalmak kararını kati olarak vermişim” (Türkmen, 1944: 15).

Balkan Savaşları’nın ağır yenilgisine kadar Edebiyat öğretmenliği yaptığı Üsküp Öğretmen Okulunda (Darülmuallim) çalışmış ve burada okul müdürü Sabri Cemil (Yalkut) ile birlikte “Yeni Mektep” adında bir dergi çıkarmıştır (Yalkut, 1944: 21-23). Tunç’un yazarlık hayatı bu dergide yayımlanan makalelerle başlamıştır (Fındıkoğlu, 1953: 1-2). 1912’de ise, Harput Sultanisine edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi. Ancak görev yeri sonradan Yanya Sultanisi olarak değiştirildi. Ne yazık ki, savaş sebebi ile

Yanya'ya gidemeyince Balıkesir Sultanisinde göreve başladı. Balıkesir'de birkaç ay çalıştıktan sonra Maarif Nezareti'nin Avrupa'ya göndermek amacıyla seçtiği 15 kişiden biri olarak, Lozan'a Fransız Edebiyatı tahsili için yollandı. Lozan'daki eğitimine o sırada yeni açılmış olan Jean Jacques Rousseau Enstitüsünde ruhiyat alanında ilerlemek için Maarif Nezareti'nden izin aldı. Bu isteğinin kabul edilmesiyle Tunç, İstanbul'a adı geçen Enstitüden mezun olarak döndü. Aynı anda Cenevre Üniversitesi'nden de psikoloji eğitimini tamamladı.

Tunç, Türkiye'ye döndükten sonra, 1916'da Çapa'daki Darülmuallimat-ı Âliye'ye (Yüksek Kız Öğretmen Okulu) terbiye ve ruhiyat (pedagoji ve psikoloji) öğretmenini olarak tayin oldu. Askerlik görevini bihakkın yerine getirmesinin ardından aynı göreve geri döndü. Her daim kendini geliştirmeye özen gösteren Tunç, Maarif Nezareti Orta Tedrisat 1. Şube Müdürlüğünü de ifa etti. Bu dönemde bilimsel birikimini Nafi Atuf'un (Kansu) çıkardığı Terbiye mecmuasında ruhiyata ait yazılarıyla ortaya koymaya başladı. Gelineen noktada Tunç'un yaşamında yeni bir evre başladı:

“Nafi Atuf Bey'in idaresinde çıkan Terbiye mecmuasında terbiye ve ruhiyata dair neşrettiğim yazılar bunlarla alakadar olan Darülfünun hocalarının ve bilhassa Ziya Gökalp'in dikkatini çekmiş, benden terbiye müderris muavinliği kabul etmeyi arzu edip etmediğimi sordurmuştu. Bu esnada aynı zamanda Maarif Nezareti orta tedrisat birinci şube müdürlüğünü yapıyordum. Umumi müdür müderris Baltacıoğlu İsmail Hakkı Beydi. Bu vazifeyi onun ve Maarif nazırının ısrarları üzerine kabul etmiştim. Esasen idealim ilmi bir müessesede çalışmaktı. Teklif vaki olunca diğer bütün işlerimi terk ettim. Edebiyat Fakültesi Meclisi, Baltacıoğlu ve Mehmet Emin Beylerin kabulüm için yaptıkları teklifi tasvip etmişti” (Türkmen, 1944: 16).

Darülfünuna müderris muavini olarak atanan Mustafa Şekip Tunç, 1919'da muallimliğe, 1924 yılında da müderrisliğe terfi etti. Edebiyat Fakültesi Ruhiyat kürsüsünde görev yapan Tunç, İlahiyat Fakültesinde Felsefe-i Din adlı dersi vermekle mükellef kılındı (Yıldız, 2010: 17). Üniversite Reformu (1933) sırasında görevinden uzaklaştırılmayan birkaç öğretim üyesinden biri olan Tunç, Psikoloji ve Terbiye Ordinaryüs Profesörlüğüne kadar yükseldi. Tunç 24 Eylül 1931-31 Temmuz 1933 tarihleri arasında Edebiyat Fakültesinde Ruhiyat Tarihi ve Tarih-i Felsefe dersleri, 1 Ağustos 1933-26 Kasım 1937 arasında da Psikoloji ve Terbiye dersini okuttu. İstanbul Üniversitesinde 1937'de “Tecrübî Ruhiyat” kürsüsü kurulunca “Umumi Ruhiyat” kürsüsüne geçen Tunç, 1950 yılına burada bilimsel çalışmalarını sürdürdü (Yıldız, 2010: 21).

Paris'te (1937) organize edilen Beynelmilel Felsefe Kongresi'ne Hilmi Ziya Ülken ile birlikte Türkiye'yi temsilen katıldı. 1939 yılında Bükreş'te toplanacak 16. Beynelmilel Sosyoloji Kongresi'ne İstanbul Üniversitesi adına Fahri Ziya Fındıkoğlu ile birlikte delege seçilmiş ise de, II. Dünya Savaşı (1939-1945) nedeniyle gidemedi. 1939 ve 1943 yıllarında Ankara'da toplanan Maarif Şuralarına ve 1951'deki Ahlak Kongresine katılmıştır (Derin, 1958a: 26). Mustafa Şekip Tunç, Türkiye Muallimler Birliği Başkanlığı, Türk Tarih Cemiyeti üyeliği, Türk Felsefe Cemiyeti Başkanlığı ve Belgrat'ta kurulan Milletlerarası Felsefe Cemiyeti üyeliğine seçildi. Eminönü Halkevinde öğrencileri ve yakın arkadaşları tarafından 1944'te şahsı adına jübile tertip edildi (Altıntaş, 1989: 7). Nihayet 1953 yılında 70 yaşını dolduran Tunç emekliye ayrıldı. Bu büyük düşünce insanı 17 Ocak 1958 günü kalp yetmezliği nedeniyle İstanbul'da yaşama gözlerini kapattı.

Tunç, varlık ve bilgi görüşü olarak Henri Bergson'un (1859 - 1941) evrim düşüncesinden etkilenmiştir. Bergson'a göre, evrim canlı varlıkların geçirmiş olduğu "tekâmül" zinciridir. Hayat, başlangıçta birbiriyle kaynaşan birçok kabiliyetin oluşturduğu bir birlik durumudur. Bu kabiliyet kaynaşamayacak hale geldiğinde evrimleşmeye/başkalaşmaya başlamaktadır. Akabinde bitkiler, hayvanlar ve insanlarda yeni yönler ortaya çıkmaktadır. Tunç, tıpkı Bergson gibi hayatın en ilkel varlıklar olan amiplerden başlayarak insana kadar devam eden yaratıcı bir oluş zincirinin devamı olduğunu savunmuştur. Kesintisiz bir süreç olan evrimin insanda sona ermediğini aksine insanda son sınırına ulaştığını düşünmüştür. Tunç, varlık ve evren görüşü bakımından kendisini plüralist olarak nitelemiştir. Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in monizmine şiddetle karşı çıkan Tunç, aynı zamanda Leibniz'in plüralisminden de kendisini ayırmıştır. Ona göre, dünya Hegel monizminde olduğu gibi dünya durağan değil, aksine hep devinim halindedir. Bu noktada Tunç, "müşahhas insan ruhuna yakın ve yatkın olan bir plüralizm" i doğru bulmuştur. Tunç'un bakış açısı her şeyin sürekli bir oluş halinde cereyan ettiğini ileri süren Bergson felsefesiyle birebir örtüşmüştür. Tunç, bilgiye dair aklın değişmez, mutlak, en güvenilir bilgi kaynağı olduğunu ileri süren Hegel rasyonalizmine karşı çıkmıştır. İnsan ruhunun tamamen belirlenmemiş olduğunu, onun iç dünyasının tam bir hürriyet ve oluş halinde tekâmülüne devam ettiğini savunmuştur. Akıl ve tecrübenin gerçek bilgiye erimede yetersiz kalınca sezilerin devreye girdiğini ileri sürmüştür. Buradan hareketle Bergsoncu ve Anadolucu dünya görüşüne yakın bir konumda saf tutmuştur. Tunç'un felsefi görüşlerinin odağında insan ve insanın ruh dünyası yer almıştır. O, insanı ruh ve beden bütünlüğü içinde değerlendirdi. Dünyayı mekanik bir determinizm ile işleyen dev bir

makine, insanı da bu işleyişin bir parçası sayan materyalizmi şiddetle tenkit etti. Materyalist felsefenin ruhu önemsemediği için insanı değersizleştirdiğini savundu. Oysa Tunç, insana bilinç ve şahsiyet sahibi bir varlık olarak diğer bütün varlıklar arasında özel bir önem atfetti. İnsanda şuur, duygu/sezgi ve psikolojiye son derece büyük önem verdi. Türk düşünce tarihinin kırılma anlarına tanıklık eden Tunç, doğal olarak yaşadığı ortam ve koşulların tesiri altında kaldı. Zihin dünyasında Millî Mücadele (1918-1923) ve Cumhuriyet dönemine dair şifreler taşıdı. Tunç bir tarafta modernleşme yanlısı görünürken, diğer yandan radikal devrimlere karşı ihtiyatlı bir tutum sergiledi. Milliyetçi ve muhafazakâr fikirleriyle öne çıktı. Milli kültür temelli bir kalkınma modeli benimsedi. Ancak yenileşme çabalarına tamamen kapalı gelenekçiliği eleştirdi. Entelektüel çevrelerde “Şuurlu muhafazakâr” olarak tanındı. Cumhuriyet’i kuran iradenin “milli his” olduğu fikrini her ortamda dile getirerek duygu-akıl dengesinin önemine vurguda bulundu. Doğu milletleri arasında bir ilk olma özelliği taşıdığı için yeni Türk devletinin kurulma başarısını “Türk Rönesansı” diye adlandırdı. Atatürk devrimlerine çoğu vakit arka çıkarak manevi referanslarla meşruiyet sağlama gayreti içinde oldu. Nihai olarak Tunç’un fikir hayatı çeşitli bileşenlerden meydana geldi.

-Mustafa Şekip Tunç’un Yazdığı Eserler

Tunç’un doğrudan kaleme alarak bilim dünyasına kazandırdığı kitaplar aşağıda sıralanmıştır:

1- Gülmek Nedir ve Kime Gülüyoruz? 1337/1921. **2-** Felsefe Dersleri: Ruhیات; 1340/1924; 2.baskı: 1926; 3. baskı 1929. **3-** Felsefe-i Din; 1927. **4-** Terakki Fikri: Menşei ve Tekâmülü 1928; (Yeni Harflerle Yay. Haz. Osman Bahadır), 2005. **5-** Bugünkü Psikolojinin Verimleri, 1939. **6-** Yeni Türk Kadını ve Ruhî Münasebetleri; 1939. **7-** Çin Felsefesinin Kaynakları, ‘Türk Tarihinin Ana Hatları’ Eserinin Müsveddeleri, tarihsiz. **8-** İptidai Mefhumu ve Üç Zihniyet, (Ayrıbasım), 1940. **9-** İnsan Ruhı Üzerinde Gezintiler; 1943. **10-** Ruh Yapımız ve Onun Tipleri Bakımından Ahlâk (1942-1943 Üniversite Konferanslarından Ayrıbasım); 1944. **11-** Ruh Âleminde; 1945. **12-** Fikir Sohbetleri: Yirmi İki Diyalog; 1948. **13-** Psikolojiye Giriş; 1949. **14-** Psikoloji Dersleri (Terbiye Bakımından); 1950. **15-** Bir Din Felsefesine Doğru; 1959.

-Mustafa Şekip Tunç’un Türkçeye Çevirdiği Eserler

Bir ülkede tercüme faaliyetleri, düşünce dünyasının zenginleşmesi adına büyük ehemmiyet taşır. Tunç, bu alanda son derece üretken bir bilim insanı olarak aşağıda künyesi belirtilen eserleri dilimize kazandırmıştır:

1- Geçici (F. Coppée'den çeviri), 1326/1910. 2- Mülahhas Ruhیات (H. Ebinghaus'dan çeviri), 1335/1919. 3- Hissiyat Ruhıyatı (T. Ribot'tan çeviri), 1335/1919 (Kitap Ruhıyat Dersleri adıyla Mustafa Şekip Tunç adına basılmıştır. Kitabın sonunda 32 sayfalık Ruhıyat Derslerine Lahika bulunmaktadır.); 2. Baskı: 2 Cilt, 1927. Ruhıyat Derslerine Lahika, 1335/1919, bu kitabın ekidir. 4- İhtiraslar Üzerine Bir Tecrübe-i Kalemıye: Ruhıyat Bahislerinden (T. Ribot'tan çeviri), 1336/1920. 5- Bergson ve Kudret-i Ruhıyeye Dair Birkaç Konferansı (H. Bergson'dan çeviri), 1339/1923; 2. Baskı: Bergson ve 'Manevi Kudret'e Dair Birkaç Konferans, 1934. 6- Terbiye Muhasebeleri (W. James'ten çeviri), 1339-1342/1926; 2. Baskı: 1931. 7- Froydizm: Psikanalize Dair Beş Ders (S. Freud'dan çeviri), 1926; 2. Baskı: 1931; 3. Baskı: 1948. 8- Yaratıcı Muhayyele Hakkında Bir Kalem Tecrübesi (T. Ribot'tan çeviri) , 1932. 9- Oyun ve Sanat (Delacroix'den çeviri), 1933. 10- İtiyat Kanunları (Anlatan: Mustafa Şekip Tunç) (W. James'ten çeviri), 1934. 11- Yaratıcı Tekâmülden Hayatın Tekâmülü - Lise Felsefe Dersleri Yardımcı Kitapları: (H. Bergson'dan çeviri), 1934. (M. Şekip Tunç'un daha sonra Yaratıcı Tekâmül adıyla çevirdiği eserin ilk yarısıdır.) 12- Yaratıcı Tekâmül (H. Bergson'dan çeviri), 1947; 2. Baskı: 1986. 13- Psikoloji (G. Dwelshauvers'den çeviri), 1938. 14- Muasır Fransız Psikolojisi (G. Dwelshauvers'den çeviri), 1940. 15- Gülme (Komiğin Anlamı Üzerinde Deneme) (H. Bergson'dan çeviri), 1945; 2. Baskı: 1989; 3. baskı: 1997. 16- Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri (H. Bergson'dan çeviri), 1950; 2. Baskı: 1990.

1.1.1.Dergâh Dergisi

Modern Türkiye tarihi dikkatli bir biçimde tahlil edildiği zaman, basın yayın kuruluşlarının adeta bir akademi işlevi gördüğü sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu yolla kitleler bilinçlendirilmiş ve aydınlar kendi düşüncelerini halka ulaştırmayı başarmışlardır. Özellikle Millî Mücadele yıllarında vatansever entelektüellerin buluşma yeri olarak Dergâh dergisi de büyük bir sorumluluk üstlendi. Dergâh, 28 Nisan 1921 ile 18 Ocak 1923 tarihleri arasında yayımlanan ilim ve sanat mecmuası olarak adından söz ettirdi. Her 15 günde bir basılmaya çalışılan dergi ancak 42 sayı çıkartılabildi. Mesul müdürlüğünü Mustafa Nihat Özön'ün yürüttüğü Dergâh 'ta büyük şair Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958) ve onun düşünceleri hep bir adım önde oldu. Dergi en kritik süreçte dahi ülkede bilimsel faaliyetlerin yürütüldüğü imajını vererek, işgalci devletler üzerinden psikolojik bir yıkım havası meydana getirdi. Dergâh, Türk modernleşmesinin mihenk taşlarından

biri olarak prestijli bilim insanlarının değerli araştırmalarına yer verdi (Karadişoğulları, 2005: 223). Bahse konu bilim insanlarından biri de Mustafa Şekip Tunç olmuştur.

Derginin yazar kadrosu milli ve manevi değerlerle yoğrulmuş bir sanat anlayışını savundu. Genellikle Yahya Kemal'in kaleme aldığı ve başmakale işlevi gören yazılar dışında şiir, başka yazarların makaleleri, çeviriler, tiyatro, musiki, biyografi, felsefe ile mimari üzerine yoğunlaşmış yazılar yayımlandı. Anadolu merkezli bir milliyetçilik algısına sahip dergide, Darülfünun Edebiyat Fakültesi hoca ve öğrencilerinin ciddi ağırlığı dikkat çekti. Dergâh, tüm Şark/İslam dünyasının ruh, duygu ve düşünce planında yeniden canlandırılmasını hedefledi. Bu doğrultuda Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun kaleminden çıkan yazılara geniş yer ayrıldı. Dergâh, modernite ve mistizmin buluşma yeri olarak nam saldı.

Türkiye'de Meşrutiyet'in canlı kültür atmosferinde bir hayli taraftar bulan pozitivizm ve materyalizm düşünceleri mütedeyyin çevrelerin yoğun eleştirisine uğradı. Dergâh dergisi de refikleri gibi maddeci fikirlerle mücadeleyle girişti. Yazar kadrosu milli ve manevi değerleri merkeze konularak özellikle pozitivizme karşı hatırı sayılır bir direnç gösterdi. Bu süreçte Tunç'un dergide yayımlanmış makaleleri Türk düşünce hayatında kritik önem taşımıştır.

Millî Mücadele döneminin "aydın yüzü" nü temsil eden Dergâh'ta seksenin üzerinde şair, hikâyeci, bilim insanı, yazar ve mütercim çalışmaları okurlarla buluşturuldu. Yazıları ile desteklerini esirgemeyen Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Yakup Kadri, Falih Rıfkı Atay, Halide Edip Adıvar, Ruşen Eşref Üneydin, Abdülhak Şinasi Hisar ve Mustafa Nihat derginin edebi yönünü güçlendirdiler. Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü, Mehmet Halit Bayrı, Hüseyin Namık Orkun, Mustafa Şekip Tunç, Mehmet Emin Erişirgil ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi isimlerse Dergâha Türk basınında saygınlık kazandıran diğer düşünürler olarak öne çıktılar. Türk modernleşmesinin kilit isimlerinden Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Mümtaz Arolat, Necmettin Halil Onan, Kemalettin Kamu, Şukufe Nihal Başar, Halil Vedat Fıratlı, Hasan Ali Yücel, Nurullah Ataç, Semih Rifat, Kilisli Muallim Rifat Bilge ve pedagog Satı Bey derginin ilmi yönünün yükseltilmesi için hayli çaba sarf ettiler (TDV, İsam Yayıncılık).

Bu mütevazı çalışmanın ana teması Mustafa Şekip Tunç'un Dergâh'ta diğer düşünürlerle birlikte yayımlanan bazı yazıları doğrultusunda zihin dünyasının kotlarını ortaya çıkarmaktır. Aşağıda Tunç'un günümüz Türkçesine uyarlanan makaleleri yer almaktadır:

A-İlmin Mebdei veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti: Zekâmızın en emin ve en ameli gıdası ilimdir. Bu makale de ilmin mebdei ve umdeleri itibarıyla olan kıymet ve ehemmiyetini tahkik eder. İlim hakikatlerin bilgisi neticesi olmayıp belki bütün hakikatleri idare eden kanunların yani umumi bilgilerin mahsulüdür. Tabiat hakikatlerinin ilmi, umumi bir kanunla intikal eden bir amele-i ruhiye ile mümkündür.

B-Hislerimizin Mantiğı: Ruhun kökleri akılda değil hislerimizdedir. Hislerimizi teşkil eden şuur ve akıl değildir. Ancak tenvir edebilir. Hissiyatımız olmasaydı kendiliğimizden hareket etmemize imkan olmazdı. Bütün hareketlerin cevher ve kaynağı akıl ve şuurda olmayıp hislerimizdedir. Akıl mantığının gayesi makul fikirlere vasıl olmak, hissiyat mantığının hedefi ameli gayelere irişmektir.

C-Müttefiklerimizin Seciyesi Nasıl Keşfedilir: Meşrutiyetimiz siyasi bir inkılap ile başladıktan sonra çok geçmeden milli bir inkılap olmaya yüz tuttu. Bu inkılaplarla beraber kuvvetli seciye ve şahsiyetlerin zuhur etmemesi mümkün olamazdı. Bu seciyelerin mahiyeti üzerinde durulmuştur.

D-Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti Sporcularımıza: Birçok spor dalı vardır ve her sporun kıymetleri ayrı ayrıdır. Hakiki spor, sporu spor için sever ve bununla iktifa eder. Spor spor içindir düsturu rehber edilirse fikir ve iradeye, zevk ve hissiyata karışmaktan vazgeçerler.

E- Siyasi İhtiras: Siyasi arzu, kudretli ve mahir bir zekâ ile vardır. Siyaset, menfaat ve gayesini idrak etmiş ve sevmiş cemiyetlerde görünür. Birçok ihtiraslar münferiden yaşayabildikleri halde siyasi ihtiras birçok insanlarla müştereken yapılabilir. Dolayısıyla ehli olanlar olmalıdır ki bu ihtirasın mevzu ve gayesiyle bütün bir memleket alakadardır. En büyük ihtiras ise vatanperverlik olmalıdır.

F-Resim ve Metafizik: Hiçbir sanatkâr tabiatı aynen kopya etmeyi kabul etmediğine göre fizik âleminden başka bir âlem arıyor demektir. Resminde metafizikle sıkı münasebeti vardır. Tabiat sanatkârın en muazzam bir şah eseridir. Yeni ressamalarda tabiatı tahlile koyuldular. Gözlerindeki perde yırtılmış gibi tabiatı başka türlü görmeye başladılar.

G-Üç Sınıf: Türklerin İslam camiasına dâhil olduktan sonra gaziler, evliyalar ve alimler altında tutulan üç rehber sınıfının tarihinde bıraktıkları şan ve şöhretlerinin sebeplerini aramak olacaktır. Bilhassa gaziliğin manasını anlamak üzerinde durulmuştur.

H-İhtiyarlar Medeniyeti: Ahmet Haşim'in Mustafa Şekip Tunç ile hasbihalinden ihtiyarlık meselesine dair bir feryattır. Bütün terbiye ve irademiz ihtiyarlıkla

yoğrulmuştur. Herkeste bir ihtiyar sükûnu, bir ihtiyar zevki var. Edebiyatımızı, musikimizi, ilmimizi, idareimizi, felsefemizi hatta dinimizi hep ihtiyarlara göre yapmışız. Nereye bakarsak ihtiyarlar medeniyeti içinde mahsur olduğumuzu görürüz

İ-Taklitten İbdaa: Taklit türleri milletlerin en tatsız ve en renksiz zamanlarıdır. Nedim devri ümmet fikriyle yaşadığımız devrenin son neşesi olmuştu. Ondan sonraki eserlerimizin çoğunda bir ruhsuzluk, bir neşesizlik vardır. Taklitten ibdaa geçmek için yeni bir fikre ihtiyaç vardı. Milletimiz kabiliyetin ilk hamlesini gösterdi. Bugünkü gençliğe düşen vazife bu hamlenin ehemmiyet ve mahiyetine arif olmaktır.

2. SEÇMELİ METİNLER

Rengidir, ikisi de tabiatta olan bu renklerden nasıl ayrılabiliriz?

Meşrutiyetten biri Rum ili örnekleriyle Türkler arasında iki enmuzec türedi: komiteci ve propagandacı... Bu iki insan da esir cemaatlerin adımlarıdır ve esir cemaatlerde hürriyet ve intikam için çalışan bu iki adam; Müstakil milletlerde bilakis mutlakıyet ve zümre tahkimi denilen bin başlı istibdatlara peyşva oluyor. Öyle zamanlar oldu ki mısralarını devrek mevda hisleriyle yazmayan şairler, vatana hıyanet ediyor sanıldı. Çünkü her Türk, her zaman millet ve vatan namına fuzuli bir propagandacı idi. Lokantada yemek yerken ecnebilere ve Hristiyanlara Türklerin yemek yiyebildiğini gösteren bir medeni, mısrasını yazarken Türklerde vahdet olduğunu ispat eder bir numune, giyinirken Türklerin esvaptan haberdar bir millet olduğunu anlatır. Bir manken olmalıydı.

Geniş, serbest, zevkli ve yaygarasız vatanperverlik ve onun kadar serbest, o kadar geniş ve o kadar zevkli milletperverlik: (Tenkil eşkıya) çetelerinden doğan eski dar, boğucu millet ve vatan havası yerine, bu gönüllere ferah verici asil rüzgarlı havayı (Darülfünunlu) başka kim ikame edebilir?

Ruhiyat

2.1. İlmîn Mebdei veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti

Bugünkü mektepli münevverlerimizin bir kısmında bir vakaların (kara kitap) da nice akarsuların durması lazım geldiğine kani olan zihniyeti yerine ne dese (ilim) nakaratı kaim olmaya başlamıştır. Bunlara göre ilim mevzuna dâhil olmuş bütün hadisat her türlü şek ve şüpheden azade ve her suretiyle kabil tahkik ve ispat bir takım hakikatlerdir.

Binaen aleyh ilim namı altında ne görüp ne okumuşlarsa bunlarda son ve ebedi hakikatleri öğrenmiş olduklarına kanidirler. Bu sebepten ilmin temellerini bir kere olsun tahkik etmek ve gayesini anlamak akıllarına bile gelmemiştir. Bu tasasızlığı ilmin yalnız tatbikat ve ceht ameleyesini meslek edinmiş kimseler yapsa bir şey denmez... Fakat bunu darülfünunlardan çıktıktan sonra en yüksek ve muazzam ilimlerle uğraşan ve bu babdaki mesele helahiyettarlıkla atılmayı bir vazife edilen zevatta yapıyor ki asıl tehlike buradadır. Hâlbuki ilmin masuniyeti arzu etmek ne kadar kolaysa ne cihetlerden müteessir ve hangi ceryanlara mütezarrır olacağını tayin ve takdir etmek o nispette müşküldür. Hele bu kendilerine vazife ad edenler mektep kitaplarının bir derece fevkinde asar ile iktifa etmek suretiyle ortaya atılırlarsa hem ilme, hem de kendilerine kıymış olurlar ki yazık ve günahtır...

Artık mektep görmüş her biliyor ki zekâmızın en emin ve en ameli gıdası ilim olduğu gibi dün yakını malumatımız yine ilimlerde mevcuttur. Bunu ne kadar tekrar etsek yeni ve fazla bir şey öğrenmiş olmayız. Fazla olarak ilmin mevzuu meşhudat ve mahsusat olduğu için inanmak ve inandırmak hususunda taasupkâr ve harareti müdafaalarda lüzum yoktur. Yalnız bir memlekette baş gösteren herhangi bir fikir veya felsefe cereyanının kıymetini anlayabilmek için ilmin istinatgâhı olan umdelere kadar inerek bina-i ilmin temellerini tahkik eylemek ve ondan sonra mütalaa yürütmek icap eder ki bu yapılmadıkça fikir ve felsefe cereyanları münakaşa ve tenkit edilmiş değil; ancak dedikoduya kurban gitmiş olur. İşte bu makalede ilimin mebdei ve umdeleri itibarıyla olan kıymet ve ehemmiyetini tahkik edeceğiz ta ki bu sekim ve adi müşatemelü ilim namına yapılmasın.

Malumdur ki heves ve zekâmızın alel-itlak itlaa ve idrakârına (ilim) denemez. Perakende ve hususi bir mahiyette bildiğimiz bütün vakıalar henüz hakikaten ilmi bir kıymet ihraz etmemişlerdir. Hatta bir vakıayı ne kadar iyi tarassud ve ne derece sahih bir surette tahkik ve tecrübe etsek yine hakiki manada ilim yapmış olmayız. Tam manasıyla ilim, vakıaları yalnız iyi tarassud ve iyi tecrübe ve tahkik ile olmayıp belki bunlardan bütün müşabih vakıaları taht-ı inkıyadına alacak kanunlar istihraç etmekle mümkün olur. Mesela bir kap suyunun hararetin taht tesirinde kaynadığını bilmek alelade insanlar için bir ilim olabilirse de hikmetşinas için asla bir ilim değildir. Hikmetşinas, bütün suların aynı şeraitte ve aynı derece-i hararete aynı tarzda kaynadıklarını istihraç edebilecek bir hale gelmeden suyun galeyanı hakkında ilmim var diyemez. Keza garizyatçı bir fertteki teneffüs mekanizmasını bilmekle teneffüs hakkında ilim sahibi olmuş değildir. Belki bu teneffüs mekanizmasının bütün fertlerde aynı suretle vaki olduğu tahkik ve istihraç edildikten

sonra derke teneffüs vakıasının ilmi elde edilmiştir. Şu halde ilim, ne kadar çok olursa olsun, hususi vakıaların bilgisi neticesi olmayıp belki bütün vakıaları cem' ve idare eden kanunların yani umumi bilgilerin mahsulüdür.

Demek ki doğrudan doğruya havasımıza çarpan ve zekâmız vasıtasıyla kontrol edilebilen tabiat vakıalarının ilmi, hususi bir vakıadan umumi bir kanuna intikal eden bir ameleyi ruhiye ile mümkündür ki biz buna (istikra) diyoruz. Malumdur ki bir demir parçasının tesir hararetle inbisat ettiğini bir kere gördükten sonra istikra vasıtasına demirin hararetin taht tesirinde daima inbisat edeceğini istinsac ediyoruz. İşte ulum-i tabii'ye istikra denilen bu mantık altıyla inşa olunuyor. Bu alet kullanılmadıkça kâinat hakkındaki bütün bilgilerimiz rabıtasız ve gayrı kabil idrak bir takım eşya ve hadisat harç ve merci halinde kalır.

Hususi bir vakıadan umumi bir kanun çıkaran bir âlemin istidlalinde daima şu şekilde bir tertip mantıki mündemiştir: hararet şu demiri inbisat ettirdi; binaen aleyh daima herhangi bir demir parçasını inbisat ettirecektir. Fakat dikkat etmeli ki bütün bu istikrarların tahtında müsattar ve daima aynı şekilde mevcut bir kaziye-i akliye vardır; o da şu: aynı esbap, netacimi tevlit eder, tabi diğerle aynı esbabın aynı neticeleri mantık şeklini alıyor: aynı esbap, aynı netacime maliktir; mademki hararet bu demir parçasını inbisat ettirdi; o halde hararet daima bir demir parçasını inbisat ettirecektir. Bu kıyasta birinci kaziye-i illiyet umdesi, ikincisi: tarassud edilen vakıa; neticede: kanun

Görülüyor ki istikranın kıymeti illiyet umdesine müstenit bulunuyor. Acaba bu biz bu umdeyi nasıl bulduk ve ne derece tahkik ve ispat ederek kabul ettik?

İlliyet umdesine ilk vukuumuz hadisatı tabiyenin tevali manzumesinden aldığımız telkinlerle olmuştur. Mesela birkaç defa aynı tertipte zuhur ve tekerrürünü gördüğümüz...

Dergâh Sahife: 68

Bir sıra hadislerin yine aynı suretle hudus edeceklerini düşünmek bütün insanlarda ve hatta hayvanlarda bile müşterek bir temayül zihnidir.

Mesela bu suyun ısınmaya başladığını görülünce biraz sonra içinde hava habbeleri hâsıl olacağı ve daha sonra köpürüp taşacağı istidlal olunur.

Hatta hadisattaki bu tevali muntazameyi taammüm etmek kabiliyetinin hayvanlardaki mevcudiyetinden istifade edilerek tedripler yine bu temayül zihni vasıtasıyla çalışıldığı herkesin malumdur. Mesela ayının def çalınca ayağa kalkması, burnuna geçirilen halkanın çekilmesinden mütevellit ıstıraba def ve kumandasının muntazaman ve kararen tevali ve tedami ettirilmesiyle temin edilmiştir. Bu üç hadisenin muntazaman tevali ve

tekrar eritilmesi ayının zihninde kumanda ve def sesini müteakip şahlanmak lazım geleceğini ve bunların arasında bir rabita olduğunu itiyadı bir surette istidlal ettirmiştir. Tedrip vasıtasıyla hayvanların iktisap ettiği bu itiyatlar hafızanın muavenetiyle öyle kökleşir ki artık bu itiyatları tevellüt eden hadisatın takibine meydan vermeden daha ilk hadisede netice keşif olunur.

Nitekim mevrus sevki tabiyelerin tekini dahi bu meyhanekitiyle izah edilmiştir. Mesela mutedil iklimlere yazın gelip kışın cenuba hicret eden kırlangıç, leylek ve turna kuşları ve hatta yavruları mevsim değişmeye başlayınca hiç bilmedikleri iklimlere yollanıyorlar, işte bunu izah etmek için dahi aynı meyhanetiketiyle düşünülüyor. Ve denir ki: bu hayvanlar kendilerinde henüz muhaceret insiyakı kökleşmeden evvel dahi tahammül edemedikleri soğuk iklimlerden er geç kaçmaya mecbur oluyorlardı. Fakat daha henüz kaçmadan soğuğun şedidine günlerin kısılması, yaprakların sararması, buraların sıklaşması, gibi alametler takdim ediyordu.

Binaen aleyh bu alametlerin kararen şedid hava ile tevali etmesi bu kuşlarda kışı vaktinden evvel tahmin ettirecek tedailer temin etti ve bunlar nihayet kökleşerek murut insiyaklar oldu. Demek ki tedrip ile bu sevk tabilerin teşkili aynı mihanetiketiyle kabil izahtırlar. Burada tabiatın yaptığı tedrip artık fertikten çıkarak insiyakı ve nevi' olmuştur. Hayvanlarda insiyak halinde bulunan bu istidlal hakiki illiyet umdesi yani ilimdeki illiyet idraki olmayıp bir sıra hadisatın muntazaman ve kararen tevalisinden hâsıl olmuş mihaneki birtakım tedavilerin taammümü temayülüdür. Hâlbuki hâkim illiyet idraki yekdiğerini tevali eden iki hadiseden birinin yekdiğerine fil-hakika yani bil-tecrübe ve bil-ispat sebep teşkil ettiğini tayin ve tahkik etmekle temin edilir.

Görülüyor ki hayvanların insiyakı, illiyet mefhumeyi ancak hadisatın muntazam ve mükerrer tevalisi suretinde idrak ediyor ve bu seviyeden yukarı çıkamıyor. Yalnız insanlardır ki müşahede edilen hadisat metvaliye arasındaki münasebeti hakiki bir illiyet gibi kabul etmenin ne kadar yanıltıcı ve hatalı bir görüş olduğunu mülahaza edebilmişlerdir. Fakat bu mülahaza akulame için tabii olmaktan ziyade iktisabı ve cehdi bir ameleyi zihniye olduğu için kuvvetli bir terbiye-i ilmiye alınmadıkça illiyet hadisenin mükerrer takiplerinde veya bütün hadisatı tesadüf yahut bir kudret-i meçhulenin cilvelerinde aramak temayülü daima galebe eder. İşte bu temayülün önüne müessir bir surette geçmek üzere kevaidi (beken) tarafından tespit edilen tecrübe ve tecrib esvalleri vaz' olunduğu gibi bu sayede bu hadiseye takdim eden ahval ve avamlar arasında şe'ni ve fil-hakika müessir sebeplerle hiçbir ehemmiyeti olmayan sebepler tefrik olunabildi. Artık iki vakıanın birbirine merbut olarak zamanda yekdiğerini veli etmeleri birinin

diğerine alet olmasını iktiza ettirmeyip tam manasıyla illiyet vukufu, birinci vakıa husul bulunca ikinci vâkıanın husul bulması zaruri olan başka türlü olmasına imkân bulunmayan bir raba'lada görüldü.

Şimdi illiyet sahasının nerelere kadar uzanabildiğini ve âlemde maniyetçilik denilen şeyin ne derece umumi olduğunu tayin etmek iktiza eder.

Hiç şüphe yok ki illiyet ve muayyenet bütün (hükmü) ve (kimyevi) hadiselerde balfen mabliğ umumileşmiş ve bunlardan illiyeti tayin etmemiş hiçbir hadise kalmamış gibidir. Mesela şu yüz derece-i hararete behemehâl ve daima kaynar. Binaen aleyh sebebi teşkil eden mezkûr hararetle neticeyi teşkil eden tahaccür arasında sabit bir münasebet tesis ettiği gibi galeyanın şeraiti dahi arzu olunabilen tayin ile tespit edilmiştir. Her kim şüphe ederse aynı şeraiti tatbik ederek suyun mayı' halinden gaz haline geçmeye başladığını bizzat ve bil müşahede tahkik edebilir.

Hayatiyet hadislerine gelince mesele güçleşmeye başlar. Çünkü hayatı bir hadise üzerine filhakika tesir icra eden bütün sebepleri bilmek hikmet ve kimya hadiselerine nispetle çok müşküldür. Mesela muvelledun arz bir mikrobun bir hayvan üzerine tarzı tesirini bilmek istediğimizi farz edelim. Mikrobu hayvana telkih ve bil netice zuhur eden hastalığı müşahede ettik. Fakat ikinci bir tecrübe de aynı neticenin tevellüt edeceğine hükmedebilmek için bu tecrübeyi aynen tekrar ederek meseleyi bir de tecrübe ile tahkik etmek lazımdır bu ikinci tecrübeye aynı neticenin elde edilebilmesi behemehâl aynı esbabın bir tekrar kuvveden faale çıkarılmasıyla mümkündür. Hâlbuki tecrübeye nazaran telkih neticesi bir taraftan mikrobun derece-i tasmimine, diğer taraftan dahi telkih olunan hayvanın bu zehri derece-i kabulüne tabi' oluyor. Mesela mikrobun zehirlemek kudreti yaşına ve yetiştiği muhitin hararet ve terkibine göre tehalûf ediyoruz. Keza telkih edilen hayvanın bu zehirde tesiri senene, derece-i sıhhatine, garezi ahval mukaddimesine tabi oluyor. Binaen aleyh bir tecrübeyi tamamen aynı sıhhatteki şerait dairesinde tekrar etmek bir-fiil mümkün değildir. O halde hayatı hadiselerine mainiyetin hikmet ve kimyada olduğu gibi tayin ve tespitle tayini iş bu hadiselerde ayniyet bulunmaması ve her birisinin diğerinden az çok tehalif etmesi dolayısıyla mustahlidir. Bunun için hayatiyet kanunları maddiyat kanunları gibi kati ve yakını olmayıp takribi ve ihtimalidir. İşte bu sebeptendir ki hayat hadiselerinin akılcılık ve sistemciliğe tahammülü yoktur ve yine bunun içindir ki hayat mevzuları yalnız ilmi mücerretle idare edilemez. Behemehâl bir sanatkâr duygusu ve bir (hadis) idraki dahi ister buna binaen madde gibi istikrarlı ve layetegayir olmayan ve bilakis daima dinamik ve mütehavvil bulunan hayat hadiselerine yakından temas edilmedikçe ihtimali olan kanunlar ile hiçbir zaman nüfuz edilemiyor. Hele hayatın daha

pek çok müteessir olan ruhu ve içtimai hadiselerine çıkıldıkça aynı tecrübeleri aynı şerait dairesinde tekrar edip ilmi yakının usulü yegânesi olan (tecrib usulü)nü tatbik etmek büsbütün daire-i imkânından çıkıyor. Bunun için gerek ruhiyat ve gerek içtimaiyat yalnız müşahede edilebilen ve tecrübi mümkün olmayan birer (ilm-i tavsifi) mahiyette kalmışlardır. Fil-vaki' (tecrübe) ile (tecrib) tefrik edilmeyince (tecrübi ruhiyat) dan (tecrübeyi ruhiyattan) manasını da çıkarılır ki bundan yanlış bir şey olmaz. Ruhiyatın mevzuu' yani hadisleri harici ve dâhili olmak itibariyle (şeyi') ve (nefsi) iki türlü müşahede ve tecrübeye tabiidir. Bunun için yalnız (afaki) bir ruhiyat iddiasında bulunmak bu ilmin mevzundaki hususiyeti anlamamaktır.

Ruhiyat ve içtimâiyenin henüz izahı bir âlem olamadıkları şöyle dursun elyevm öyle garezi hadiseler var ki hakiki sebepleri alan bulunamamıştır. Mesela rahimi maderde bulunan bir ceninin cinsiyetini tayin eden esbap hakkında henüz hiçbir fikir yoktur. Yalnız istatistik ianesiyle muin bir muhitte ve muin bir zamanda doğacak erkek ve dişilerin azami ve asgari hudutları tayin edilebiliyor.

Görülüyor ki mayiniyetçilik hayatiyet sahasında bile henüz bil-fiil ve müdellel olarak sabit olmamıştır. Bunun içindir ki alan birçok müttefikler kâinatın heyet-i umumiyesinde bir kanun ve ahenk-i umumi olup olmadığında bihakkın şüphe etmekte ve bir kısmı bunu tamamen inkâr etmektedirler. Zaten henüz bil-fiil ispatı mümkün olmayan umumi muiniyetçiliği kabul edebilmek için tabiattaki bütün hadislerin gayrı kabil içtinap ve inkâr esbap ve netayic ile birbirine merbut olarak bir kanun umumi dâhilinde cereyan ettiklerini ve elyevm birçok esbabı göremiyorsak bunun sebebi Âdem mevcudiyetleri olmayıp henüz görüşümüzün kötü ve cehlimizin çok olduğu kanaatini iktisap ile mükellefimiz lazım geldiğini ve binaen aleyh gayrı muiniyetçilik hakikat halde mevcut olmayıp ancak bizim cehaletimize nispetle mevcut olabileceğini söylemektedirler. İşte ilim adamlarında bile illiyet vukufunun en mütekâmil müntehası bu tarzda bir kanaatin kabil-il tecrübe iktisap ve teslim edilmesi lazım geldiğini tavsiyeye müncer olmaktadır.

Vakıa bazı kavanın tabiyeden artık kimse şüphe etmemektedir. Mesela güneşin sabah doğup akşam batacağından ve bütün escam-ı sekilenin merkez-i arzda doğru sükût edeceklerinden herkes emindir. Fakat bunlar tabiatın umumi kanunları olmayıp hususi kanunlarıdır. Bunun için bu tarzda bir ve hatta birçok kanunları kabul etmek bütün hadiselerin mutlak bir muiniyete tabi' olduğuna kani' olmalı behemehâl hiçte istilzam etmez. Görülüyor ki illiyet umdesi bütün ukul-u beşer için henüz ne bedihi, ne de bi-tecrübe tamamen müspet bir kazayı müslimdir. Vakıa birçok tecrübeler bu umdeyi tasdik

ediyorsa da aynı umde bütün hadislerde bil-fiil mücerrep olmak üzere ispat ve irade edilememiştir.

Bunun için biz ameli gayelerimizi temin edecek kadar tecrübeler yaptıktan sonra (aynı esbap) aynı netayici tevlit eder, umdesini telkin hadisatla kabul ve bunu bütün hadisatta varit görmekteki ameli bir fayda buluyoruz. Zaten illiyet umdesinin bütün tarih tekâmülü bu umdenin netice-i ispat ve tahkik mahsulü olmaktan ziyade müşahade-i tabiattan mütevellit bir telkin veya hadis mahsulü olduğunu göstermektedir. İptida tevali hadisat suretinde idrak edilen bu umde bil-ahire tekâmül ede ede nihayet şimdi izah ettiğimiz şekli hazırını almıştır.

İşte ilmin bir mevzua halinde kabul etmeye mecbur olduğunu bu illiyet umdesindeki aynı esbap, aynı netayici tevlit eder cekmi (ayniyet) ve (şeniyet) meselelerini tevlit ettiğinden mümasil görülen hadisat arasında ne dereceye kadar illiyet olduğu felsefe de bitmez tükenmez münakaşalara sebebiyet vermektedir.

Hülasa: illiyet umdesi ne bedihi, ne bil-tecrübe müspet, ne de bil-istidlal muhakkak bir kaziyedir; ancak takribi ve mahdud bir surette kabil tecrübe ve tahkiktir. Fakat bu umde kabul edildikçe ulum tabiyenin yegâne altı olan (istikra)da bulunmak mümkün değildir. Binaen aleyh istikra yapabilmek için bu umdenin hendesedeki mevzualar gibi bedahet halinde kabul edilmesi zaruri olmuştur. Bu yapılmadıkça ilmin yapılmasına imkân olmaz. Hâlbuki felsefe bu mecburiyetten azadedir. Bunun için felsefi nokta-i nazar ve görüşler, ilmin nokta-i nazar ve görüşlerinden daima birçok cihetlerde ayrılmıştır. Elhasıl ilmimiz elyevm tam manasıyla sahih ve kati' olmayıp hadisatın şe'ni seyri hakkında takribi bir tasavvurdur.

9 Haziran Darülfünun Ruhiyat Muallimi

20 Temmuz 337 Numara: 7 Birinci sene: birinci cilt

Musahebe

2.2. Hislerimizin Mantığı

Ruhumuzun kökleri aklımızda değil hislerimizdedir. Geçen asrın sonlarına kadar galip bir kanaate göre hisler fikirlerimizin, her an değişen renkleri veya müphem şekilleri zannedilirdi. Mesela bir şeyin iyilik veya kötülüğü hakkında bir fikrimiz olmadan o şeye iyi veya kötü diyemeyiz zan olunurdu. Hâlbuki daha rahmi maderde bulunan bir çocuk henüz hiçbir fikre sahip olmadığı halde birçok ihtiyaç ve iştahlarla yaşamaktadır. (Arzu) dediğimiz şey ise bu ihtiyaçların şuuru-l şems hallerinden başka bir şey değildir.

Arzuların tatmin veya âdem tatmininden doğan hisleri fikirlerin birer gölgesi ad edebilmek için bütün ihtiyaç ve iştahlarımızı unutmak lazım gelir. Fil-vaki yüksek hissiyatımıza fikirlerimizin muavenet ve iştiraki oluyorsa da bu hislerin bile kökleri ve anasırı ihtiyaçlarımızdadır. Fikirler âlem-i hariciden gelir; hisler ise manzume-i azuynamızın intibalarıdır. Birinde ne kadar müşterek ve bitaraf isek diğerinde o kadar gayr-ı müşterek taraf fikiriz; hislerimizi teşkil eden şuur ve akıl değildir. Ancak tenvir edebilir. Hissiyatımız olmasaydı kendiliğimizden hareket etmemize imkân olmazdı. Bütün hayatı hareketlerin cevher ve menbii' akıl ve şuurda olmayıp hislerimizdedir. Zaten hareket etmeseydik ne şuurumuz, ne de aklımız teşekkül edebilirdi. Şuursuz bir hassasiyet zanda bir imayı andırırsa hissiz bir şuur ma'luc birbirini harlatır. Hissiyat, fikirlerin renkleri olmasaydı çok fikirlerin aynı zamanda çok hisli olmaları lazım gelirdi. Hâlbuki nice büyük zekâların orta bir hassasiyete ve nice büyük hassasların zayıf bir zekâyâ malik oldukları görülmüştür. Nitekim milyonlarca insanı iradesine ram eden büyük muhterislerin çoğu en yüksek fikirliler değildir, bununla beraber hayatın destanı olan tarihe daima büyük muhterisler hâkim olmuştur. Bana kalırsa bunda hiç şaşılacak bir şey yok. Çünkü pek muallak olan hayat, aklın mahdud metnini bildikleriyle idare olunmayı bekleyecek kadar, sabır ve sakin değildir. O daima hareket ve tahavvül halinde bulunduğu için kendisi de aynı sürat-ı hayatiye ile takip edebilecek faal vahdeti ruhlara muhtaçtır; işte bu ruhların ancak büyük muhterislerde görülüyor. Hayata yalnız akli hâkim etmek isteyenler mefkûrelerinin muhakkak ki daha çok bekleyecekler be belki de hiçbir zaman göremeyeceklerdir. Hele ahlak, siyaset, din, bediiyat gibi en muğlak hayatı ve batini sahalarda hissiyatın mantığından başka bir membaa ve rabıta bulunamamıştır. Fırka, tarikat ve tefrike şimeleri kuvvetlerini hep hissiyattan almaktadırlar. (Yalnız zekâ müşabehetlerine istinat eden dostluklarla kalbe dayanan uhuvvetler bir kere mukayese edilsin. Bütün dinlerin mükâfatı uhreviye zekâ Muhiplerine bahş etmeyip evsaf-ı ahlakiyeye ihsan etmesi hayatının kavam ve mebnayı beşeriyet olduğunu pek güzel göstermektedir.) Fil-vaki' hissiyatın dahi fikirler gibi safsata ve hezeyanları yok değildir. Fakat asıl ve yüksek hislerimiz sayesinde ki ruhlarımız tefessüh ermekten kurtulmaktadır. Dini, ahlaki, bedimi hislerimizi ruhumuzun bir mel'abe veya hurafesi gibi düşünenler şahsiyetimizin muhallerinden hiç haberdar değildirler. Hele bu hissiyat-ı Aliye'yi bir hastalığın eseri gibi gören ameli ve mahdudu-ı nazar bazı garizyancılar hayatı içtimâiyenin binlerce ihtiras ve rekabetleriyle zamanlarının ruhların hissini hıfzül-saha ile masum kalabileceği hiçte düşünemiyorlar mı?

Fikirler kabil irca' olmayan ve nevi' şahsına münhasır olmak üzere başlı başına bir âlimi muharrik teşkil eden hissiyatımızın dahi kendine mahsus bir mantığı vardır. Bu ister iyi ister kötü telakki edilsin, hislerimiz gibi kali' olunamayacak bir mantıktır. Akıl mantık buna ne kadar mukim verse de o yine bildiğini okumuştur. Bizim vazifemiz evvel emirde her iki mantığı olduğu gibi tanımaktır: akıl mantığının gayesi makul ve cezri fikirlere vasil olmak, hissiyat mantığının hedefi ameli gayelere irişmektir.

Biri ne kadar bitarafsı diğeri o kadar iltizamkârdır. Mesela bir mühendisin hendesedeki gayesi davalarını sahih bir surette ispat etmektir. Hâlbuki bir diplomatik gayesi menfaat-i siyasiye temin etmektir. Fil-vaki' gayelerine vusul için her ikisi de hemen aynı tarzda muhakeme yürütürlerse de hedefleri bir değildir. Diplomat, muhakemelerinde umumi bir hakikati değil hususi bir menfaati istihdaf eder. Hissiyatın ahlakıyat, siyaset, diniyat, bediiyat, iktisadiyat, gibi sahalarını bilmeyenler bu vadide yazılmış ve söylenmiş şeyleri akıl mantıkla muhakeme ve telif etmeye beyhude uğraşıyorlar. Hâlbuki bu sahalarda matlup olan hakikatler olmayıp arzular ve itikatlardır. Hissiyat mantığının bu sahalarda hükümler olması fikir mantığının ilim ve amelin bütün sahalarına kadar uzanamamasından neşet ediyor. Hâlbuki insan, aklın irişemediği veya anlamadığı şeyleri dahi bilmek ve bunlara karşı müessir olmak hususunda gayrı kabil mukavemet bir ihtiyaca maruzdur. Bütün hükümet şekilleri ile ahlak, din ve bediiyat müesseseleri hep kendilerine merbut hislerin kuvvetiyle yaşamışlar ve bunlar ölünce onlarda sükût etmekten kurtulamamışlardır.

(İnsanların birbiriyle anlaşılamamaları kelimelerin manalarında itilaf edememelerinden değil, belki bunlara muhtelif hissiyat-ı izafe etmelerindendir.) velhasıl ilim, ancak akıl mantığıyla hareket edebilir. Ameli hayat ise icaba göre her ikisini de kullanır akıllı mantık gayesine daha ziyade tahlil ve teni ile vasil olur; hissi mantık ise muhakemelerini tenasüp veya tenafür, itimat veya âdem itimat gibi onu bir hadis ile yapar. Hissiyat mantığı için tezat yoktur. İki arzu veya iki itikat akıl için müstezat olabilirse de hissiyat için pek tabii' görülebilir. Hissiyatımızın mantığı her şeyden evvel hayatın revişine ve mevzunun mahiyetine tabiidir. Siyasi, dini, bedii', ahlaki eserleri okurken bunlarda yalnız akıl mantığını aramak abes ve manasızdır. Hele siyasi muharrerlerin muhakematını arzu-i siyasilerine göre istimal etmekten başka bir şey yapmadıklarını artık bilmeliyiz. Siyaset hikmet ve kimya gibi müspet bir ilim olmadığı için muin ve sabit hakikatlere sahip değildir. Siyasi muharrer mensup olduğu haz pek içtihat siyasiyesiyle kendi mizacına dellallık etmekle mükelleftir; bir siyaseti mümkün mertebeye tarafane takdir edebilmek için muin bir arzu siyasinin dellalı olmamak lazım gelir. Emin olmalı ki hissiyat

sahasındaki münakaşa ve mücadelelerde temin ve muvaffakiyet, yalnız izhar hakikatle değil ancak tahavvül hissiyatla mümkün olabilir.

Velhasıl hissiyat mantığı hayatın mantığıdır. Bunu beyhude yere itham ve inkâr etmektense olduğu gibi anlamaya çalışmak çok daha hayırlıdır.

20 Haziran 337 Darülfünun Ruhiyat Muallimi

Mustafa Şekip

Tarih

Bir Vesika

Bundan birkaç sene evvel müsteşrik, Kont Henri de Kastri Fransız hazine-i evrakında şayan dikkat bir vesika-i tarihiye buldu: Fas hâkimi molla İsmail zarfında 1109 sene-i Hicriyesi Şaban'ında (Miladi 1698) o zaman mülteci Müftüyle Fransa'da bulunan İngiliz kralı ikinci (Jack) a yazılmış Arapça bir mektup.

Vesikanın en şayan dikkat ciheti Katolik olan ikinci (Jack) ı İslam'a davet için yazılmış olmasıdır. İkinci (Jack) ın Katolik olması İngiltere'de efkâr-ı umumiyeyle aleyhine çevirmişti. Bilhassa yüksek memuriyetlere Katolikleri getirmesi ve şurada burada yükselen isyan seslerini gaddarane bir tarzda susturması halkı büsbütün ağzab etmişti. Bundan (Kayyum Duran) istifade etti. Havaalanından hareket büyük bir donanma ile İngiltere'ye geldi. Ve İngiliz tahtını Stuart hanedanının son evladını naz' etti. Kral ikinci Jack, Fransa kralı on dördüncü Lui nezdine iltica etmeye mecbur oldu. (1688) işte Molla İsmail tarafından mektup yazılması (ikinci Jack) ın Fransa'da misafir bulunduğu zamana tesadüf ediyor.

(Molla İsmail)'in ikinci Jack ile münasebeti (Jack) ın henüz veliaht bulunduğu zamanda başlar. O tarihte İngiliz donanması meşhur korsanlardan (Abdullah bin Ayşe) yi esir etmiş, İngiltere'ye götürmüştü. İngiliz baş amirali olan veliaht korsan reisinin sergüzeştiyle alakadar olmuş ve (Abdullah) ın bela kayıt ve şart memlekete iadesini tevessüt eylemişti. Abdullah bin Ayşe, mola İsmail nezdinde büyük bir nüfuza haizdi. İngiliz veliahdından gördüğü Hüsnü muamele efendisini pek mütehassıs etti. Mola İsmail ikinci Jack'ın biraderi kral ikinci Şarl nezdine bir heyet sefaret gönderdiği gibi muahharen ikinci Jack tahta geçtiği zamanda Abdullah bin Ayşe'yi sefaretle Azam etti. İki hükümdar arasındaki münasebet, ikinci Jack'ın Fransa'ya ilticasıyla hitam bulan 1688 inkılabından sonrada devam etti.

Molla İsmail, mektubunun başlangıcında ikinci Jack'ın biraderi zamanında başlayan münasebeti hatırlattıktan sonra mülteci kralın nazar-ı dikkatini biri dini diğeri dünyevi iki meseleye celp etmek istediğini söyleyerek dini meseleye şöyle başlıyor:

(Evvela bil ki Allah'ı Teâlâ “Celle Celaluhu ve takdisat sıfata ve ismavi”) bu halkı kendisine ibadet etsinler, tevhitte ayrılmassınlar ve hiçbir hususta zatı-l vahiyyetine şirk-i isnat etmesinler diye halka buyurmuştu.

Molla İsmail ba'da Cenab-ı Hakkın kullarına Kemal-ı rahim ve refetinden dolayı onlara emir buyurduğu şeyleri peygamberler vasıtasıyla tebliğ buyurduğunu, peygamberlerin hatimi hazreti Muhammed (s.a.v) Efendimiz olup dini dinlerin en hayırlısı, şeriatı şeriatların efdali ve milleti milletlerin en mümtazı olduğunu, hazreti İsa (a.s.) nında hazreti Fahri âlemin bi'set-i Celilelerini tebşir buyurmuş olduğunu be peygamberlerin cümlesine iman etmemiz icap ettiğini izah ederek hazreti İsa hakkında Kuran-ı Kerim'de mevcut olan ayet-i celileyi zikrediyor. Ve Yahudilerin hazreti İsa'yı güya asmış oldukları hakkındaki Hristiyan itikadının butlanını o hususta şerefe nazil olan ayeti kerime ile ispat ediyor. Molla İsmail, daha sonra Hazreti peygamber zamanında yaşayan ecnebi hükümdarların bazılarının da dini mübinin ulviyyetini tasdik ve takdir etmiş olduğunu, ezcümle Habeş Necaşi'yesinin İslam'a geldiğini, kral Jack'ın nezdinde mülteci olarak mukim bulunduğu(kısır-ı l mülkül Rum)un (1) Ceddi dahi hazreti peygamber tarafından irsal buyrulan heyeti sefaretin telkiyatıyla din-i İslam'ı kabul kabule temayül etmiş ise de imparatorluk sevdasıyla İslam olmadığını yazıyor. Molla İsmail Mehdi ve deccalın nasıl huruç edeceklerine ve hazreti İsa'nın nasıl yeryüzüne avdet ederek şeriat-ı Muhammediye ahkâmını icra edeceğine dair izahat verdikten sonra Cenab-ı hakkın İslam dinini din-i hakiki olarak ihtiyar buyurmuş olduğunu, Kuran-ı Kerim'de (Ene-l din.....) buyrulduğunu ve kim imanı nazar ve i'mali fikir eder ve bütün dinleri hak ve akıl terazisiyle vezin eylerse...

(1) Molla İsmail burada Bizans imparatoruyla Fransız kralını birbirine karıştırıyor. Asıl dinin İslam olduğunu tasdik edeceğini beyan ediyor ve krala hitaben Kemal safvetle: işte biz sana bu din-i kavmin efdali hakkındaki ayeti Kur'aniye ve ahdet-i Nebeviye ile delail-i akliyenin bir nebdesini bildirdik. Sende acaba düşünerek dar-ı ahireti dünyaya ve cenneti cehenneme tercih etmek istersen bunun yolu ne olduğunu işte öğrenmiş oldun. Binaen aleyh bu dini aliyiye ittiba ve kelime-i şehadeti söyle bir kimse evvelki ömründe bir defa (La ilâhe illallah Muhammedün Resulullah) derse cennete dâhil olur ve peygamberimiz efendimiz hazretlerinin şefaatine mazhar olur. Diyerek İslam'ı kabul etmesini teklif ediyor. Molla İsmail mutakit ve dindar bir Müslümana yakışan bir hulus

ile kralı din-i hakka davet ettikten sonra sözü dünyevi meseleyi naklederek diyor ki: sen küfre dininden kalmak istiyorsan kavmin olan İngilizlerin dini elbette salıba tapanlara ve – rahiplerin çoluk çocuk sahip olmalarına mani’ oldukları halde- ilahlarının çocuğu olduğunu iddia edenlere (yani Katoliklere) mutaba’t etmekten daha ahlak ve daha esirdir. Mektubun bundan aşamasında mola İsmail, milletini ve memleketini terk ederek ecnebi toprağında hakk-ı müsaferet arayan (İkinci Jack)ı bakınız ne samimi bir lisanla doğru yola davet ediyor:

(Vatanından gaybubet ve memleketinden tebaüt ederek ab ve ceddinin milletinden çıkmaya ve kavmin dininden gayrı bir dine salık olmaya sebep ne? Hepimiz delalette olmakla beraber siz İngilizlerin dini küfür ile meşgul olan diğerlerinin (yani Katoliklerin) dininden daha kolaydır. Seni kendi dinine ittiba teşvik eden Fransız zevcenden de mademki ayrıldın(2) neden hala Fransa da oturarak milletini terk ediyor ve pederinin ve biraderinin mülkünü başkasına bırakıyorsun. Henüz hayatta olduğun halde bir Hollandalının veya bir gayrısının hüküm ve nüfuzu altında kalmasına gönlümüz razı olmuyor. Kavmin ile senin aranızın açılması onların dininden başka bir dine temessük ettiğinden dolayı olduğundan kendilerini terziye ver ve onlara avdet ve rücu’ ile yemin bilgimiz noksan olmasa ve bahre sevk edecek ordumuz ve ricalimiz olsa idi biz İngilizlerle muhabere eder ve sana memleketine dönmen için yardım etmek üzere asker gönderirdik. Nazar-ı dikkatini bir meseleye daha celp ederiz: Fransız memleketlerinden kurtulmaya bak Portekiz payitahtına git. Biraderinin haremi oradadır. İngiltere’de büyük bir nüfuzu olduğu için o vasıta ile senin ile kavmin arasındaki mesafe kısalmış ve onlarla müdavele-i efkâra yol açılmış olur. Yalnız dikkat et ki...

(2) Molla İsmail, ikinci Jack’ın zevcesini Fransız zannetmekte yanılmıştır.

5 Eylül 337 Numara: 10 Birinci sene: birinci cilt, Dergâh Sahife: 146

Ruhiyat

2.3. Müttefiklerimizin Seciyesi Nasıl Keşfedilir?

Burada hepimizin bildiğimiz en dar-u sathı mahiyetteki seciyesi asla kastettiğim gibi mukak ve zamanda hiç değişmeyen ve daima ayniyetini muhafaza eden mefkûrevi bir seciyeyi dahi tasvir etmiyorum. En son tahkikat göstermiştir ki her şeyi gibi seciyede ahval ve şeraitin tesiratıyla tahavvül etmekten hali kalmamaktadır. Şu kadar var ki bu tahavvül silik paralar gibi kendine has hiçbir şahsiyeti olmayan renksizlik ve af'al ve hareketlerinde vahdet ve istikrardan eser olmayan (Tavn) ile karıştırılmamalıdır. Kısmen maddi hayatın galebesinden hâsıl olan ve bilhassa büyük şehirlerle medeniyet merkezlerinde mebdulen görülen bu renksiz metavün haluklar içlerinden gelen bir kuvvete tabi' ve iradelerine sahip olmayıp ya başkaları veya muhit içtimaiyeleri tarafından idare olunurlar. Bunlara tam manasıyla (şahsiyetsizler ordusu) diyebiliriz. Zira renksizlerin kendilerine mahsus hiçbir reyleri ve buna manzum hiçbir iradeleri yoktur. Bunlara isterseniz (İdare-i maslahatçılar)da diyebiliriz ki yegâne gayeleri, nasıl olursa olsun yaşamaktır. Bilhassa müstebit bir mutlakıyetle idare edilen ve aynı zamanda cahil ve mefkûresiz yaşayan monarşi devirlerinde hâkim tek bir irade olduğundan münevver denilen zümre hatta halkın renksizlikle itsaf etmesi adeta zaruri olur. Hala bu devir devamlı ve uzun bir hayata mazhar olursa renksizlik hemen hemen içtimai bir terbiye anuzcu halini iktisap eder. Meşrutiyetten evvelki hali bilenler bu çekimi tekzip edemezler zannederim. Sabit örf ve adet ve koyu bir kürenin içinde yaşayan cemiyetler dahi herhangi ferd-i seciyeyi (Bidat) ad ettiklerinden umumiyetle bir renge sahip olmak isterler. Nitekim kim bu seviyede cemiyetlerin terbiye ve şahsiyet gayeleri herkesin birbirine benzemesi, yeni hiçbir seciye ve teceddüde meydan verilmesidir. Daha umumi bir görüşle diyebiliriz ki sakit ve rakit bir hayat geçiren mefkûremiz türlü daima seciye fikrine şahit olmuşlardır. Hâlbuki Roma cumhuriyetinin ilk asırlarıyla İslamiyet'in zuhuru, Osmanlı imparatorluğunun tesisi (intibah) gibi intikal devreleri, Fransız ihtilali kebir ve el yevm şahidi olduğumuz Rusya ihtilali daimen yüksek ve kuvvetli seciyelere en müsait devirler olmuşlardır.

Bu şehadetlere kıyasen diyebiliriz ki dâhil bulunduğumuz asır, bilhassa bu hizb-i umumiyenin cihanşümül sarsıntısından sonra, behemehâl yeni bir dönem devresine, pek azim bir inkılaba er geç girecek ve yakın zamanda bütün mustarip ve bedbaht milletlerde çelik kadar sert ve kati kaynaşmaya başlayacaktır. Bunun ilk alameti Rusya'da ve âlemi

şarkta görüldüğü gibi yorgunluk ve sersemlik devirlerini zail olduktan sonra belki bütün cihanı dolaşacaktır. Hele İstanbul gibi cihan siyasetinin muhavveri ve bütün âlemi İslamiyet'in kalbi-kami olan mukaddes bir şehrin mukadderatıyla uyandığı bu zamanlar emin olalım ki binlerce ihtilalciyi seciyeleştirecek ve bu kuvvetli şahsiyetlerin arkasından yek dal ve yek zeban milyonlarca insanlar dirileceklerdir. Bu, öyle bir mahşer olacak ki maddiyatçılığın muayyeniyet ve kuvveti siyasetine güvenerek Atiye sahip olduklarından emin bulunanlar mefkûrelerin hayatın üzerindeki mahiri-l ukul i'cimazını bir daha göreceklerdir.

Meşrutiyetimiz siyasi bir inkılap ile başladıktan sonra ahval ve ilcaatın tesiriyle çok geçmeden milli bir inkılap olmaya yüz tuttu. Yukarıda söylediğimiz kaideyi umumiye burada tatbik edersek bu inkılaplarla beraber kuvvetli seciye ve şahsiyetlerin zuhur etmemesi mümkün olamazdı. Tefrik ve tayinleri tarihe ait olan bu şahsiyetleri göstermek bana düşmez; yalnız on üç seneden beri kuvvetli olduklarını halk ve cemiyet üzerindeki hissi, fikri, iradi tesirleriyle bil-fiil isabet etmiş seciyelere şahit olduğumuz artık kabulü inkâr değildir. Hattı mefkûremiz, hiç olmazsa asgari bir surette tatmin edildikçe müessir vuku-i şahsiyetlerin gittikçe çoğalmasa bu zamanın zaruret hayatiyesi cümlesindendir. Şu halde seciyelilerin çoğaldığı ve çoğalmaya mecbur olduğu bir devir içinde yaşadığımızı düşünerek bu seciyelerin mahiyet asliye ve hususiyet mahallîlerini teşrih eylemek lazım gelmez mi? Fil-vaki' meselenin tam manasıyla bir iki makaleye sığamayacağını takdir etmekle beraber kendi hesabıma bu husustaki mütalaa ve kanaati mühimma imkân arz etmek lüzumu hissediyorum

Eski sükûn görenek devirlerinin adaletine alışmış olanlar ne kadar hiddet ve hayret gösterirlerse gösterebilirler mefkûre ve hürriyetin zevkini duymuş olan bu günkü hakiki mütefekkir ve mürşitlerimiz seciyelerinin icap ettiği müessir ve faal bir hayattan vazgeçmezler. Binaen aleyh vazifemiz, (aman efendim, ihtiras bizi mahvetti. Bu adamlardan ne vakit kurtulacağız?) gibi vahi ve manasız şikâyetlerde bulunmak değil belki her hürriyet ve her milletin iktisadisini olan bu kabil muin? en derin hüviyetlerini teşhis ederek gerek onlara ve gerek kendimize karşı bir şuura sahip olmaktır. Bana kalırsa bütün bir cemiyet ve dolayısıyla bütün tarih ve beşeriyete müessir olan ve büyük şahsiyetler ve hatta orta mütefekkir münevverler seciyesinin yalnız his ve irade gibi kuvve-i muharekelerini aramak veya bunları malum olan seciye tasdiklerinden bir yine ithal ederek göstermek bize seciyelerinin bünye ve efalleri hakkında asla malumat vermiş olmaz. Kuvvetli şahsiyetler ister faali, ister hassas, ister mütefekkir ve durgun sınıfa dâhil olsunlar hepsinin efal ve hareketinde nizam olması iktiza eden birer

manzume-i ruhiyesi olacaktır ki işte benim aradığım derin ve mahrum seciye bu manzumelerdir. Çünkü erkin ve mütekâmil seciyelerin bünye ve ahvalleri ancak bu manzume-i ruhiyelerde görebilir.

Seciye, hâkim bir his veya bir faaliyet ise bunun etrafında teşkil etmiş ahenktar bir bünye-i ruhiye vardır ki biz buna (şahsiyet) diyoruz. Tabir değerle seciye, ruhun viladî bir kuvve-i müşkülesi ise şahsiyet, bu yaratıcı ve yapımcı kuvvetin bütün kâinat karşısında aldığı tesirlerin aksi-l amelinden vücuda gelmiş tam bir uzviyet ruhiyedir. Seciyelerimizin bütün tecelliyat ve tahavvülatı ancak bu uzviyet ruhiyenin mahiyetiyle kabul izahtır. Hassas ve mütefekkir insanın içinde yüzdüğü âlemden aldığı tesirlere mukabil tedafüi ve tahaffuzu bir takım aks tesirleri vardır ki hareketimizin, muharrem ve samimi nazimleri bu aksül amellerdir. Kâinatın ahenk ve imtizacını ne suretle his ve idrak ediyorsak bu hüviyet bâtinimizde öyle teşekkül ediyor. El hâsıl şahsiyetimizin ruhu kökleri kâinatla aramızdaki münasebetlerdedir. Bu itibarla hepimizin a'mak ruhunda bir felsefe raşimi mevcuttur. Yalnız bu borşım her ferde sayedar cesim bir ağaç haline gelebilecek kadar kuvvetli değildir. Bu sebepten herkesin bir felsefesi olduğu halde hepimiz filozof değiliz. Kâinatın heyet-i umumiyesine karşı müktesip bir ilmimiz mevcut olmadığına nazaran bu kül muazzam karşısında hisseden ve düşünen ruhların kendi arzu ve itikatlarına ram olmaktan başka çareleri olmadığı aşikârdır. Bunun için hiçbir filozof gelmemiştir ki kâinatla arasındaki münasebette kendi seciyesini hâkim kılmasın.

Malumdur ki alelade bir ferдин rüyet-i batıniyesi ile filozof rüyet-i batıniyesi arasında iki cihetten fark vardır: filozofların rüyetlerinde şuurlu ve umumi bir fehim ve idrak ile bu idrak ile bu idraki bir manzume haline kalp edecek tür gibi bir kudret ibdai kari olduğu halde alelade fertlerde ne bu derece vazih bir şuurlu, ne de bu şuurdan mükemmel mükemmel bir sistem yapılacak bir kudret terkip vardır. Fakat ne beis var! Aralarındaki fark birinin bil-faal ve izahen mevcudiyeti ise diğərinin bil-kuvve müphemini mevcudiyettir. Binaen aleyh tam manasıyla filozof olmasak da bir felsefe ile yaşadığımız muhakkaktır. Bu hakikat bilhassa münevver ve mütefekkir tabakanın bütün hareketlerinde mevcut ve hatta mahsustur. Kökleri tesiri hayatımızda olan seciyenin vukuat ve ilcaat tesiriyle tahavvül etmediğini iddia etmek hislerdeki hayatiliği bilmemektir...

Sahife:147 Dergâh

Fakat bu zaruri hayati tahavvülleri renksizlerdeki kasti ve tasavvuru idaresizliği ve mütelevvinlerdeki hercai meşrepliği tefrik etmelidir. Bunlarda ne hâkim bir his varda, ne de muin bir şahsiyet vardır. Hâlbuki seçili kimselerde hissiyatın renkleri değişmede mahiyetine asla helal gelmez. Mükerrere cennet veya hastalık gibi afete maruz kala. Fazla olarak seciyelerde tayin etmiş hâkim bir his veya faaliyetin idaresine geçmiş öyle bir şahsiyet vardır ki bu en umumi bir tasnifle ya (maddeci) veya (ruhçu). Seciyesi Bergson'un ilhamkâr ve canlı bir tabiriyle (hamle-i hayat) dersin bu hamlenin tasarruf ettiği bünye-i ruhiye maddeci veya ruhçu olan şahsiyetimizdir. Buradaki (ruhçu) tabirinden bir vakitlerin nakıs ve iptidai olan ruhçuluklarını kastettiğimiz asla anlaşılmasın. Meseleyi bugün ki şahsiyet ruhlarımıza nakletmek suretiyle bir tasnif yapmak lazım gelirse menbur müttefiklerimizi (mefkûrecilerin) ve (mefkûresizler) diye ikiye ayırabiliriz. Yalnız muhterem bir kısmımız henüz dini mefkûreden başka bir mefkûre tanımadıklarına nazaran bu zümreye mefkûresizler değil elyevm son kararını vermemiş müteredditler sınıfına ithal edebiliriz. İşte bu istinattan sonra renksizler ve metluvanlarımızdan maa'dasının manzume-i ruhiyeleri elyevm birbirlerinin tamamen zıttı bir mahiyettedir ki bana kalırsa bu hal hiçte istiğrab edilecek bir şey değildir. Çünkü insanlar ezelden beri bu iki büyük sınıfa ayrılmışlar ve yekdiğeriyle daima çarpışmışlardır. Bizim vazifemiz bunların hüviyet-i şahsiyetlerine muhayyer olan ahval ve ilcaat karşısında nasıl hareket edebileceklerini anlamak ve bu sayede her iki tarafa karşı şuursuz kalmamaktır. Çünkü bu yapılmadıkça seciyenin zahiri tahavvülatına maruz kaldığımız zaman şahsiyetlerin dahi değiştiğine hükmederek seciyelerimizin hüviyet-i hakikilerini yanlış tefsirlere uğrattıyor ve neticede aldanan ve aldatan zehaplarla bu yüklerimizi tahrif ediyor ve muhitimizin itimat ve maneviyat kuvvetlerini zehirliyoruz. Hâlbuki mefkûrecilerdeki ruhaniyet ile mefkûresizlerdeki maddiyatçılığın bünye-i ruhiyeleri tahlil ve bunlardaki evsaf-ı umumiye tayin edilince seciye ve şahsiyetin kalpgâhına girilmiş olur ki artık burada ne yanlış görmek, ne de yanlış anlamak vardır. Bunu yapmadan, hangi sınıfa dâhil olursa olsun, seciyelilerimizin içinde yaşamak ve bütün hareketlerinin umumi sebeplerini bularak müstakbeldeki muhtemel şerait dairesinde ne suretle hareket edeceklerini keşfetmek mümkün değildir.

İşbu şahsiyetlerin tafsilatına girmezden evvel uzviyenin mahsulü olan mizacın tahavvülatıyla şahsiyetin tahavvülatı arasında bir ayniyet tasavvur etmek zehabından kurtulmak lazım gelir. Çünkü uzviyetle halet-i ruhiye arasında müspet olarak ancak bir zaman münasebeti vardır. (Dekart) tan beri malum olan muvazat nazariyesinin hakiki kıymeti ilmin müspet mesaisine hadim bir alet olmaktır. Yoksa ruh ile beden arasında

aynıyet veya muadeletimesin mevcudiyeti ispat edilmiş bir iddia olmaktan henüz çok uzaktır. İşte ruh ile beden arasında ilmi olarak zaman-ı münasebetten başka bir münasebet bilinemediği içindir ki ruh ile bedenın tesirat-ı mütekabilesin hakkında bi-l zaruri zat iki vicdan felsefi hâsıl olmuştur. Bunlardan birine göre (beden) yani (madde) ruha hâkimdir ve kâinatta maddeden başka hiçbir kuvvet, hiçbir mevcut yoktur. Her şeyin mekayis ve mebnayı madde olduğu için ruh heyulası fuzuli bir yabancı ve hakkı şayan istihfaf ve istihza bir korkuluktur. Hâlbuki ruhçular madenin tesiratını inkâr etmemekle beraber mefkûreleriyle bütün kâinatı durağuş eylemek ve maddeyi ruhun bir manevi ad etmekte mısradırlar. Biri ancak gözüyle gördüğü, eliyle tuttuğu şeye inanırsa diğeri hissiyle kavradığı, mefkûresiyle bağlandığı şeylere de inanır. Maddecilerin mefhumlarına nazaran her şeyi kemiyettir. Dünya, madde vahdetinde toplanmıştır. Kâinat, bir kere yapılmış ve olmuş bitmiş bir şey olduğu için esas istikrar ve adalettir. Madde gayr-ı kabil imha ve ebedidir. Zaman daima aynıyla tekrar ettiği için tarihte bir tekerrürden ibarettir. Her şeyin husulü zaruri ve kati muinete tabidir. El-hatta haza mevcut olandan başka hiçbir şey yoktur. Bütün âlim sabit ve müstakar bir namütenahi, tabir diğlerle mekândan başka bir şey değildir. Ruh ve ana yok yalnız madde vardır.

Ruhçuların görüşüne nazaran mevcudat yalnız aynıyeti değil gayretleri de muhtevindir. Hayatın esas kemiyet değil keyfiyettir. Âlem bir vahdet değil bir kesrettir. Cihanda hâkim olan laitezlilik ve itaat olmayıp tahavvül ve harekettir. Kâinat olmuş bitmiş bir şey değil daima olmak üzere bulunan bir tekevvün-ü daimidir. Âlem bir âlem vücut değil bir âlem imkândır. Muayyenet yalnız hammadde âleminde cari olup hayat, ruh ve cemiyet şeniyetlerinde hürriyet vardır. Vücut yalnız el-halet haza mevcutlara münhasır olmayıp bil-kuvve mevcudiyetler dahi vardır. Cihanın esas istikrar değil dünya makiyedir. Kabir diğlerle esas âlem-i itaat olmayıp faal bir kuvvettir. Maddeden başka birde buna hâkim bir (ana) vardır.

Şimdi bu malumattan sonra seciyelerimizin kalpgâhına yaraşacak olursak en umumi bir görüşle bu iki zıt manzume-i ruhiyenin yekdiğeriyle çarpıştığına şahit olacağız. Artık seciyesini anlamak istediğiniz muin bir şahsiyetin ne olduğunu ve ahval ve ilcaat tekiriyle ne olabileceğini içine girmiş gibi keşfetmek mümkün olabilir zannediyorum.

Darülfünun Ruhiyat Muallimi

Mustafa Şekip

Yahya'ya Göre İncil

Sözün Tecessümü

İbtidâh söz vardı ve söz rable beraberdi. Ve söz rab idi. O, İbtidâh rable beraberdi. Her şey onunla oldu ve olan şeylerin hiç biri onsuz olmadı. Hayat onda idi ve hayat insanların nuru idi. Nur karanlıklarda parlar ve karanlıklar onu almadı.

Rabbin gönderdiği bir adam vardı: adı Yahya idi. O şahitliğe geldi, nura şehadete geldi, ta ki herkes onun sözüyle inansın diye o, nur değildi, fakat nur-u şahadet için göründü. Bu nur hakiki nur idi ki dünyaya gelip insanları tenvir eder. O dünyada idi ve dünya onunla yapıldı ve dünya onu kabul edenlere, onun adına inananlara, o, rabbin evlatları olmak kudretini verdi; onlar ki ne kandan, ne etten, ne etin arzusundan ne de insanın arzusundan doğdular, ancak rabden doğdular.

Ve söz tecessüm etti ve rahmet ve hakikatle dolu, bizim aramızda kaldı. Ve biz onun ulviyetini temaşa ettik. Bu ulviyet pederin yegâne oğluna has ulviyetin eşiydi. Yahya ona şahit oldu ve nida etti: benim söylediğim işte budur. Benden sonra gelen bana takaddüs etti, zira o, benden evvel mevcuttu. Ve biz ne aldıkça onun ekmeliyetinden, rahmet ve hakikat İsa ile geldi. Rabbi kimseler görmedi; pederin kucağındaki yegâne oğludur ki onu herkese bildirdi.

İşte Yahya'nın şehadeti; vakteğah Yahudiler, Yahya'ya—sen kimsin? Diye sormak için Kudüs'ten murahhaslar gönderdiler. Yahya ikrar etti, asla inkâr etmedi, Yahya İsa olmadığını ikrar etti. Ve onlar ona sordular. — öyle ise, nesin, kimsin? İlyas mısın? — ve o dedi: asla o değilim — peygamber misin? — o cevap verdi: hayır. Bunun üstüne, onlar ona dediler: kimsin? Bize söyle. Ta ki bizi gönderenlere bir cevap verelim. Kendine ait fikrin nedir? Ben, dedi; çölde bağırmanın sesiyim.

(Efendimizin yolunu düzelttiniz)

İdris peygamber böyle dedi. Murahhaslar birtakım farizelerdi. Şöyle bir sual daha sordular: o halde neden vaftiz ediyorsun? Mademki ne İsa'sın, ne İlyas'sın, ne de peygambersin? Yahya onlara cevap verdi: ben, yalnız su ile vaftiz ediyorum....

20 Teşrin-i sani 337 numara: 15 birinci sene: ikinci cilt, Sahife: 35 Dergâh

Ruhiyat

2.4. Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti Sporcularımıza

İhtirasın hissiyat ve heyecanlardan farklı bir hayat-ı tesiriye olduğunu geçen iki makalede (dergâh: numara 11,12) görmüştük. Bugün ihtirasta bence artık on yedinci asırda, Dekart, Spinozza, Malberanş ve Bossonenin anlattıkları gibi hissiyat ve heyecanlar değil belki bütün hayat-ı ruhiyeyi istila eden ve ona çok bariz ve müyemmil bir hedef gösteren

kuvvetli temayüller hakla gelir. Ahlakçılarla ruhiyatçılardan bir kısmının ihtiraslara lehtar, bir kısmının aleyhtar olması iki sebepten neşet edebilir. İhtirasa alel-itlak hasım olanlar hayatı akıl ve itidalden ibaret gören ve bunun fevkinde her türlü şedid temayülleri lüzumsuz ad eden kimselerdir. Hayat bu mahiyette görülünce ihtirasın hangi nevi' olursa olsun artık mazmun görülür. Birde ihtirasların menşeleriyle envai' tefrik ve temyiz edilmek veya biri diğerini karıştırarak suretiyle vaki olan görüşlerin verdiği bir takım hükümler vardır ki bu kabil müelliflerin kıymet fikirlerini anlamak için ihtirasların hangi nev'inden bahsettiklerini ve ihtirastan ne anladıklarını bilmek lazım gelir. Çünkü bugün ki mülemmi manasıyla ihtiras: ulvi, süfli, mutavassıt bütün temayüllerden yalnız birinin ruha hâkimiyetiyle ve tefekkür etmemizi kendi umdeleri dairesinde tahvil ederek muin bir hedefe tevciye etmesidir. Yani ihtirasa tutulan bir adamın nefsine ve başkalarına verdiği kıymetler hâkim olan temayüle taban baştan aşağı değişmemiştir. Her ihtiras beraberinde alelade adamlarda bulunmayan yeni berre kitabe-i kayyım getirir ve her şey bu kıymetlerin zaviyesinden görülür. Gıdasını en süfli ihtiyaçlarımızdan en ulvi temayüllerimize kadar alan ihtiraslar olduğuna nazaran mesela ayyaşlık, esrar kişilik, sefahat oburluk gibi süfli ihtiraslarla aşk, haset, kıskançlık gibi mutavassıt, bedii, ilmi, dini, felsefi, sanayi, ticari, vatani, milli, beşeri gibi ulvi ihtirasların kıymetleri tabiatıyla bir olmayacağından her ihtiras hakkında verilecek kıymet-i hikmeti mevzu' bahis olan ihtirasın kıymet-i mahsuslarıyla ölçülmek iktifa eder.

Sefil ihtiraslardan bil-farz ayyaşlık veya oburluğu tetkik edelim: bu iki ihtiras ruhtan gelmeyip münhasıran uzviyetten neşet' ettikleri için iradeye asla iftihar etmeyen behimi ihtiraslardan madundurlar. Hıffî lisanımız zevk-i selimiyle bunlara ihtiras demeğe bile nünezzil etmeyerek ibtilaler tesmiye etmiştir. Bunların tahripten başka hiçbir rolleri yoktur. Elcalleri tamamen hodkâm ve basittir. Ekle denilen maada muhtarları elyevm azalmışsa da iptidai muhitlerde halleri sayılacak kadar çoktur. Bir rivayete göre (ziyafetler) oburluk iptilasının içtimai müesseseleridir. Listesini oburlara göre tertip etmeyen ziyafetlerin makbul olmaması bu sebeptendir. Ziyafet düşünlerinin başında oburları görememek ender tesadüf edilen bir neşir izadır. Oburluk müsabakası geçirmeyen bir çocukluk hayatına güç tesadüf edilmesi çocukların edvar-ı iptidaiyeyi bir müddet olsun yaşamlarından ileri geliyor. Basit muhitlerde oburluk menkıbeleri lezzetle tekrar edilen bir muhasebe zeminidir. Beş okka bozayı defaten içenler, koca kuzuyu bir oturuşta yiyenler bey nü-l avam müşahirde sayılırlar. Bu ibtilallerin ruha incili ve küşayış vermesine imkân yoktur. Gün geçtikçe hayatı tahrip ve ruhu taksir eden ibtilalere fikir ve

sanat cereyanları, aile ve memleket muhabbetleriyle meşgul olan mahiyetlerde hiçbir kıymet verilmez.

Dindarlık, vatanperverlik, bedayeperestlik, ilim aşkı gibi ulvi ihtiraslar daimi bir ceht ve gayretle geniş bir zekâ ve buna bunsam ve yüksek hissiyatı istilzam ederler. Mesela en büyük bir âlim vasıl olduğu şahikalara cehaletten başlamıştır. Hâlbuki iyaşla öbür sıhhati-i fikrîye ve bedeniye ile başladığı iptilayı her ikisini söndürmekle nihayetlendirmekten bir başka bir şey yapacak değildir. Birisi kötünden başlayarak kötülüklerin müntehasına koşuyor. Bir ressam bir musikişinas seneler süren mesaiyesinin mükâfatını kazanabilmek için usanmaz ve bilmez bir iradenin bütün renç ve meşakkatlerine tahammül ediyor. Burada istidat asıl olsa da bunu kemaline isal edinceye kadar maruz kalınacak maddi manevi ve müşkülata göğüs germek icap etmektedir. Bunun için büyük ihtirasları yalnız bir muhabbeti Huda veya tabiat ad edip geçirmek madde ile münasebetlerinden bi-haber olmaktır. Madde, hayatın müttefiki olabilmesi için evvel bavul hayat tarafından mağlup edilmelidir. Bunun için yüksek hayat ve yüksek menfaati behemehâl kendileriyle mütenasip azim ve cihetlerle temin olunabilir. Ulvi ihtiraslar hem ferde, hem de cemiyete azamı bir hizmette bulunuyorlar. Sefil ihtirasların ise gerek fert ve gerek cemiyete mazeretlerinden başka bir hayırları olmuyor.

Şimdi (spor ihtirası) nı düşünüyorum. Alelade jimnastiğin hayati muin bir hıfzül-l saha âlemine istinat eden bir takviye-i beden gayesi takip etmek itibariyle mutavassıt bir hayattır. Bu müfit ve muteadil hayatın ihtirasla hiçbir Alakası yoktur. Fakat her ihtiyaç gibi sıhhati temayülü de bir iptila, bir ihtiras ve hatta bir hastalığa munkalip olabilir. İngilizce bir kelime olan (spor) tabiri bedeninin tekmilinden maada birde ruhun terbiyesini istihdaf eden bedeni mümâreselerin ihtisası kısımlarına âlim olmuş bir tabir-i umumiyedir. Mesela at koşuları, avcılık, balıkçılık, kayak yarışçılığı, boks, eskrim, nişan ve jimnastiklerin envai spor nam umumiyesi altında toplanmaktadırlar. Şu halde bir spor yok, birçok sporlar vardır ve her sporun istidat ve kıymetleri ayrı ayrıdır. Bil-tab' ben bunlardan ben bunlardan bahsedecek değilim.

Spor mücerret ve umumi bir tabir olduğuna nazaran müşahhas olarak ancak sporcular vardır. Bunların tarihte mazbut en büyük kahramanları eski Yunanilerin esatirinden olan mevhum (Herkül) dür. Denilebilir ki sporun en mahirü-l akıl maharet ve harikaları Yunan hayalatının ianesiyle (Jüpiter)in bu gayrı meşru oğlunda toplanmıştır. Sporun mefkûr-i timsali olan (Herkül) efsanesi ile bugünkü spor muharrerlerinden bir kısmının spor methiyeleri arasında çok müşabehet var. Türk, esatirin mantığına tahammül edemeyecek kadar ayrı bir terbiye-i Fikriye'ye sahipken bugün ki spor destancıları sözde daha makul

ve hayalat ile bizi sporun ekser-i bahş-i meziyet ve faziletlerine inandırmak istiyorlar. Mahur âlemi (Herkül) ün bazılarında geçirmek isteyen bu muharrerlerin (hıfzül saha) ve fennî terbiye lisanlarına bürünmüş hayyide spor kasideleri artık çok mezc oldu. Bu vazife-i sanatkârların zevk takdirlerine bırakmak lütfunda bulunurlarsa hem başımız rahat edecek hem de hakiki güzelliklerinin ne olduğunu görmeye vaktimiz kalacak.

Spor ihtirasın mebnası ne ilmi, ne bedeni, ne terbiyeyi, ne de sıhhi bir tecessüs olmayıp olsa olsa fert kuvvetten gelen bir iptilayı cismaniyedir. Bana kalırsa hakiki spor muhtarları sporu spor için sever ve bununla iktifa eder. Sporcularımız aralarında meşhur sporcular görmek istiyorlarsa spor, spor içindir düsturunu rehber ittihaz ederek sıhhate fikir ve iradeye, zevk ve hissiyata karışmaktan vazgeçerler. Kara Ahmet, Kurt dereli gibi eski sporcularımız yanlış kuvvetleriyle mağrur ve pehlivanlıklarıyla iftihar ederlerdi. Her türlü terbiye ve terkinin esasını sporda göstermek sporcular için bir alamet zammedir bu son muharrişleri gibi sporcu dahi ihtirası haricinde alelade bir insandır. Maddi ve manevi güzelliği, kuvvet ve kudreti ancak mevzu ihtirası üzerinde görünür. İhtirasına taalluk etmeyen hususlarda bir sporcu dahi ihtirası üzerinde görünür. İhtirasına taalluk etmeyen hususlarda bir sporcu senden benden ne fazla cesur, ne fazla zeki, ne de fazla iradelidir. En büyük filozofu pek basit bir zekâ aldatabileceği gibi en kavi bir sporcuyu dahi hiç umulmadık bir adam titretebilir! İhtiras, yalnız kendi sahasında kahramandır. Bunun için herhangi bir ihtiras nemcu ve muahizeden müteessir olur, ne de müdafaaya muhtaç kalır.

Dergâh Sahife: 36

Evliya Çelebi Seyahatnamesine Dair...

Kayisli Doktor Rıfat Bey dergâhın bu nüshası güzel olduğu kadar umum kararların meraklı cezbeden makaleleriyle tezyin ettiler. Yirmi sene evvelki İstanbul matbuatının en iyi muharriri iken tamamıyla tebaiyet mesleğine vakıf hayat eden bu maruf Türk âlimi henüz tıbbiye talebesinden olduğu senelerde, şimdi ellerimizde gezip merakla okuttuğumuz (Evliya Çelebi Seyahatnamesi) ni Üsküdar kütüphanesinde el yazması olan asıl cildinden istinsah etmişti. Muhalled seyahatnamenin o zaman nasıl istinsah edildiğini ve tabine, sansür edilmeyişine, bil-ahirde imhasına dair olan hatıraları naklediyor.

(Hayat-ı Tahririye)

Hırs ve irfan tarihimizin ebedinde bir siması olan Evliya Çelebiyi ara sıra hayalen uzun ömrünün uzun geşt-u güzergâhları arasında bir yüzünün üç büyük Kıta'sına yapılan Osmanlı memleketleri ile Garp ve şarkın en mühim memaliğinde kala'dan kala 'ya, şehirden şehre, seferden sefere, akından akına koşar görürüm...

Dördüncü Sultan Muradın muazzam sarayında pek nadir şahsiyetlere nasip olan parlak ve çok yüksek bir terbiye gördükten sonra, Osmanlı siyaset ve askerlik tarihinde harikalar göstermiş olan en büyük simaların, malik Ahmed Paşaların, hemen bütün köprülülerin ve o Dordakoşa da bu Cavda yaşamış diğer yüzlerce gayur ve hamiyet kâr Osmanlı serdar ve kumandanlarının teveccüh ve muhabbetlerine mazhar olarak ekseriya büyük bir ihtişam varda, ara sıra dayanılmaz bir sıkıntı ve üzüntü içinde her tarafı gezip dolaşan bu meşhur seyyahın milli tarihimizde...

Bilen ve bildiğini seven ve bunun haricindeki şeylere en az alakadar olan bir şuurdur.

Şiirler peçe-i kahrımda ölürken lerzan

Yeni bir gözleri ahuya Zebun etti felek

Din Yavuz Sultan Selim ihtiras fetihnemesi haricindeki ruhunun zaafını ne güzel ve ne samimi ifade ediyor.

Beni dinlemeye alakaları pek müsait olmayan sporcular en kıymetsiz bir vakitlerinde bu satırları okuyarak biraz düşünmek arzu ederlercesine burada ifade edemediğim pek çok fikirlere kendi tekmilleriyle intikal edeceklerdir. Ümidindeyim.

17 Teşrin-i evvel 337, Darülfünun Ruhiyat Muallimi Mustafa Şekip

Ve bizimle muhaberat ve münasebatı olan cesur milletlerin tarihlerinde karanlık kalmış ne kadar noktaları tenvir ettiği ve medeniyetimizin, evet o zamana göre başlı başına mühim bir gel teşkil eden (medeniyetimiz) in ve terkiyat ve içtima iyemizin en ince ve en parlak iz ve eserlerini ne kadar çok samimi ve renkli bir lisan ile hikâye ve tespit edildiği, çok yazık ki, daha iyice anlaşılmadı...

Evliya Çelebinin gezip gördüğü yerler ve geçirdiği vakıalar hakkındaki meşhudat ve ifadatı evlerinde ve hücrelerinde muin ve malum metinlere istinaden (tasvid sahaf) eden müverrihlerimizin ve kanunnamelerindeki tafsilata kıyas etmemeliyiz... Mühlet eserinin istifadeli sahifeleri arasında tahsil hayatımın altı kıymetli senesi geçirdiğim bu büyük Türkün ne suret neşet ve terbiyesindeki itina ve himmet, ne de telif-i asar hususunda ibda' eylediği yeni ve velut tarz ve usul seyahat tarih ve müelliflerimizin hiç birinde görülemeyeceğine kanığım...

Zamanın en Mümtaz ilim adamlarından tekmil etmiş, edebiyattan, eduvar ve musikiden, bize birçok şen ve derin çehreler ihdas eden tasavvuftan pek ince ve zarif bir tıynet almış ve göğsünde daima milleti ve evliyayı nimeti uğurunda en derin tesirler ebleh çarpmaya hazır nezye veya gize bir yürek taşımış olan bu büyük adamı, ben bundan tam yirmi beş sene evvel, Üsküdar'ın Anadolu'ya doğru uzanan تنها bir bucağında Karaca Ahmed'in siyah sürüleri ile Marmara'nın köpüklü dalgaları arasında sıkışmış harap ve asude bir

tekenin lahdeleri karşısında, rutubetli bir kütüphane odasına tanındım. O zamana kadar benimde, Evliya Çelebi ve asarı hakkında bütün bildiklerim Beyazıt'daki eski taş basmacıların tabi' ettikleri yüz yüz elli sayfalık hurafe nameye müstenit idi, O perişan sahifeleri kim bilir hangi zalim bundan belki yetmiş seksen sene evvel Evliyanın ilk cildinde çok kere kerhen o zamanında cari efkâra yem dökmek kabilinden olmak üzere zikir eylediği Bizans ve tabir menkul at ve hurufatından hulâsa suretiyle iktibas etmiş. Ve adına (müntahabat Evliya Çelebi) demiş idi...

Hatta her cildi beş yüzer sahifelik bir matbua-i mühlete takil edebilen on ciltlik Evliya Çelebi seyahatnamesinin Akdam sahibi Ahmet Cevdet Bey tarafından tabiine tespiti edildiği sırada birçok salahiyyetkar kalemlerin bu büyük eser hakkındaki tavsiye ve sitayişlerine rağmen o hurafe namenin hatıra-i nahvastası (Akdam) ın cesur ve mebrur teşebbüsünü kerki gibi tehdit etmiş idi.

Bundan yirmi sene evvel Evliya Çelebi seyahatnamesinin (Akdam) matbaası için taraftan istinsah edilmiş olması büsbütün tesadüf değildir. Hocam ve pek muhterem hemşerim Darülfünun medreselerinden Kamil Necip Asım Bey, Cevdet beyin (Akdam) ını ilerletmek ve (mevzua tül-ulum) un tabi' ve neşrinden mutehasıl muvaffakiyeti ve teveccühe umumiyyi idame etmek ve milli tarihimizin esaslarını teşkil edecek asar ve vesaiki cem ve tabi ettirebilmek için Evliya Çelebi seyahatnamesi hakkında (Akdam) da mühim bir bibliyografya makalesi neşr etmiş idi. Ahmed Mithat efendi merhumda işe karıştı, Necip Asım beyle aynı mevzua dair karşılıklı birkaç makale yazdılar, bu makaleler Evliya Çelebi seyahatnamesi hakkında halkın merak ve teveccühünü celp etti ve o teveccühün sevkiyle (Akdam) matbaası bu on cildi ceste ve cilt başına birer mecidiyeye ab üne kaydetmek suretiyle taba karar verdi.

O zaman Evliya Çelebi seyahatnamesinin yalnız bir nüshası malum idi. O da Üsküdar'da Selimiye'de harap bir tekkenin bahçesinde mülkiye nazır-ı esbakı Per tu paşa merhumun kendi namına izafetle inşa ve milletine ihda eylediği küçük kütüphanende idi. (Akdam) için eserin oradan istinsahı coğrafya meraklısı bir zabıt der ahde etmiş idi. Her ne sebepten ise, o zabıttın bu istinsahı başa çıkaramayacağı anlaşılmış. Necip Asım Bey benim talebesinden olduğum leyli asker mektebinden mezun bulunacağım hafta başlarında kütüphaneye kaydederek Evliya Çelebiyi istinsah etmeliğimi teklif etti. Hemşerilerimden ve Darül-âlemin talebesinden Kilisli Abdünnasih Efendi (1) ile birlikte bu müşkül işi deruhte ettik ve 1312 senesinden itibaren her sene bir cildini istinsah ve teslim etmek üzere altı cildini altı senede yazıp yetiştirdik.

Tıbbiye-i askeriye ait debbesindeki tahsilimin üçüncü senesinden itibaren tababet tahsilimin son senesine kadar altı sene mütemadiyen bütün cimalarını Üsküdar'ın sönük evleri ile yıkmak mezarları arasındaki tozlu ve harap bir kütüphanenin rutubetleri içinde geçirdim. (Akdam) matbaasının bu zahmete mukabil verdiği ücret ağza alınmayacak ve hiçbir ihtiyaca tekabül edemeyecek kadar naçiz idi. Büyük sahife tutan bir cilt için yazı defterleri teslim edildikçe ceste tasfiye edilmek üzere yalnız altı lira verebiliyor idi.

Hiç şüphe yok ki bu ücret bütün bir senenin bütün cimalarını ile iki aylık tatil günlerini Üsküdar'dan Selimiye'ye gidip gelmek ve büyük bir isticlal ile on saat kadar çetrefil ve ince bir yazının satırları arasında göz nuru dökmek ve Çetin bir meslek tahsilinin haftada bir gün boş bıraktığı istirahat ve teneffüs zamanını feda etmek için cazibeli bir sevk ve şevk vesilesi olamazdı. Bir taraftan kimsesizlikse geçirilmiş güç bir tahsilin mazi ihtiyaçları, diğer taraftan yüksek azim ve himmetin parlak müessirine meftun olduğum büyük Türkün, Evliya Çelebinin eserlerini matbu.

5 Mart 338 numara: 22 birinci sene: ikinci cilt

Dergâh Sahife:146

Ruhiyat

2.5. Siyasi İhtiras

Siyaset ihtirasının bir kanları inkılap ve ihtilal devirlerinde görülür. On dört seneden beri bu ihtirasın sert havası içinde yaşıyoruz da hala politikacılarla mefkûreleri, ikbal Pereselerle vatanperverleri tefrik eden evsaf ve seciyeleri aramadık. Bugün vatanperver dediğimizi yarın hain-i vatan çıkarıyor, dün mefkûreci dediğimize bugün alelade bir fırkacı diyoruz. Aşiret halinde olsaydık birbirimizi içli dışlı bilecek ve sevk tabiiyle tesis etmiş bir tesanütü içtimai içinde yaşayacaktık. Bugün ki cemiyetlerde ise tesanüt, fikir ve hislerin işti rakını, daha doğrusu bir mefkûreyi iktiza ettirmiyor. Mefkûresiz cemiyetlerde el-siyakı bir sürü tesanütü vardır. Hâlbuki kuvvetli bir sevk tabii ile beraber kudretli ve mahir bir zekâ olmazsa siyasi ihtirasta yoktur. Bu ihtirasın, gerek fert ve gerek cemiyetlerin tarihinde erken husule gelmemesi bu sebeptendir. Hemşerilik muhabbetiyle vatanperverlik aşkı arasındaki fark çok büyüktür. Birincisinden ikincisine geçebilmek için tefekkür ve tasavvur kudreti lazımdır. Siyaset, menfaat ve gayesini idrak etmiş ve sevmiş cemiyetlerde görünür. Siyasi muhtar ıslarda ancak böyle cemiyetlerde zuhur

edebilir. Bunların alelade vatandaşlardan farkı sarsılmaz bir azim ve metanete istinat eden muin ve vazih bir maksada, ince bir maharete, ahval ve icabına intibaka...

Şiir sevebilmek ki, dua etmek, sevmek, ağlamak veya gülmek nev'inden ruhumuzun ta kökünde nazlı hususu ve tabii bir cevherin tecellisidir. Bunu zevk ve hevese göre istenilen tarza sokmak acaba nasıl mümkündür? Aşk değişti mi ki şiir değişsin? Son Türk şairleri arasında fuzuliden biri aşk neşidesine yeni bir ses, yeni bir harf ilave edebilmiş bahtiyar kimdir? Geçen gün, meşhur İtalyan şairi (Petarki) nin garami şiirlerini okurken son Frenk şairlerinin Sevdavi teraneleri bana o kadar yavan o kadar adi geldi ki, içimden bir kere daha güzellik ve iyilik gibi şiirin de hiç değişmediğine, şiirinde tabii' tecelli yat gibi ezeli vilayet gir kanunlara tabi bulunduğuna bir kere daha kanaat ettim. Bu esrarlı bir meseledir ki elden ele geçer ve her elin tutumuna göre aydınlığı ya pek aşağıdan, ya pek yukarıdan veriyor; alevinin rengi her iklime göre değişiyor, fakat bu daima aynı meşale, aynı ateştir, çünkü daima aynı anasırdan yanıyor.

Müstait bir mülkiyeye sahip olmalarıdır. Yoksa herkes vatanını sever ve herkes müessir ve kudretli bir şahsiyet olarak memleketine hizmet etmek ister. Fakat bu arzuyu besleyecek Kuvayı-ı ruhiye olmadıkça vatanperverliğimiz meflûçtur. Bunun için büyük şairlerimizi nasıl seviyor ve hürmet ediyorsak kudretli siyasilerimize de layık oldukları muhabbeti göstermeliyiz. Çünkü bunlar meflûç olmak nedir bilmeyen bir his ve zekâ timsalidir. İcabına göre kudret melamet, sabrı-u şiddet, cüret ve basiret göstermek siyaset hatıralarının en umumi evsaf iradeleridir. Her şeyin enva' ve ednası olduğu gibi siyaset ihtirasının da (Realist) ve (İdealist) şekilleri vardır.

1-Realist ihtiras siyasi idealiste nispetle daha çoktur. Bunlarda cemiyet ve vatan muhabbetinden başka mensup olmadığı milleti muhafaza, tahlis veya ıslah etmek imkânı mevcuttur. Bu sebepten hırs-ı iktidar yani iş başına geçmek bu nevi siyaset muhtarılarının en atşin ve en mukavemetsiz arzularını, siyasi mefkûrelerini müdafaa veya elzem ettirmek dahi fikir sabitlerini teşkil eder. Bunlar ruhlarını yükledikleri zaman vatanperverlikleriyle ikbalperestliklerini yekdiğerinin lazım gayr-ı mefariki gibi görülür. O derece ki kendi ikballerini takip ve takviye ettikleri nispette menfaat-ı umumiye ye hizmet ettiklerine kanidirler. Bu ihtiras, İttihat ve Terakki, Taşnakyun, Etnik-i Eterya cemiyetlerinde olduğu gibi siyasi cemiyetlerinde hattı ruhi yeleri olabilir. Bunlarda hasımlarına karşı bir rahmana berkin ve adavet, aralarında sabık-i birahut, nefislerine karşı somut, fakat şaşmaz bir gurur ve nahvet vardır. Asla değişmeyen bir sabit, yıkılmaz bir azim ve sebat; fart-ı kudret en bariz evsaf-ı ruhiyelerdir.

2-Siyasi şahısların idealist olanlarını realistlerden ayıran alamet-i farka ruhlarını açık ve çıplak göstermeleri ve tefekkürlerinde (Serilik) bulunmasıdır. Yoksa mefkûrelerine gözü bağlı merbut kalmak ve her türlü hücumlara mukavemet etmek hususunda birbirlerinden tamamen farksızdırlar. Yalnız ülküler ne kadar gizli kapaklı ise bunlar o kadar açıktır. Onlar mefkûre ile hırs cenahı ne kadar tavam ad ederlerse bunlar ikinci cihete o kadar lakayttırlar. İş başında bulunmayı sevmedikleri için ikbal perestlikleri ve gururları yoktur. Riya ve desiseler ile de müteallik değildirler. Her türlü hodkâm gayelerden münezzeh olan bu mefkûresi muhtarız siyasilerde bir kudret-i mütalaadan mülhem oldukları kanaati vardır. Binaen aleyh bütün hayatlarını bu kudret-i mütalaa teslim ve kurban etmekten büyük bir zevk alırlar. Ekseriya zahideler gibi yaşamaya ve mefkûrelerinin zaferi uğrunda her türlü fedakârlığı ihtiyar etmeye amadedirler. İşte ihtiras-i siyasi bu dereceye geldikten sonra artık gayr-ı kabil bir mukavemet bir cazibe olmadıkça kalmayarak vacibi-l itaat bir emri ahlaki ve dini haline gelir. Aşkta behemehâl Behime ti galip gören basit ruhlar münhasıran hususi ve mefkûre olan bu yüksek ihtiras siyasiyi bir türlü anlayamazlar. Her şeyi menfaat-i maddiye ve hususat-ı hissiye ile ölçen bu meflûç ve miskin ruhlar büyük siyaset âşıklarını da behemehâl amal-ı hasise ile taviz etmezlerse ahat edemezler. Hâlbuki bunlar her türlü hırs cahdan münezzeh mefkûre bir ihtiras-i siyasinin tabileridirler.

Her ateşin iman gibi bu nurun da siyasi akidelerinde fevkalade asabiyet var. Bu itibarla mefkûrelerine hizmet hususunda icabında pek katı yürekli de olabilirler ve hatta her türlü cebre ve tazyik bir emri adalet olarak tatbik olunmasına muvafakat ederler. Çünkü iman ettikleri mefkûre-i siyasiyenin bir hakikat mutlaka olduğuna bütün mevcudatlarıyla inanmışlardır.

Siyaset ihtirasını aşk, hasislik, ilim ve sanat ihtiraslarından ayıran hususiyet bu ihtirasın infiradı olmayıp içtimai olmasıdır. Diğer ihtiraslar münferiden yaşayabildikleri halde siyasi ihtiras behemehâl hempaya birçok insanlarla müştereken yapılabilir; yani mahir bir propagandasız, talkinsiz adama ettirilmeyecek bir ihtirastır. Düşünmeli ki bu ihtirasın mevzu ve gayesiyle bütün bir memleket, milyonlarca insanlar alakadardır. Binaen aleyh dâhili ve harici propaganda yapılmadıkça, yani bir milletin ekseriyet-i azimesiyle alakadar olduğu menafi hayatiye ve içtimaiye her tarafa anlatılmadıkça siyasetin matlubu olan kuvvet ve müzaheret temin edilemez. Bunun için en akil ve durediş siyasiler evvela dâhilden ve sonra hariçten esaslı müzaheretle beslenmeyi asla ihmal etmezler.

Siyasi ihtirasların bilhassa ihlal ve inkılap zamanlarındaki Saffet Kâşiflerinden biri de şiddet ve sürat harekettir. Hatta bu sürat bil-inkıta gittikçe o kadar artar ki muhteris nihayet efradının kurbanı olur. En büyük siyaset muhterisleri inkılap zamanlarında yetişir.

Hemen bütün inkılap tarihleri ilk ihtilalcilerin kısa bir müddet zarfında mefkûrelerine kurban gittiklerini kaydeder. Zaten inkılap, hayatın baş döndürücü bir sürati demektir. Bunun için ihtilal nesli az zaman zarfında eriyip gider. Yeni adetler, yeni zevkler, yeni düşünceler muhayyirülükul bir süratle yekdiğerini veli iptidai gibi az zaman zarfında da fevkalade meluf ve cazibedar olmaya müstait bulunurlar.

Gıdasını Münhasıran Milli Zevkten Alan ve İnsan

Sahife: 147 Dergâh

Mutlak bir fedakârlığa, şehadete koşturan büyük ihtiraslardan biri de (Vatanperverlik) dir. Tarihin şehadetine bakılırsa vatan fikri ve vatanperverlik hayali uzun tekâmül-ü siyasi ve içtima iyeden sonra zuhur edebiliyor. Mesela iptidai kalilelerle Yunan'ı kadimin küçük siteleri, kurun-i vüsatının İtalyan kavminler bir zevk-i tesanüt ve arzuyu tahaffuz ve inkişafı yaşamışlarsa da vatanperverlik seviyesine vasıl olamamışlardır. Çünkü henüz millet ve onun sakin olduğu vatan mefhumeleri tam manasıyla idrak edilmemişti.

Vatanperverlik halet-i ruh iyesi ihtiras siyasiye nispetle çok daha basit ve temiz milli bir hamle-i ruhtur. Siyaset muhtarılarında görülen hırs cah ve menfaat şahsiye alakası vatanperverlikte olmadığı için siyaset muhtarılarının en cesurları ve en salim kalabilenleri ancak vatanperverdirler. Realist siyaset muhtarıları şahıslarının veya fırkalarının hırs cahile bazen memleketinin düşmanlarıyla itilaf ve teşrik mesai edebilecek bir sarhoşluğa düşebilirler. Hâlbuki vatanperverler, politika muhtarılarının bu bedmesenliklerine karşı kahraman göğüslerini yükselterek meydan-ı siyasete atıldılar. Bunlarda Hüsnü Milliye hastalanacak mikroplara karşı kuvvetli bir muafiyet-i ruhiye vardır. Bunun için halis vatanperverlik her türlü şahsi hırlardan tenezzüh edebilen milli bir ruhun timsalidir.

26 Şubat 338 Darülfünun Edebiyat Muallimi

Mustafa Şekip

TARİH

Türk Hâkimiyetinde Museviler-2

Umum Musevi tarihinin, üçüncü büyük felaket olmak üzere, kaydettiği mühim bir vakıa vardır: 1492 senesi Martının 31. günü ıstar edilmiş bir emirname ile kral Ferdinand Katolik ile kraliçe İsabelle bütün Musevilerin İspanya'yı terkini emrediyordu. Böylelikle iki yüz bine yakın Musevi Bahr-ı sefid babındaki memleketlere yayıldılar. Bu meyanda Türk hakanı sultan Bayezid saniyeden bir melce rica ve istirham ettiler. Türk padişahı bunların ricalarını Hüsnü kabul ile taht hâkimiyetinde bulunan bütün vilayetlerin

valilerine bir ferman gönderdi ve Musevilerin güzel kabul edilerek terfihini, aksi takdirde ufacık bir tesamühi görülecek valinin idam ile tecziye edileceğini ilave etti.

İspanya Musevileri, bilhassa, Katalonya, Aragon, Navar, Lenon ve hatta Portekiz Musevileri diğer Musevilere, bilhassa işken azlara, karşı kendilerini Naki ediyorlar ve doğrudan doğruya hazreti Davud sülalesinden olduklarını iddia ediyorlardı. Ve fil-hakikat yeryüzüne dağılmış bütün Musevilerde ispanyadaki hem dinlerine Halisi-l Eldem asil gözüyle bakmakta hemen hemen müttefiktiler.

İstanbul Musevileri Türkiye'ye yerleşirlerse şems matbualarının emniyet ve itimadını ve yeni vatanlarının selametini düşünmeye ve bu gayrete kabuldüler. Bütün yerleştikleri şehirlerde halkım sanatkâr ve tüccar kısmını teşkil ettiler. Bilhassa marangozların barut ve döküm hususunda Türklere çok menfaatleri dokundu.

Aynı zamanda doktorluk da hemen hemen Musevilere münhasırdı. Hamon ailesi asırlarca saray doktorluğunu muhafaza ettiler. Salamanın mektebinden yetişme Musevi doktorlar Hristiyan ve Müslüman diğer meslektaşlarından daha ziyade ikbaldeydiler. Sarayda, padişah nezdinde, vezirler ve paşalar yanında makbuldüler. Aynı zamanda tercümanlık da onlarda idi. Muhtelif memleketlerden hicret, onlara bazen nimet yerine geçir ve bu sayede ekmeklerini kazanıyorlardı. Bu İspanya Musevileriyle eşkin az, Asya Musevileri beyanında çok ayrılık vardı. Bütün yerleştikleri şehirlerde ayrı cemaat halinde bulunuyorlardı. Bu hal yalnız onlarla değil hatta kendi aralarında duvardı.

Dergâh Numara: 21

Bir Argonlu Bir (Kordova) veya Bir (Lizbon) Cemaati Havarisine Giderdi.

İspanyol mültecileri İstanbul'la, Selanik, Kudüs-ü şerif, Safed, Edirne, Niğbolu, Bursa, Tokat, Amasya, Şam ve Mısır'a yerleşmişlerdi. İstanbul'da evvelden Museviler vardı, İspanyol Musevilerinin vürudu üzerine tahminen otuz bin kişi olmuşlardı ki o zamana göre Avrupa da Musevi'si en çok olan şehir demekti. Kırık dört sinagog, yani birbirinden ayrı kırık dört küçük cemaat vardı. Ve her biri diğerine nazaran asıl memleketlerinin adet ve taba yani sicillerini ibadet ve tarz hareketlerini muhafaza ederlerdi. İstanbul'da birçok cemaatler vardı ki yekdiğerinden ahlak ve tebaa içe bil-küllîye ayırdı: Kordoba, Toled, Barselona, Lizbon cemaatleri gibi. Bunlar kendi aralarında hasta haneleri, hayrat haneleri, mektepleri ve müesses at-ı diniye için şahsın saa'y-yı maliyesine göre iane toplarlardı ki buna umum cemaatler bil-istisna iştirak ederlerdi. Museviler Bizans'lar zamanında yeni cami havalisinde oturuyorlardı, Fatih Sultan Mehmet'in davetiyle gelenler Hasköy'e, Bayezid zamanında İspanya'dan gelenlerde balata yerleştiler. Ve buradan Boğaziçi köylerine doğru yayıldılar.

İstanbul'dan sonra Selanik geliyordu. Selanik'te muhitin müsadessizliğine rağmen, muhtelif otuz altı Musevi cemaati vardı. O kadar çok Musevi vardı ki hakiki bir Musevi şehri denilebilirdi. Hatta bir Yahudi şairi, Samuel Üsküda, (Madar İsrail) diye tevsiim etmişti. Çünkü yine kendi ifadesince, Selanik'te, tıpkı Kudüs-u Şerif de olduğu gibi Museviler için emin bir melce idi.

Hatta Selanik Musevileri, bir İspanyol hazine nazariyenin oğlu olan (Donyodasine Oraban Baneska)nın ki peder zamanında servetinin mühim bir kısmını kurtarabilmişti. Sayesinde umumi zengin bir kütüphaneye sahip oldu. Böylelikle Museviler talvud tahkikatına koyuldular. Ve çok mühim dürül-ilim de Yusuf Pasisi, Salamon Kadayru, Samuel Evzeyk, Samuel-Bahri- Yusuf bin Maçya, Salamon Mitrani, Salamon Hazan, İbrahim Seydalvu gibi meşhur, âlim Hahamlar göze çarpıyordu. Felsefe ve ilim niçin bu dürül-ilim de en parlak bir devre yaşadı.

1495 de Haham başı Moşa Kapsalının vefatı üzerine bu makamı Elya Mizrahi (1455-1526) işgal etti. Bizanslılar devrinden kalan bir Musevi ailesinden yetişmiş Elya Mizrahi gayet mütevazı, adil ve tarafgirlikten azade bir kimseydi. (Pado) li...

20 Eylül 338 Numara: 35 İkinci sene: Üçüncü cilt

Dergâh Sahife:162

Ruhiyat

2.6. Resim ve Metafizik

Resmin metafizikle sıkı münasebeti olacağı ve hele evvelide asla hatıra gelmez. Hele sanatkârların çoğu mütefekkir olduklarını bilmek istemezler. Bunların eserlerini arının bal yapması gibi ilahi bir selika ile vücuda getirdikleri için asla düşünmeyip yalnız mülhem olduklarını zannederler. Hâlbuki tabiat karşısında mütefekkirlerin düşünmelerine sanatkârların ilhamları netice itibarıyla bir cinsten olup aralarında yalnız bir yol farkı vardır. Birinde tefekküre heves ve heyecan yolundan geçilir. Kâinat karşısındaki filozof mülahaza ve tefekkür vaziyetinde ise sanatkâr merakibe ve ilham halinde bulunur. Hayatın en samimi ve en Muharrem bir ilmi olan sanatın ilmin ruhu olan felsefeden uzak kalması şöyle dursun bilakis felsefenin en ruhlusudur. Zaten hiçbir sanatkâr tabiatı aynen kopya etmeyi kabul etmediğine göre fizik âleminden başka bir âlem arıyor demektir. Bu âlem hiç şüphe yok ki sanatkârın mizaç ve mefkûresi veya bir telakki mahsusası arasından görülmüş manidar bir âlem-i müntahaptır. Asarı sanat canlı eserler demek olduğuna nazaran her canlı şeni gibi eser sanatında sistemli bir uzviyeti olması

lazımdır. Bu temin edilmedikçe sanatkâra yaratıcılık payesi vermek manasız bir tevcihe olur. Fil-vaki yaratmanın da dereceleri vardır. Fakat asgari yaratmak bile yine tabiata hiç olmazsa yeni bir şive, küçücük bir mana ilavesini istilzam ettirir.

Tabiatın aynen taklidinin sanatta makbul olmaması o büyük eserin bir eser-i sanat olmadığına bazı heveskârları inandırmış gibidir. Lakin tabiatı bu suretle anlamak sanat, resim, heykeltıraş ve edebiyat gibi sanatlar için en tehlikeli bir delalettir. Çünkü tabiatı aynen kopya ettirmekten men eden hikmet, canlı şeylerin yalnız bir defa yaratılabileceği hasebiyle bunu aynı heyecan ve aynı vezin-i tahsisle bir daha tekrar etmenin imkânı olmadığındandır. Vakıa fotoğraflar tabiatın aynen kopya edilebildiği zehabını verirse de burada kopya edilen tabiatın ruhu, cümlesi, vezni hakikisini değil ancak suret-i camdasıdır.

Birde tabiat en büyük sanatkârın en muazzam bir şah eseridir. Onun hakiki ve tam bediiliği heyeti umumiye sindendir. Gözle ihata edebildiğimiz aksamında ise bu bediliğin ancak bir cüz malûmatı görebiliriz. Hakikat halde nazariyesiz üstat sanat halkı tabiattır. Sanatkârlar bu üstadın eserlerinden mülhem olarak kendi küçük âlimlerini yaratmaya uğraşan küçük mebda'lardır. Tabiatın bediliğinden şüphelenmek eser üstadın gayrı bedii olduğunu değil olsa olsa şakirdin kendini bulmaya başladığını gösterir. Mücerret mefkûrecilerin ibda vasıl olmak için tamamen gayrı şe'ni bir âlim aramaları ve hem mutlaktan başka bir şey değildir. Ulum-u tabiyenin müşahede ve tecrübe felsefesinden mülhem olan ilk natüralistler dahi tabiattaki bediliğin gayrı kabil teczi tek bir hüsün olduğunu ve bunun bir köşesini yapmakla ancak malul ve nakıs bir güzellik vücuda getirilebileceğini bir türlü anlayamamışlardır. Tam manasıyla Natüralizm ancak halıkı azamın afak-ı rüyet vebi yapan kudretine irişmekle mümkün olabilir ki buna takat-ı beşer mütehammil değildir, bu sebepten Natüralizm katriyat-ı sanatkâra ne kadar vasi' güzellik kaynakları arz ederse o nispette den süflileşmek tehlikeleri getirir. Çünkü şeniyetin o mahdut hevesimizle kapısı bizi yavaş yavaş sanattan uzaklaştırır. Tabiat ressam için bir model değil belki hür telakkilerine ve şahsi heyecanlarına alet olacak bir payan bir hazine-i anasır olabilir. Bu vasıtayı tamamen ihmal etmek isteyen bir ressam tutunabilecek hiçbir nokta bulamadığı gibi kendisini anlatmaya müsaade ve imkân verecek bir vasıtada bulamaz. Şu halde tabiat âlemine isale delalet edecek sağlam bir rehber ve yapansız istinatgâhı behemehâl tabiinde arayacaktır. Tabiattan hariç bir ayda alizem mevhum bir yokluktur. Zaten âdem kabil tasviriyle değildir. Her şeyi yok tasavvur ederken bile bu tasviri yapan bir şuur vardır.

İlim daha doğrusu madde felsefesine istinat eden ilk natüralizmin az bedii olduğu anlaşılması üzerine tabiatıyla yeni bir aksül amel olacaktı. Fakat rasyonalizm, idealizm ve romantizmden bıkmış olan resmin artık maziye irtica etmesine imkân yoktu. Çünkü tabiat müşahedesinin ne kadar fiyas olduğunu her gün yeni bir muvaffakiyetle ispat eden ilim hayatı yavaş yavaş ressamı da teshir etti. Bunun için şeniyetlerden tamamen ayrılmanın teşkil etmiş olan yeni zihniyetine aykırı geleceği aşikârdı. Ne olursa olsun yine en hayırlı ümit tabiatla kaynaşmaktı. Fazla olarak ilim esrar tabiatı gittikçe incelen ve derinleşen bir tahlil ile her gün bir parça daha fethediyordu. Şu halde bu yeni ressamda Natüralistlerin tahlilsiz olarak meşk-i ittihaz ettikleri tabiatı haberleri olmadan tahlile koyuldular. Şeniyetlerde ki renk, şekil ve ziyaların namütenahi tevillerine şahit ola ola bela ihtiyar bu tenevvülerde hâkim olan müessiri temyiz etmeye ve bunun neticesinde gözlerindeki perde yırtılmış gibi tabiatı başka türlü görmeye başladılar. Evvelce...

Sahife: 163 Dergâh

Akıllarına sabit mefhumelerine göre her şeyin muin ve sabit bir şekli vardı. Hal buna ziyanın cilvelerine teveccüh eden bu nüfuzlu bir dikkat rasyonalizmin şekle verdiği ehemmiyetin esaslı bir şeyi olmadığını gösteriyordu. Mesela sabahleyin yapılan bir Süleymaniye tablosuyla akşam karanlığında veya ay ışığında tersim edilen bir tablonun şekil, renk ve hatta muini itibariyle birbirlerinden ne kadar başka şeyler olduğu tezahür etti. İşte bu tecrübe karşısında kalan ressam, şekillerle renk ve bilhassa ziyanın felsefesine düşerek sözle olmasa da fırçasıyla dedi ki: eşya, ziya, hizmetlerine kul haklarına tabi neticelerden başka bir şey değil bunlar bir anda nasıl talahhük ediyorlarsa şekillerde ona göre değişiyor. Şu halde şekiller fırrari ve muvakkat bir takım tezahürlerden ibaret. Asıl olan yalnız ziya bu kadar fazla taşarsa eşyada da o kadar kesret, muadelet, ihtiraz, faaliyet, şevk ve bereket baş gösteriyor. Ziya kısılinca eşyayı besatet, hiffet, hüzn ve kasvet kaplıyor. Demek ki akıl ve zekânın bildiği münazır ile ziyanın gösterdiği tabiat arasında çok başkalık var. Ziya altında sağlam, metin, mukavemet, görünen eşya karakafta hafif, metanetsiz ve mukavemetsiz kalır. Binaen aleyh şeniyet eşya değil ancak ziyanın uyanlarıdır ressam, aklın kabul ettiği şekiller yerine her an titreyen, layanketi değişen, hiçbir zaman muin bir kalbe girmeyen bir nevi renkleri hayaletler karşısındadır. Bu hayalinler kâh pembe, kâh kırmızı, kâh mavi, kâh sarı ve kâh bunların yüz binlerce kanaatinden ibaret bir takım muallak ziya uyanlarıdır. Öyle uyanlar ki saatten saate havadan havaya, mevsimden mevsime değişiyor. Binaen aleyh resmin mevzuu eşya ve tabiat değil muhtelif ziyaların gayrı kabil tehdit ve tayin imtizaç der gibidirler.

Gözlerimizin önünde sabit ve muin zannettiğim şekiller ziyanın bin bir cilvesi içinde mütemadiyen titreşen ve zaman zaman değişen hayaletlerdir. Bu sebepten resim edileceğinin bir Süleymaniye yerine ya yüzlerce Süleymaniye veya hiçbir Süleymaniye yok ta yalnız asla kuvveden faale getirilememiş ideal bir şekil etrafında raks eden intiya'lar var. Artık ziyanın tesirlerini bu tarzda metafizik bir nazariyede gören ve dersin ruhunu tabiat karşısında alınan intibalarda bulan bir ressamın gayesi ziyanın fani ve firari cilvelerini tablolarında tespit etmek olacaktır. Bunun için de bir sıra tablolarla bu hakikati teyit etmek icap eder. Nitekim Fransız ressamlarından (M. Klodomone) ziyanın felsefesini resimde göstermek üzere evvelince gayret ve kudretini sarf etmiş ve empresyonistler, (intibacılar) denilen bu mektep bu esaslar dairesinde teşekkül etmiştir. Rasyonalist ressamlar gözün bir tevessüümü demek olan aklın prensiplerine istinat ederken Natüralistler çıplak müşahedeye empresyonistler ise Basri bir idealizme sarılmışlardır. Vakıa bu mektep, ziyanın bir nevi metafiziğine istinat ettiği halde hiçbir iddiayı felsefede bulunmuş değildir. Fakat dünyayı bir sistem dairesinde görmek ve sonrada bu görgüyü teyit edecek numuneler, misaller göstermek metafizikten başka bir şey midir? Bu felsefî görüş itiraf edilmesine rağmen empresyonistler tablolarında mükemmelen mündemiçtir. Muhtemeldir ki bunların aruzları sadece bazı tesir at-i ziya iyeyi göstermek ve bu tesir at altındaki eşyayı aks ettirmeleri tabiine kendilerinden evvel gelen natüralistlerden daha sıhhatle yaklaşmaktır. Zaten sanattaki teceddüt ve inkılaplar ekser ya hep böyle tabiata yaklaşmak namına yapılmıyor mu? Zaman ve bil-netice ruhlara değişince eski âlim sanattan usananlar öyle bir âlem-i sanatı özlerler ki burada tabiat artık başka türlü tadil ve başka türlü terkip ve ifade edilmiş olsun. Resim, Natüralizm ve Rasyonalizm sahalarında kaldıkça bütün inkılaplarını evvel ba-evvel gözün ve aklın değişen itiyatlarında bulacaktır. Her itiyat bir tabiat-ı saniye olduğuna göre bir itiyattan diğerini geçmek yeni bir tabiata şahit olmaktır. Zaten bütün hayatı inkılapların müspet gayesi itiyatlarını değiştirmek değil midir? Yemek, içmek gibi vezaif-i zaruriye-i hayattan başka değişmeyen hangi itiyadımız vardır? Hiç korkmayarak diyebilir ki orijinal bir ressam behemehâl yeni bir görüş, yeni bir duyuş ve yeni bir yapış itiyadı halk eder. Bununla beraber hakikati söylemek icap ederse hiçbir mektep sanat bütün tabiatı bir hamlede ve tamamıyla his ve idrak ederek onun bütün güzelliklerini cem edemez. Her yeni nesil ruh ve tabiatın namütenahi güzellik münbi'lerden inkişaf eden his ve fikirleri nispetinde bir bedi ilik yaranabilir. Nitekim empresyonistler realistlere nispetle özendikleri tabiat daha ziyadar, daha berrak, daha renkli, daha imtiyazlı ve daha havadar bir âlemdir. Görüş ve duyuş tarzları değişince bunları ifadeye vasıta olan yapış tarzları da

bil-ta' tahavvüle uğrayacaktır. Bunun için empresyonistler yapış tarzı demek olan tekniklerinin telakki ettikleri âleme hayli sık bir münasebeti vardır. Bunlar renkleri açık, serbest ve çıplak kullanırlar. Natüralistler gibi levanın şiddet ve revnakını tahrif veya izaleye uğraşmazlar. Fırça darbelerini birbiriyle kaynaştırmaya lüzum görmeyip parça parça bırakırlar. Şekillerin çevrelerini kuru ve sert çizgilerle habis ve tehdit etmekten hazmetmezler. Eşyanın zati ve mahalli renklerine ehemmiyet vermeyip bu şeyler üzerine civardan aks eden ziyaları düşürürler ve gölgeleri renklendirirler. Tablolarıyla bir fikir ifade etmeyi hiç düşünmezler; Sani ve celali kompozisyonlardan nakarat ederler. Esasen Natüralist olduklarından yine tabiat karşısında çalışırlar. Hakkı ekseriyetinin gayesi celp heyecan bile değildir çünkü tabiatı telfileri beşeri olmayıp zıya ve levnidir.

Bununla beraber teknikle ruh ve mananın birbirlerinden suret-i kati 'yede layena'ın oldukları anlaşılmasın. Muhtelif teknikler ile pek ala bir his ve bir fikir ifade olunabilir. Yalnız aynı tarzda ifade edildiklerinden aralarında ayniyet olmaz. Mesela tabiatın hilavetini ifade etmek için muhtelif iki teknikle yapılan iki tablodan hilavetlerin çeşnileri yekdiğerinin aynı olmayıp başka başkadır. Birde tek bir teknik ile muhalif hattı mutat his ve fikirler tebliğ olunabilir fakat burada da hissiyatın ihtilafı aynı tekniğe hususi manalar aks ettirir. Tıpkı gözümüzle ruhumuzun münasebetleri gibi. Mesela bir insandaki aynı göz ruhun muhtelif hissiyatına göre başka başka cazibeler aldığı ki ruh değişmediği halde göz birinin düşmesi veya gözlük takılması üzerine eski mana kalmamaktadır. Bu teşbihten istihraç edilecek netice şudur ki sanatta ve bilhassa resimde tekniği ihmal etmek eserin kıymet bediisini rahne dar edecek sebeplerin en mühimlerinden olmasa da pek mühimlerinden biridir. Çünkü hemen bütün büyük resamlarda kuvvetli ve vukuflu bir teknik müşahede edilir. Hatta sanattaki kemalin birinci şartı manevi kudret ise ikinci şartı maddi hinfettir denilebilir.

Empresyonistler tabiatın unutulmuş veya görülmemiş bazı keyfiyetlerini ihya ederken yalnız bir cihete yüklenmeleri dolayısıyla aynı zamanda gerek sanattan ve gerek tabiatın bazı evsafı refi etmişlerdir. İşine bu kusur kendilerinden sonra gelen ressamın şikâyetini davete vesile olmuştur. Evet, vesile diyorum çünkü her yeni nesil yeni bir ihtiyaç, yeni bir temayül ve hatta yeni bir telakki getireceğinden eski nesilde kusurlar bulması doğru olmasa da zaruridir. Çünkü hayat yürüyor ve yürüdükçe değişiyor. Natüralistler empresyonistler istihale ettikten sonra bu nerde (nevi-empresyonist) denilen bir mektebe istihale ediyorlar. Bu mektebin ressamı yalnız tabiat karşısında çalışmakla iktifa etmiyorlar. Kısmen idealizm ve kısmen romantizmin verasetlerini de izhar ederek daha ziyade ahenkler aramaya veya suni kompozisyonlara doğru gitmeye mütemayil birer

natüralist oluyorlar. Bunlarda ziya aynı büsbütün vücut ve huruşa geliyor ve artık resimde şiir gibi söyletmek ve huruf ve kelimatını tespit etmek lazım geliyor. Bunun için de şimdiye kadar istimal olunmuş tarz tersimleri mezc ve tadil ederek sistemleştirmeye ve bu suretle ilham yerine âlemi tersim ve usul tersimi ikame etmeye azim olunuyor. Nevi-empresyonistlerin...

Dergâh Sahife:164

Bunlara (mümkün olan revnak ve şef afiyeti vermek) oluyor. Bu gayeye erişmek için de vasıta, şeniyetlerdeki renklerdeki gayeleri yani bulanık ve kirli renkleri kullanmayıp güneşin hakiki ve temiz renkleri olan tayf-i şemsi renklerine yakın olan sürfeyi gölgelerin tavzihiyle kullanmak yani renklerin terkip maddesi yerine terkip basarisini ikame etmek oluyor. Birde resmin tekniği artık şahsiliikten çıkıp usulü ve umumi yani ilmini olsun deniyor. Ta ki bu ziya abideleri ayinlerine mukim ve kanunini bir şekil verebilsinler.

El-hâsıl bu mektepte ziyade ibadet ediyor ve gözün şehvetinden kurtulamıyor. Yalnız kendilerinden evvel gelen mektepten daha ileri giderek ziyayı maddeden ayırıp büsbütün mücerret ve mesna görmek istiyor. Ecsamın haremine çöken sakbel ve dönük renkleri yerine rakabak ve şeffaf renkleri tercih olunuyorlar. Siz isterseniz bu yaptıklarınız resim değil süs veya fantezi oluyor deyiniz. Evet, belki de öyle fakat ala im-i semanın inikâsları altında kalmış bir manzaraya şahit olsak dünya böyle görünmeyecek mi? Hem de bu ressamların tasavvur ve telakki ettikleri âlemde ne imkânsızlık ne de ihtimalsizlik var. Mümkün olan bu âlemi bize bir heyecan bedii verilebilecek surette ifade etmeye muvaffak olurlarsa artık ne denilebilir, bu âlemi beğenmiyorsak başımızı çevirip uslu uslu gidebiliriz. Yarattılmış bir şeyi inkâr etmek için beyhude yere çırpınacağımıza o âlemi de başka bir zevk ve rüyet ehline bırakarak kendi bediimizi tatmin edecek resamlara koşabiliriz. Takdirimde aldanma ressam Avni lifi menin (Nefi'mi devrinden bir sahife)si yeni enperenisizim mesleğinde yapılmış müstesna bir eserdir. Fil-vaki bazı münakıdlara göre bu mektebin ressamları tablolarına daha fazla şuur vermek istemelerine rağmen daha çok fantezi ve daha serbest bir hayal ilave etmekten fazla bir şey yapmıyorlar. Bir de kompozisyona ve tablonun vereceği umumi fikre bilhassa çok itina ediyorlar. Bu mektebin ziya şef afiyetinden maada resmi manidar kılmak ve en serbest bir muhayyile ile kompozisyonlar yapmak başlıca mefkûresi olduğuna nazaran resimde fazla rehihane cülub değildirler. Onların arasında da mutediller, muvazeneliler ve hatta vurdumduymazlar bulunabilir. Sanatta bu tenevvüler olmasa idi onun devamlı bir surette yasaması mümkün olur muydu? Her eserde heyecan bediinin behemehâl şiddet ve harareti şart değil sadık ve ihlâsı lazımdır. Mesela Süleyman çelebinin (Mevlut) ü

Fuzulinin yanık ve ateşin heyecan bediisinden mahrum olduğu halde sadak ve ihlâsının serin bediiliğiyle şah eserler arasında mevkiini muhafaza etmektedir.

Elhasıl (nevi-empresyonistler) yani yeni intibaa tecillerin birde teknik gayeleri vardır. Bunlar renklerle hatalardan bütün his ve heyecanlarımızı ifade edebilecek bir resim lisanını vücuda getirmek ve bunu tespit etmek isteyerek diyorlar ki: Bir tabloda sükûnu yaşanmak için afakı, süruru terennüm için Saîd, hüznü ifade için nazil hataların hâkim olması lazımdır. Diğer bütün hisleri olunca inayette ifade içinde diğer mutavassıt hataları mezc ve terkip etmelidir. Görülüyor ki bu mektepler ressamı mütenevvi ve manidar elvan o yönünü hatların o yönüyle tasrif etmek istiyorlar. Bil-farz Saîd çizgiler sıcak renkli ve açık gölgelerle, nazil çizgiler soğuk renkler ve koyu gölgelerle tasrif olunacak, ufak çizgilerin sükûnuna da soğuk ve sıcak renklerle soluk ve koyu gölgelerin az çok mükemmel bir muvazenesi inzıam edecek. Bu suretle manalanmış renkleri çizgileri tercüman olmak istedikleri heyecana münkad etmek sayesinde şairler gibi istedikleri heyecanları müşahhas bir hale getirmek bu resimlerin teknik gayelerini teşkil ediyoruz. Şimdilik bu sanatkarların eserlerinde donukluktan ziyade şef afiyet, maddeden ziyade ziya, loşluktan ziyade ab dinlik, durgunluktan ziyade ihtiraz, harabiyetten ziyade şaşa hâkimdir.

Bana kalırsa her sanat gibi resimde başlı başına müstakil bir hayata sahiptir. Hayatın içten dışı doğru nasıl mütemadi bir hamle ve tekâmülü varsa resimde kendi hamlesi olan heyecan bediisini nesilden nesile temadi ettirerek sır ve tekâmülünde devam etmektedir. Henüz ne şiir, ne musiki, ne mimarı, heykeltıraşı tekâmülünü bitirmediği gibi resimde bitirmiş değildir. Bunun için hiçbir sanatın ne ilhamları, ne şekli, ne fikirleri ne de tekniği bitmemiştir. Veraseti ne azam, ne de ihmal etmek. Doğru olmadığını gibi yeni mekteplerde de her şeyi görmek veya hiçbir şey görmemek yanlıştır. Çünkü bunlar hayatı sanatın tabii istihalelerinden başka bir şey değildir. Verasette olduğu gibi her yeni mektepte ne mutlak bir tahavvüle gelmiş büsbütün yeni ne de eski mektebinde aynı vardır. Yalnız bunlar arasında da hiç ve tauna doğanlar olduğu gibi maruz ve malul olarak gelenlerde vardır. Fakat hamt olsun ki bu klişeler umumi sanat hayatının sıhhat ve muzafferiyeti için lazımdır. Nitekim Sanayi Nefise'nin cılızlaşmaya başladığını gören cemiyetler derhal ekzoviyetin sanayile çiftleşmeye ve bu suretle milli dehayı sanatlarının sıhhati kurtarmaya çalışan sanatkarlar yetiştiriyor.

Darülfünun Ruhیات Muallimi

Mustafa Şekip

Musiki

Süleyman Cevat Bey'in Mülakatlarından

Vipilonist Zeki Beyle

Mükellef abartmanın geniş ve biraz loş müdahilinde gözlerim hemen anafor aradı. Merdivenler ne kadar beyaz ve yatık olsa yine uzvunu çıkmak hoş olmuyor. Na çare buna katlanmak lazım geldi. Üstadın vaktinin dar olduğunu düşünerek hızla çıktım zaten kendisi de beni bekliyormuş.

Her görüşümde aynı hattı duyarım, hürmet edilen karşısında kalbe gelen o korku ve muhabbetle karışık his, geniş ve asi elini sıkarken beyazlanmış saçların çerçevelediği yüksek alnın önünde hürmetler eğildim. Beni, ılık sonbahar güneşinin ısıttığı bir odaya aldı ve ortadaki masanın yanına karşısına oturdu. (O kısım az. Modaya geçeceğim.) diyordu. Ellerini kavuşturup sert nazarlarını gözlerime dikerek sualimi bekleyince nereden başlayacağını bilemedim. Aramızda bir dakika sükût oldu. Oda bayağı bir kış odası kadar ılıktı, pencerenin camında sinekler vızıldıyordu. Zihnimde sualleri topladım büsbütün başka bir şekilde olan bu ziyaretimin sebep ve gayesini anlatınca mülakat tarz-ı cereyanını kendi kendine buluyordu.

İlk cevaplarından anladım ki üstadın içi pek dolu. Önümde, dolmak için sıralarını bekleyen kâğıtlara baktım ve kadı kösüne müttehit hareket vapuru düşünerek mülakat saatini fena intihap ettiğime hüküm eyledim. Sonra her çaba-ı avaz bugün başlamış olmak için suallerime devam ettim.

Nazarlarını hiç üzerimden ayırmadan, ellerinin sert ve asi hareketlerini sözlerine terdif ederek mu 'adi vecihle çabuk çabuk konuşuyordu. Kısa ve vazıh cümleler, seri telaffuzuyla keskinleşen kelimeler konu şevşine çok şahsi bir eda veriyordu. Sözlerini kaçırmamak için kelimeleri yarım yamalak yazarken nehte noğraki bilmediğime rağmen sifler ettim. Her ne valma cevabi yeti verdikten (Başka? Başka?) diyor acele ediyordu. En mühim sualimi soracağım anda kalktı dışarıya çıktı. İçimden ah şu menhus vapur! Dedim ve duvarlara göz gezdirdiğim süslü kafasının içinde sevimli kanarya çıtırdatıyordu. Zeki Beyin (her akşam kalemi elime alınca o da ötmeye başlar) dediğini hatırladım. Ben kanaryaya bakarken üstatta gelip yerine oturmuştu. Fakat artık fazla işgal etmek istemedim başka bir gün için rica ettim. Pekiyi tanıdığım tavırla...

5 Teşrin-i sani 338 numara: 38 ikinci sene: dördüncü cilt

Musahebe

2.7. Üç Sınıf

Musahabenin mevzuu Türklerin İslam camiasına dâhil olduktan sonra gaziler, evliyalardan ve alim nameleri altında tutulan üç rehber sınıfının tarihinde bıraktıkları şan ve şöhretlerin sebeplerini aramak olacaktır. İstanbul ve Bursa'yı dolaşan bir siyah, nazarına çaracak en büyük mezarların gazilere, daha küçüklerinin evliyalara ve sonra ulemaya tahsis edildiklerini görecektir. Bu mezarlarda yatanların, dünyadan ellerini çekeli seneler geçtiği halde diriler gibi her gün ziyaret edilmeleri öldüklerine en bariz bir delildir. Badel-Mevt yaşayan bu ölümler ne yaptılar ki hala bu derece zinde ve müessirdirler? İnsanın öldüğü halde yaşayabilmek için kalanların ruhuna çok devamlı bir hayat akıtabilmesi lazımdır. Acaba bu canlı ölümler bize bunu nasıl yaptılar? İşte bir soru ki cevabı bulunabilirse tarihimiz yeni bir ışıqla biraz daha aydınlanacaktır.

Gaziliğin manasını anlamak için menşei olan devre kadar irca nazar etmek lazımdır. Malumdur ki İslamiyet mefkûresi fahri kâinata kalbi yarılmak suretiyle Cebrail tarafından men taraf ah-u ilham olunmuştur. Bu dakikadan itibaren bütün varlığını hak ve hakikat ile meşbu gören Seyyidül Enbiya Alay-ı hak için evvela arafta vecd ve istiğrak saatleri geçirmek suretiyle nefesine karşı mücadelesini itmam ettikten sonra kavlen müşahedelere kifayet etmemiştir. Yeni bir hayatın meçhul ihtimallerini gözlerine kestiremeyen hemşerileri azim bir ekseriyetle bu büyük mücahidi tezyif ve istihkar ve bir müddet de iğfal ve itmaa teşebbüs ettikten sonra yolundan ayıramayacaklarını görünce ölüm tehdidi ile doğup büyüdüğü sevgili Mekke'sinde yaşatmaya tesdi ettiler. Cehl ve fesadın bu akur soleti karşısında artık sözden fiile geçmekten başka çare kalmamıştı. Mabutlarıyla birbirlerini yemekte bir zevk-i vahşet bulanlar hazreti Muhammedin gösterdiği vahdet, adalet ve asayiş şahikalarına bakarak yollarını tayin edeceklerine nifak ve şikakın girdaplarına düştüler. Onlar bu havasız ve zehirli girdapta cüretkârından haberdar değildiler. Böyle bir muhitte mefkûreyi yalnız enfesi bir tarzda ekmek ile iktifa çok nazarı bir hareket olurdu.

Milli mefkûre ve yeni ilmin şuurlu hamlesiyle bin bir felaket ve ıstırap neticesinde doğan yeni Türkiye'nin kurtuluş zaferini tasiid için Darülfünun heyetiyle birlikte Bursa'yı ziyaretimizde vaki olan davet üzerine 12 teşrini evvel pazartesi gecesi sultani mektepte yapılan bir musahabedir.

Peygamberlerin içinde hakayik-i eşya ve ruhiyeye en iyi vakıf olması dolayısıyla fahri kâinat, İslamiyet mefkûresi faal ve harekete geçirmeden rahat edemezdi. Bunun için İslamiyet mefkûresinin faaliyet devri cehl ve inada karşı bil-fiil (gaza) etmek olmuştur.

Nitekim temaşa ve hilekâr bir adam olmaktan çok uzak bulunan Hazreti Muhammed'in teshir ettiği ilk sahabeler hep kendisi gibi sarıldığı mefkûrelere faalen çalışabilecek kimselerdi. İşte bu imanlı faaliyet lüzumdur ki İslamiyet'te en yüksek payı gazilere vermiştir. İlk gaziler mefkûrelerini muzaffer kılmakla en önce yaptıkları içtimai inkılap müttehit bir Arap milletiyle müstakbel ve emin bir (Darüislam) vücuda getirmek olmuştur. Kan ve can pahasına kadar gidilmeden mefkûrenin kendiliğinden muzaffer olacağına inanmak saflığına İslamiyet hiçbir vakit inanmamıştır. Mefkûre düşmanı olan (deccal) hortlağı insanların arasında bir dakika bile eksik olmadıkça bu canavarı sözle ve nasihatle yetiştirilmek hiç kimsenin yed kudretinde değildir.

İslamiyet mefkûresi gazileriyle şeytanın en azı dişlerini kırdıktan ve emin bir darül-islam vücuda getirdikten sonra vicdanları fethedecek evliyalar yetiştirmeye başlamıştır.

Ruhun en ince kuyuntularına aşına olan eski evliyalar gazilerin fethettikleri diyarı İslam'ı en hücre köşelerine varıncaya kadar temiz ve hür vicdanlarıyla yıkadılar. Bunların gösterdikleri maddeden feragat varıncaya itibar yavaş yavaş diyarı İslam'ın her köşesinde birer çırağ fazilet yaktı. İşte bu fazilet çırağları alan evliya türbeleri namıyla evlerimiz arasındaki ve mahallelerimizin içinde yaşıyorlar. Bunların kalplerde bıraktıkları hatıralar ne kadar derin olmuş ki en samimi ve en güzel temenniler hala Cenabı Haktan yine bunların rızalarıyla istihsal edilmek isteniliyor. Darül-İslam'ı yayan gazilerden sonra (darü-vicdan) ı yayan bu evliyalar hizmetlerinin ulviyetleri sayesinde ikinci derecede ziyaretgâh türbelere mazhar olmuşlardır.

İslam'ın yurdu ve vicdanı kurulduktan sonra bütün ümmet arasında vahdet itikadı temin edecek bir zümre-i mütefekkirine ihtiyaç vardı. İşte bu ihtiyacı da (ulema) temin etti. Evliyanın, akıl mantığından ziyade hissiyat mantığına istinat eden ruhu terbiyeleri muhtelif muhit ve zamanlarda muhtelif cereyanlara tabi olmak zaruretinde bulunduğu için bunların arasında tazelmülk edecek müşterek ve umumi bir Şiraze-i itikat ve tefekkür er geç lazım olacaktı. Bahusus arta kalan itikattı kadime ile rakip dinlerin muhtelif maskeler altında vicdan İslamiyet'i kemirmek hususundaki nüfuz ve tesirleri nazar-ı dikkate alınınca mefkûre-i İslamiyet'in akıl ve mantık sahasında dahi muzaffer olması lazımdı.

İşte İslamiyet'i akıl ve mantık sahasında muzaffer kılmak için müşahede edenlere (ulema) namı verildi. İslamiyet mefkûresi bu üç derece cihadını bitirdiği vakit üç yüz elli milyonluk bir kitle-i beşeriyeti kendisine bent etmiş bulunuyordu.

Bu azim-i müşahedenin tabii' bir aksü-l ameli bir yorgunluğu behemehâl gelecekti. Nitekim bu yorgunluk üç dört asır evvel başlamış ve bugüne kadar devam etmiştir. Ne çare ki İslamiyet'in bu yorgunluğu esnasında akıl yerine müşahade ve tecrübeye müstenit

müsebbit ve ameli bir zekâ beşeriyetin bir köşesinde yanmaya ve bu yeni hareket-i Fikriye'den beşerde yeni kudretler dönmeye başlamıştır.

Büyük dinlerin terbiyesiyle büyük mefkûrelerin zevkini alan beşeriyet müsebbit bir zekâ ile de mücehhez olmaya yüz tutunca bu sefer zekânın mefkûresine yani medeniyet ihtirasına tutuldu. Dini mefkûrenin hedefi medeniyeti tabiata hâkim bir medeniyet olmaktan ziyade ruhları birleştirip kuvvetlendiren bir medeniyetti. Sırf dini medeniyet İslamiyet'te olsun Hristiyanlık ve Musevilikte olsun artık haddi kemalini bulmuştur. Bunun için elyevm gazilerden maada ne evliyalara ne de ulemaya karşı vasi' bir ihtiyaç kalmamıştır. Bugün İslamiyet'in münhasıran dini hiçbir faikiyetten pervası yoktur. Çünkü bu imtihanı muvaffakiyetle çoktan atlatmıştır. Gerek akıl gerek mantık gerek felsefe ve ilim karşısında İslamiyet'e karşı rekabet edebilecek bir din yoktur. Nitekim en ücra koşullarda nerstiyaz yeşerenlerin Kenan itikatlarıyla sabit olan muvaffakiyetsizlikleri meydandadır. Bundan başka herhangi bir dini medeniyetin asarıyla münhasır İslami medeniyetin asarı mukayese edilince sönengilerin geri kalması şöyle dursun bilakis birçok cihetlerde daha orijinal ve daha zengindirler. Son asırlara gelince beşeriyetin sarıldığı yeni bir mefkûre doğmuştur ki bu mefkûre dini mefkûreyi ihmal etmek şöyle dursun bilakis onu en kıymetli ve en şerefli bir hatıra-i mazi ve en kutsi bir ümidi istikbal olarak kalplerde muhafaza etmekte bir zevk Cavidan'ı duyar. Gazilerin vazifesi bir vatan meselesi olduğu için milliyetçilik devrinde dahi beynül-mal desatir-i hukukiyede mevcut ve meri olmadıkça bunlar eski kıymetlerini tamamen muhafaza edeceklerdir.

Millet ve medeniyet mefkûreleri hayat ve tabiata karşı azami derecede muzaffer olmayı icap ettirecek bir gaye olduğundan artık akıl ve nakil ilimlerinden ziyade tecrübe ve müşahedeye müstenit yeni ilmin saltanatına tabiat etmek bu saltanatı yaşamak ve yaşatmak zarureti hâsıl olmuştur. Bu temin edildikçe millet mefkûresi değil olsa olsa millet politikası ihtikârı vardır. İşte gençler dâhil olduğumuz yeni hayatta çok muhtaç olduğumuz şeyin ihtisas olduğunu hiç unutmayalım. Artık kırkambar âlimliği gevezelikten başka bir şey değildir. Milli medeniyetin evliyalı iptidai muallimlerdir. Bunlar en ücra köşelerde hür ve mabut yaşamak için tabiata zebun olmanın hazırlıklarını yapmakla mükelleftirler. Bu devrin uleması da artık ilahiyat uleması değildir. Bugünün hakiki âlimleri yeni ilmin esasatına göre yetişmiş mütehassıslardır. İyi bir doktor, iyi bir hukukçu, iyi bir mühendis, iyi bir hikmetşinas, iyi bir kimyager iyi bir filozof gibi...

Kim ne derse desin ihtiyacına çaresiz olacak hakiki dallar bunlardır. Nitekim hakikat el yevm kendiliğinden tezahür etmiş olduğu halde yalnız dikkat etmiyoruz. Değil yalnız

Türkiye de bütün cihan-ı İslam'da bugün kaç ilahiyat uleması vardır? Bu Nedret bakımsızlıktan veya ihmalden hâsıl olmuş bir netice değildir. Bilakis yeni hayatın tabii' ve gayr-ı kabil içtinap bir neticesidir. Bu hususta ne kadar sinai gayret sarf edilse eskisi gibi ilahiyat âlimlerini çoğaltmaya artık imkân yoktur. Çünkü ihtiyaç yoktur.

Gaziler zümresine gelince: bunlara olan ihtiyaç hala şiddetle mevcuttur. Gaziler ta selim salisten biri dahi oldukları yeni medeniyet dolayısıyla mevzularına hâkim olmadıkları gibi diğer bütün âlimlerimizden daha evvel yeni hayata dâhil olmuşlar ve fazla olarak harplerin tevalisi ile nazariyatlarını sık sık ve bil-fiil harp sahalarında tecrübe etmiş olmaları dolayısıyla da bugünkü kumandanlarımız âlimler zümresi arasında en müspet bir zihniyete sahip olmuşlar ve liyakatlerini son imtihanlarda bihakkın göstermişlerdir.

Bu muvaffakiyetin diğer Âlim sahalarında da tahakkuk için şimdiye kadar ilim harbe tahsis ettiğimiz emek ve parayı diğer ilimlerde ihtiyaç nispetinde sarf etmeye ve bunlara tatbikat sahaları açmayı azim edersek muvazenesizlikten kurtulur ve millette mütecanis rehberlerle izriatlı bir inkişafa mazhar olur.

Darülfünun Ruhiyat Muallimi

Mustafa Şekip

Rauf Yekta Beyle Mülakat

Milli tekbir bestekârı Rauf Yekta beyle görüşmek bütün arzuma ve gayretlerime rağmen mümkün olmadı. Şakirdi Lütfi Bey kardaşımıza dört beş defa telefon etmek, kendisiyle bizzat görüşmek imkânını bulmasını rica etmek falan faydasız kaldı. Rauf Yekta Bey, galiba tahriri olarak suallerimize daha vâsi ve müdlil cevaplar vereceğini düşünerek, sualleri yazıp vermemizi istemişler. Kendisiyle görüşmek mazhariyetine eren Fevzi şöyle anlatıyor:

Rauf Yekta Beyin ilk nayini ilk defa yeni kabumluyahanesinde dinledim. Sesini ilk defa bir ayin hitamında dergâhın şeyhine iade-i selam ederken duydum ve çehresini de arkadaşımız Lütfü Beyle beraber tekyenin aydınlık ve geniş bir çehresinde gördüm. Duvarları çıplak bir öteki penceresinden surlar ve bir lahana tarlası görünüyor. Bir tekke penceresinden bu lahanaları görünce derviş çınarı hatırlamamak kalmıştır? Kulaklarım ihtiyardır (...)

Baş nazırın çehresinde kemerli bir yerden geçtikten sonra bir gül bahçesinin içinde gidiliyor. Sonbahar çiçeklerinin yarı hazin, yarı ürpertili âlemi içinden geçip te insan kendini böyle bir odada bulunca rahatlanıyor. Kapıdan içeri gireceğimiz sırada

arkadaşıma ne yapacağım elimi öpeceğim, selamımı vereceğim? Diye sordum. Zira ayın meydanından bu odaya kadar giden yolda hep birbirlerinin ellerini öpenleri gördüm.

Rauf Yekta Bey bir Erkan minderinin köşesinde diz üstü oturuyor. Ayinden sonra yüzü solmuş gibi güzel ve bol konuşuyor konuşmamız hep musikiye dair idi. Ağzında şekere, kurabiyeye benzer bir şeyi çiğniyor ve hem söylüyor. Konuşmamı ruhun heyecanını ifade etmekten ziyade fikrin buluşlarını, damağın eserlerini anlatıyor. Karşıdan görünce Rauf Yekta Bey kâtip kıyafetli tünderset, uslu ve çok mahcup bir zattır. Bilmiyoruz, fakat kendisini tanıyanlar alınganlığından da bahsediyorlar.

Mukabele esnasında zaten bütün merakım meyusiyyete sebebiyet verecek neşeyi kaçırarak bir şey yapmamaktı. Çok şükür buna muvaffak olduk. Ve üstadı selamlayarak yine o uhrevi yollardan, çiçekler arasından geçtik. Şimdi karşımızda, Fevzi'nin söylediklerinin aksine, hadid şedit ve hatta müstehzi bir Rauf Yekta bey buluyoruz:

-Eski musikimiz teceddüt edebilir mi? Ve etmeli midir?

-Bu suale cevap vermezden evvel (eski musikimiz) tabirinden maksadına olabileceğini tayin edeyim:

Türk musikisinin en eski eserleri (Haşim bey) mecmuasını dolduran bir birkaç yüz parçalar, nakıs, murabbaa, semai, şarkı gibi nefistir ki bunların içinde (Abdülkadir Meraği) ye aidiyeti iddia olunan malum el kadar kar vesaire ile (Hindiler) ve (Acemler) namı altındaki asar-ı kadime ve Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri (Damat İbrahim Paşa)nın (Hümayun) kari istisna edilince mütebaki asar, en eskileri (Murad Rabi) ve (Ahmed Salis) devirleri mahsulatından olmak üzere sırasıyla edvar müteakibede ve bilhassa (Selim Salis) ve (Mahmud Evvel) devirlerinde ve bu devirlerden sonra (Zekayi Dede) merhuma kadar kezran olan senelerde iştihar etmiş esatizeye ait gezide parçalardan ibarettir. Bu meyanda aynı devirlere mensup birkaç yüz parça (pişru) ve (saz semaisi) de mevcuttur.

Şimdi asarı Nefise teceddüt edebilir mi? Sualinden maksat, Gani Zeki Beyin anlattığı vecihle- tekrar revaç bulur mu? Demek ise, mir mumailayhin düşündüğü gibi bunun için (büyük eserler lazım, insan lazım) olduğu pek te doğru olmasa gerek. Benim fikrimce eski musiyetimizin revaç bulması için nesli hazırım sadece (derşinas) olması. Milli üstatlarımızın eserlerine hakaretle bakmaması kâfidir. Hem (Dede Efendi)nin vesairenin eserleri tekrar revaç bulmak için Zeki Beyin iddia ettiği gibi – dedeler, delalzadeler derecesinde karlar, murabbaalar yapmak iktidarını haiz zevatın yetişmemesine neden muhtaç olalım? Acaba Avrupa'da mesela (Mozar)ın eserlerinin daima mevki rağbet ve revaçta kalmasını temin için her asırda (Mozar) üslubunda yazan bir bestekâr mı zuhur

ediyor? Eđer (dede efendi)de bizim (Mozar)ımız ise onun eserlerini (eski musikidendir) diye köşe-i nisyana atmamamız lazım gelir. Avrupa’da (Mozar)ın eserleri nasıl eskimiyor ise bizim (Dede Efendi) nin eserleri de öylece eskimiş ad olunmamalı, musiki muhiplerimiz ve bilhassa Zeki bey gibi muktedir musikarlarımız (Virtuoses) tarafından halka dinletilmelidir. O zaman (halkın zevki de bozulmuştur, eski eserler dinlenmiyor, anlayanlar gittikçe azalıyor) şikâyetler yine de mahal kalmaz. Dinleten yok ki halk dinlesin. Dinleyecekler azaldıkça anlayanlarında azalacağı ve bu suretle halkın zevki bozularak büsbütün anlamaz olacağı ve el-nihayet yalnız kendisine dinletilen adi ve müptezel eserlerden zevk almaya başlaması tabii değildir? El hâsıl biz Türkler, Umur ve hususat sairde göstermeye başladığımız (Milletperverlik) haslet-i memduhasını musikimize de tatbik ederek milli üstatlarımızı tebcil etmeliyiz.

Musahebe

2.8. İhtiyarlar Medeniyeti

Ahmed Haşim beyle seciyemize dair bir gün hasbihalde bulunurken birdenbire sözümü kesti ve feryat eder gibi: (azizim, dedi, biz hepimiz ihtiyarız) bütün terbiye ve irademiz ihtiyarlıkla yoğrulmuştur. İstanbul’a, ihti ne tarafa bakarsan bak. Herkeste bir ihtiyar sükûnu, bir ihtiyar zevki var. Edebiyatımızı, musikimizi, ilmimizi, idareimizi, felsefemizi, hatta dinimizi hep ihtiyarlara göre yapmışız. Nereye baksak ihtiyarlar medeniyeti içinde mahsur olduğumuzu görürüz. Adetlerimiz, eğlencelerimiz, terbiye ve muaşeretimiz, aile hayatımız, mektep ve medreselerimizde hep ihtiyarlık iradeleri saltanat sürüyor. Konuşmalarımız, yazılarımız, giyinmelerimiz, yürüyüşlerimiz bile hep ihtiyar! Bizde yaşamayan yalnız gençliktir. Hepimiz ihtiyarlar kadar uslu ve sakiniz daha düne kadar beş yaşında çocukların bayram elbiseleri, kaluş putine varıncaya kadar, hep ihtiyar taklidi. Gençliğin tek bir hakkı yok. Yegâne vazifesi ihtiyarlık iradelerine itaat! Hiç haberimiz olmadan ihtiyarlar seciyesini öyle bir yaşıyoruz ki...

İtiraf edeyim ki (Gül saatleri) şairinin ta içinden gelen bu fevrani beynimi ansızın dökülen kaynar bir su gibi haşladı. Derhal bütün tedailerimizin alt üst olmaya başladığını duydum. Bir şair hadisiyle bulunan bu hakikat günlerce başımda uğuldadı. Kendimi teselli etmek için mi biliyorum bir müddet bu kıyak hükümleri şairlik fert hassasiyet ve muhayyilesine bağışlamak istedim. Fakat bir türlü ne vicdanımı, ne de muhakememi tatmin edemedim. Nihayet bu ince dikkat, ruhi bir meseleye, daha doğrusu, sükûn ve istirahat felsefesine taalluk ediyor dedim ve mesleğim dairesinde düşünmeye başladım. Nihayet ihtiyarlık ve

gençlik seciyesinde hâkim olan faaliyet temayüllerini hatırladım. İhtiyarlık hayatın bir hüzáli olmak itibariyle zaruri ve muktesip bir tembelliktir. Tefekkür ve hassasiyetimizin altı olan nesc-i asabi ile iradelerimizin vasıta-i icraiyesi olan nesc-i adli ihtiyarlarda zamure uğramıştır. Bu en mühim insicamın zararına olarak yalnız nesci münazaam gibi süfli bir nesci hal inkişaftadır. Küçük şıryanlar tıkanmaya yüz tuttuğu için de devran dem natamamdır. Cümle-i asabiye, ciğerler, gadad lenafiye sukules ve hacimlerinden kaybetmiştir.

Etləri vücudunu bile doğru tutamayacak kadar gevşemiş ve çürümüştür. Bunun için ihtiyar hareketleri ağır, titrek ve isabetsizdir. Bütün hicirat-ı hayatiyeler faaliyet-i hayatiyenin tenakusu dolayısıyla tardiyeye uğramışlardır.

Ruh-i tardiyelere gelince bunlar: zayıf hafıza ihtiyatlara işaret, göreneklerde tahaccür, yeni fikirleri mezc ve telakkiyeye dikkatsizlik, başkalarının iradelerine inkıyat gibi hallerdir. Fazla olarak his ve heyecanlar, ihtiraslar daralmıştır. Hissiyatın birçoğu silinmiş ve sönmüştür. Zaten bütün ruhu tardilerde en evvel yıkılan en yüksek ve en mütekâmil his ve fikirlerdir. En sona kalanlarda en iptidai insiyaklardır. Bunun için ihtiyarlarda kalan yegâne ve en kuvvetli meyil, canını korumak insiyak hudkamanesiyle yine aynı gayeye mazuf ve bu insiyakın bir şekil değeri olan şahsi selamet uhrevi kaygısına muallak bir hissi diniyedir. Hayatta hâsıl olan bu ihtitat tabiatıyla muhayyileyi de fakirleştirir. Bu sebepten uzun ümitlere yani mefkûre ile geniş tefekkürlere bel bağlayabilecek hassasiyet ve muhayyileden mahrumdurlar. Daralmış bir istikbal için uzun ve geniş emelleri beslemek neye yarayacak? İşte (Gemisini kurtaran kaptandır), (Her koyun kendi bacağından asılır) hikmetleri hep ihtiyar seciyesinin mefkûreleridir. Bu mefkûre yalnız hayat-ı hususiye ve infiradiyede hüküm sürmekle kalmamış birçok zamanlar milli hayatımızda aciz ve miskin roller uyanmıştır. Son devrelerin nice vezire vükelası ve hatta padişahları hep bu ihtiyar mefkûresiyle zehirletmişlerdi. Merhum bütün müesseselerimiz ihtiyar mefkûre ve seciyesinin şah eserleri edilir. Burada müspet ve ameli bütün işler yazı ve kâğıtlara gördürülmek istenir iyi bir tezkire, iyi bir mazbata yazmak iyi bir iş çıkarmaktan çok daha makbul sayılır. (Havalecilik), (Söz ebeliği), (Nasihatçılık) hep ihtiyar hasletlerinin bir tecellisidir.

Şimdi acaba bu ihtiyarlığın galebesi neden oldu? Bu sualın cevabını tarih verecektir. Furuhat devirlerimizde üç asır süren ve akılları durduran ceht ve mesaiyi, mütevellicenin ve cedalları göz önüne getirecek olursak günün birinde yorulmak mukadderdi. Yorgunluk baş gösterince itaatle temayül de tabiatla mülayim gelmeye başlayacaktır. İşte bu temayülü hisseden ihtiyarlarla taben miskin ve adil olanlar derhal başkaldırıp ön safı işgal

etmeye koşacaklardı. Meal-teessüf, fakat meal-ıztırar bu hareket muvafakatiyle neticelenmiş ve üç asır müddette ihtiyar mefkûresi ihtiyar seciyesi saltanat sürmüştür. Bu mefkûrenin zemberekleri asgari saii' sükûn ve rahat, hissizlik, idaresizlik, mefkûresizlik, infıradçılık, en dar bir hod-kamillik gibi hep ölüme götüren müterdi temayüller olduğuna nazaran bu devrin en bedbaht insanları gençlerle çocuklardı. Bunlar daha gün görmeden ve çiçek açmadan solmaya, kavrulup yanmaya mahkûmdular. Çocukluk ve gençlik ihtiyar zihniyetinde aciz ve noksan ile sevaimdi. Kemal, dirayet, ehliyet hep ihtiyarlıkta idi. İşte gençlik bütün civanmert ve yaratıcı kuvvetleri hep bu ihtiyarlık mefkûresinin bataklıkları içinde çürüdü. Bu bataklık az daha bütün bir milleti yutuyordu. Vakıa gençlikte kusurları yok değildir. Fakat meziyetlerine nispetle bu kusurlar pek hafif kalır.

Malumdur ki saii ve ibda medeniyetin en mühim iki amelidir. Müşahede ile fedakârlık ve mefkûreye mecburiyet hasletleri de milletlerin bekaları için iki şart esastır. Bu beş haslet ancak gençliğin meyveleridir. Biz üç asırdır ki bu meyveleri ihtiyarlık seciyesinin bataklıkları içinde çürüttük.

İnsanların inkişaf uzuv-i ruhiyeleri kırk, kırk beş yaşına kadar devam ettiğine nazaran artık milletin mikdaratı kundaktaki çocukların ihtiyaçlarından başlayarak Kemal çağına kadar devam eden nesillerin seciye ve iradeleriyle yoğrulmak icap eder. İyice dikkat edilirse dâhili mücadelelerimizde çarpışan muhalifin ve muvaffaklık olmaktan ziyade ihtiyarlık seciyesiyle gençlik seciyesidir. Aramızda nice gençler vardır ki aldıkları terbiye ve asırlarca süren ananeler dolayısıyla ihtiyar ruhuyla aşlanmış ve çevirmişlerdir. El hâsıl bundan böyle yeni içtimai müesseselerimizde gençlik seciyesini galebe ettirmek milli inkılabımızın şaşmaz bir destur hareketi olmalıdır. Gençlik feyyaz, çalışkan fedakâr yaratıcı bir kuvvet olduğuna nazaran milletin mukadderatı menfî kuvvetlerden kurtulup bu hakiki ve müspet kuvvetlerin eline geçerse ve onda yerleşirse hakikaten devir değişmiş olur ve ihtiyarlarda muhtaç oldukları huzuracata asıl o vakit kavuşurlar. Tabii gayrı kabil içtinap aciz ve zayıflarıyla istiklal ve terakkiye susamış bir milleti ne ihtiyarlar, ne de tembeller taşıyamazlar. Gülünç ve miskin bir aktörlükle teşhir olunmaktansa kuliste ruli mahir ve mübda genç aktörlere bırakmak ve yanıldıkları dakikalar olursa ara sıra suflörlük etmek bilmem daha şerefli olmaz mı?

Darülfünun Ruhیات Muallimi

Mustafa Şekip

Küçük Neron

Manisa mevki' kumandanı Filipus, tahrip ve ihrak tapularına lazım gelen emirleri verdikten sonra belediye dairesinin balkonuna çıktı. Bu daire bir seneden beri onun karargâhı ve evidir. Bina şehrin bittiği ve ovanın başladığı bir noktada hemen her tarafa nazır bulunur; biraz sonra başlayacak haileyi şehir ayin için buradan daha iyi yer bulunmaz.

Bu akşam minarelerden ezan sesi işitildi. Facianın yaklaştığını hisseden bütün Müslümanlar ortadan çekilmiş, şimdiden birer mezar şeklini alan evlerinde ölümü bekliyorlar; bu ölüm ne türlü gelecek? Kundakla mı, bombayla mı, süngü veya silahla mı bilmiyorlar...

Bilmekte hakları var, zira mevki' kumandanı Filipus her türlü ölümü emretti, öyle ki üç buçuk seneden beri mezalim, fecayi' ika'ında büyük bir mümarese peyda eden vahşi Yunan askerleri bile bu sefer nereden başlayacaklarını şaşırıyorlar. Çarşı ortasında güpegündüz başlayan yağmalar, tecavüzler, münferit cerh ve katl vakaları bu şaşkınlık alametlerinin en bariz misallerindendir. Her şey muin bir saatte, muin bir tarzda, geceleyin karanlıkta yapılmak lazım gelirdi. Lakin mezalimde bu intizamsızlığı tevellüt eden avamın en büyüğü Yunan askerlerinden evvel şehri etmek ıstırabında bulunan yerli Hristiyanların gasp ve cinayet ihtirasıdır. Bunlar askerlerin arasına karıştı, zenginlerin bulunduğu evlere daldı; mağaza ve dükkânların kapılarını kırdı, topladıkları eşyayı, evvelce yine Müslümanlardan gasp edilmiş hayvanlara, arabalara yükletip kaçmaya başladılar ve bu hal, Filiposun askerlerine de asıl vazifelerini unutturarak her birini kendi başına harekete sevk etti. Hâlbuki efradı zengin etmekten ve Müslüman ahaliye dağılıp kaçmak fırsatını vermekten başka bir şeye yaramayan bu gibi münferit hareketler yegâne hedefleri umumi bir katliam olan kumandanların hiç işine gelmez. Bunun içindir ki, Filipus bütün gün, akşama kadar elinin altındaki müfrezelere bir intizam vermeye çalıştı. Hepsine çizilen program dâhilinde bir vazife verdi. Kimine yangın bombaları, kimine yağlı paçavralar, kimine benzin tenekeleri dağıttı ve geride kalan müsella efradı şehrin muin noktalarında Müslüman ahaliyi ateşten kaçırmamaya memur etti. Bunlar üç bin kişi kadar vardı. Ve gündüzden güya şehrin asayişini iade etmeye çıkan muntazam devriye gibi sokaklarda güme güme dolaşmaya başladı.

Her şeyden evvel intizam ve asayiş muhibbi olan Müslüman ahali, evlerinin pencerelerini yarı açıp bunlara bakıyor, içlerinden (acaba), artık bize bir şey yapacaklar mı? Diyordu. Esasen bunların çoğu günlerden biri devam eden facialardan daha müdheş olan sayadan korkarak konu komşu: akraba ve talikat mahalle mahalle hep bir araya toplanmışlar, erkeksiz kadınlar erkekleri evlere, pir-fani ihtiyarlar kuvvet ve cesaretlerine bel

bağladıkları delikanlıların yanına sığınmışlardı ve hepsi vuku' bulacak haileyi teslimiyete yakın bir tükale bekliyorlardı. Kâh yanındaki bir evin kapısı kırılır. İçerden boğuk bir takım sesler duyuluyor, bir kadın çığlığı kopuyor, bazı çocuk hançerelerinin canhıraş feryatlarıyla yitirildiği işitiliyor ve bunları müteakip birkaç silah sesi sükûtu iade ediyordu. Daima silah seslerini takip eden bu sükût civardaki evlere, o seslerden, o çığlıklardan, o çocuk feryatlarından daha ziyade dehşet salıyordu. Bu evlerdekilere canlarını kurtarmak için her şeylerini vermeye razıydılar. Lakin bu vahşi soyguncular ne altınla, ne gümüşle tatmin etmek kabildi. Parayı aldıktan sonra arza tecavüz ediyorlardı, arza tecavüz ettikten sonra kana susuyorlardı. Dünyada şahlanan, behimetten daha müdheş ne vardır? Bu afeti Manisa halkı üç gün ve üç gece içinde geçmiş ve gelmiş insanların hepsinden daha iyi anladı. Ah bu halkın gözlerinden o vahşi levhaların izini, hangi ulvi teessürün yaşları silecek?

Yedi yaşında çocukların yermiş yaşında ihtiyarların görmediği şenaatleri gördü, işitmediği rezaletleri işitti, acaba günün birinde bunların hepsini unutmaya ve bu güneş altında insanlık, iyilik, güzellik denilen bazı ilahi şeyler mevcut olduğunu bilmeye muvaffak olacaklar mı? Heyhat, o gün Yunan vahşileri yalnız sormuyordu, yalnız öldürmüyordu, bundan daha feci' bir şey yapıyordu: kalplerdeki iffet ve azamete tecavüz ediyordu. Zu-i hemzenin yegâne şulesi olan ahlak ve insani hisleri bozuyordu.

Zadelerin sekiz yaşındaki çocuğun gördüğü şinaet onu mutlaka hayatının sonuna kadar takip edecektir. Ceddinin aksakalını kızıl kana boyayan ellerin hareketini, genç anasıyla yerde boğuşan vücutların hayvani takallüs atını asla unutmayacaktır. Bolca onun hatırasında günden güne büyüyen, genişleyen bir leke gibi kalacaktır ve belki günün birinde onun bütün varlığını kaplayacaktır. Gibi kaç çocuğun... Gibi kaç tane genç kızın sufuvet ve asameti buna benzer kaç vakıa ile televvüs edildi. Badema hangi telkin, hangi tezhip, hangi ders, bunları iyiliğe ve doğruluğa inandırabilir?

Kumandan Filipus yangını seyretmek için belediye dairesinin balkonuna çıktığı zaman bu gibi şeyleri düşünmekten çok uzaktı. Bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, kâh durup gözlerini şehre dikey ve ikide bir yanına gelip giden zabıta:

-Çok geç kaldılar, bu gece her şey olup bitmeliydi, mutlaka her şey olup bitmeliydi...

Diyordu ve etrafı sükût ile beraber karanlık sarıyordu. Yalnız uzaktan uzağa bazı tren, otomobil, sesleri, birçok kişinin birden yürüyüşleri ve yukarı taraflardan gelen bozgun askerlerin birbirlerine bağırışları duyuluyordu. Filipus sesleri işittikçe daha ziyade sinirleniyor, sabırsızlanıyor, kaçmak için geç kalmaktan korkuyordu.

Nihayet saat sekize doğru dış mahalleden dumanla karışmış bulanık bir alev sütunu yükselmeye başladı. Zabıt:

-İşte! Dedi, buna müteakip çarşının arka tarafında alacalı bir duman kümesi daha görüldü, bunun üzerinden beş dakika ya geçti, ya geçmedi şehrin öbür ucu da havaya kuzguni bir ateş püskürdü. Filipus pozu bu alev ve duman sütunlarına çevrilmiş, bulunduğu noktada durdu. Serap'a dikkat kesilmişti. Artık deminki telaşından eser kalmamıştı. Çehresinde bir büyük deniz hayvanının sükûneti vardı. Kendi kendine söylenir gibi:

-Mutlaka camiler kurtulmamalı. Camiler için kâfi miktarda dinamit varımdır?

Dedi. Şimdi alev ve duman sütunları bu yolu...

Musahebe

2.9. Taklitten İbdaa

Faaliyetlerimizi kıymet-i ruhiyeleri itibarıyla sıralamak icap ederse en aşağıya (Görenek)i ortaya (Taklit)i ve en yukarıya da (Yaratma) yı koymak icap eder. Görenekle yaşayanlar bütün faaliyet-i hayatîyetleri itiyatlara munkalip olmuş kimselerdir. Bu hal yalnız fertlerde görülmez. Milletlerde de vardır. Görenek hayatı içinde yaşayan milletler kendilerinden başka bir âlim bilmeyenlerdir. Bunların mütemadi faaliyetleri kendi kendilerini mükerreren tekrarlamaktan ibarettir. Bu hayatta ceht, azim, irade denilen şeyden eser görülmez. Acaba bu görenek hastalığı milletlere ne vakit ve hangi sebepten arz oluyor? Esasen (Yaratmak esrarı) ndan ibaret olan hayatın bazen görenek kalıpları içinde mahpus olmasının elbette bir sebebi olacaktır. En koyu bir görenek hayatı içinde bile için için kaynayan bir takım sıkıntılar, türlü türlü hareket ve yenilik temayülleri mevcuttur. Yalnız bunların gayr-ı meşru ıstıraplar halinden şuura çıkması için behemehâl başka muhitlere, yabancı milletlere temas lazımdır. Nitekim en büyük tahavvül hareketlerinin büyük muhaceretlerle ve milletleri sarsan büyük muharebelerle vukua geldikleri görülüyor. Cihangirlik en mühim tesirleri akvam-ı azim kütlelerle birbirlerine temas ettirmenin akabinde behemehâl yeni milletler ve yeni cemiyetlerin zuhuruna vesile teşkil etmek oluyor. İhtilasız bir hayat kendi kendini bir dereceye kadar teşkil ettikten sonra tabiat-ı saniye hükmüne giren ihtiyatların galebesiyle dönmeye başlıyor. Çünkü kendi muhitiyle bir dereceye kadar intibak hâsıl ettikten sonra artık bundan ötesine gitmeye tenepverliğimiz mani oluyor. Ruh, bedeni ceht ve gayrete sevk edebilmek

için behemehâl yabancı muharriklere daha doğrusu aşk ve hırs uyandıracak harici tembihlere muhtaçtır. (Üzüm üzüme baka baka kararır) meseli ruhun bu ihtiyacını ifade eder. Ehli salip hareketleri olmasaydı gariplik uyanması herhalde çok daha geç olurdu. Kanuninin Viyana surlarına kadar gitmesiyle bu etapta hazırlandı. Daha evvel İskender'in şarka akınında dahi şarkın garbe doğru yeni ihtiyaç ve mefkûrelerle akmasının bir mukaddimesi olmuştu. Bütün bu hareketlerde birçok görenek hayatları sarsılarak yerine ecnebi taklitçiliğiyle başlayan teceddüt arzuları görüldü. Hayat-ı ruh iyenin bu seviyesinde teceddüt arzusu var; fakat hakiki teceddüt yoktur. Her şey yenileştirilmek isteniyor. Fakat hiçbir şey yenileşmez ve değişmez. Taklit, yaratıcılığın en beceriksiz ve tembel bir şekildir. Görenek hayatında hiç olmazsa ünsiyak ve mihanikit haline geçmiş ve gayrı mütehavvil fakat iğfalinden emin bir yaşayış vardır. Hâlbuki taklit türleri milletlerin en tatsız ve en renksiz zamanlarıdır. Taklit dahası bir maymun zekâsı kadar müziç ve ekseriya ziyankârdır. Denilebilir ki Nedim devri ümmet mefkûresiyle yaşadığımız ibdai devrenin son neşesi olmuştu. Ondan sonraki eserlerimizin çoğunda bir ruhsuzluk, bir neşesizlik, bir beceriksizlik, vardır. Taklitten ibdaa geçmek için behemehâl yeni bir mefkûreye ihtiyaç vardı. Nedimden biri çektiğimiz sıkıntılar hep mefkûrenin halinden mütevellitti. Çünkü uyanmış ve büsbütün yeni tahavvüllere uğramış Garp ile doğrudan doğruya ve bilhassa lisanları vasıtasıyla bil-zat ruhlarına olan temasımızın artması bizde yeni arzular, ihtiyaçlar uyandırdı ve bilhassa Tanzimat devrinden itibaren bu ihtiyaçlar artık müesseselere inkılap etmek mecburiyetini hissettirdi. Taklitten ibdaa hızlanabilmek için tahavvül lüzumu daha şiddetle duymak ihtiyacı vardı. Nitekim bir asırdan beri geçirdiğimiz mühlik tecrübeler artık başımızın çaresini aramayı ihtar ediyordu. Hele son suikastların tevellüt ettiği can korkusu bütün ruhumuzu toplattı. Ve içimizdeki, mazimizdeki en derin ve gizli kabiliyetleri ayaklandırarak bizi dehamıza kavuşturdu. Taklitçilik görenekle bir kat' alaka idi. Milli dehamıza kavuşmak da taklitçilikle kat' münasebet demektir. Şimdi hayatın en tatlı, fakat en müşkül bir devresine yeniden dâhil oluyoruz. Ümmet devrindeki dehamızın şah eserleri dini mimarimizle lisanımız ve büyük mefkûreler uğruna gösterdiğimiz emsalsiz kudret ve fedakârlıklarla bunların tevellüt ettiği feza il-i ruhiyedir. Dehamızın bu yeni hamlesinde yaratmak mecburiyetinde olduğumuz şeyler ise asri bir milletin bütün ihtiyaçlarıdır. Bunun için bütün kabiliyetlerimizi evvel emirde milli mefkûrenin müspet ve esaslı ihtiyaçlarında tekâsüf ağına mecburuz. Moda ve lüks halindeki ihtiyaçlarla mefkûrenin asırlarca mesaiden sonra tahakkuk edebilecek ümitlerine kapılmaya çok dikkat etmek lazımdır. İbdaa hayatında ciddiyetle muvafık olabilmenin yegâne şartı bütün mazi-i beşeriyeti

hazmederek anlamaya mutekkaftır. Bunun için ilk işimiz bu maziyi en kısa ve en emin bir surette hayatımıza karıştırmanın çaresini bulmaktır. Bunun içinde evvel emirde bütün mesleklerin ihtisas cemiyetleri teşkil ederek hükümet icraatının bu kanallardan gelecek ihtiyaçlara göre yürümesinin temin edilmesine hazırlanmak lazımdır. Bu prensip kabul edilince ibdamın en esaslı muharriki olan ihtiyaçların yakından ve mümkün olan sıhhatle dinlenmemesi temin edilecek ve bu ihtiyaçlara müspet ve müdellel bir surette Agâh olacak olacak müstesna kabiliyetlerde daha o dakikadan itibaren ibdaa emayesiyle telkih edilmiş olacaklardır. İş bu raddeye getirecek ve her nahiyesinden gelen ihtiyaçlarını duymaya başlayan bu cemiyetin ister istemez en münasip hassasiyet, tefekkür ve irade merkezleri peyderpey teşekkül edecektir. İhtiyaçlarımız şayi' bir halde ve müphem olarak bünye-i millette kaldıkça şaşkın ve telaşlı aksü-l amellerden başka bir şey yapmak kabul olmayacaktır. Emin olalım ki milli mefkûre dehasının hamlesinde muhtelif istikametlerde olmak üzere pek çok inkişaf cevherleri mündemiçtir. Bunların içinden yolu en açık olanlarını keşfedebilmek; behemehâl en esaslı ve kuvvetli ihtiyaç cereyanlarını kavurmaya müttefiktir. Milletimiz kabiliyetin ilk hamlesini gösterdi. Bugünkü gençliğe düşen vazife bu hamlenin ehemmiyet ve mahiyetine arif olmaktır.

SONUÇ

Türk'ün ateşten imtihanı sırasında bir tarafta istikbal mücadelesi verilirken diğer yandan aydınları istikbal adına kurtuluş çareleri arayışına girmişlerdir. Ülke meselelerine kafa yoran düşünürler kendi deneyimlerinin yanında Avrupa'daki olaylar ve fikirlerden de etkilenmişlerdir. Yakın dönem Türk düşünce tarihinde kendine has bir yer edinen Mustafa Şekip Tunç'un zihin dünyasının oluşumunda yetiştiği çevre kadar eğitim öğretim gördüğü kurumlar da büyük rol oynadı. Tunç makaleleri, gazete yazıları ve çevirileriyle Türk modernleşmesinin fikrî kahramanları arasına girmeyi başarmıştı. Eserleri sayesinde, çoğu zaman düşünme eylemine karşı mesafeli duran Türk toplumunu sahip olduğu tarihi ve millî dinamikler ekseninde yeniden tefekkür etmeye davet etti. Felsefe ve psikoloji biliminin öncülerinden olmasının yanı sıra, çeviri eserleri ve eğitim faaliyetleriyle de Türk Modernleşmesine katkılar sundu. Aynı zamanda Tunç, sanatkâr kimliğiyle de tanınmaktadır. Tunç'un uzun yıllar sürececek bilim, felsefe ve üniversite hayatı 1919'da Mehmet Emin Erişirgil ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun teklifi ve Edebiyat Fakültesi meclisinin onayıyla Darülfünuna girer. Burada H. Bergson ile tanışan Tunç, oluş ve tekâmül fikirleri ekseninde Terakki(ilerleme) fikrini irdemiştir. Türk modernleşmesini Batı ile ilişkilendirip Türk İnkılabını da bu doğrultuda Genç Osman'dan başlayıp süregelen hareketlerin bir devamı olarak görür. Tunç, terakki inancının zayıfladığı yönündeki görüşlerin aksine, bu inancın sürekli derinliğini ve genişliğini artıracak görüşündedir. Tunç, farklı değerlerin kaynaşıp uyumlanmasına dayalı, gerçekçi, ölçülü fakat vukufu bir metodun izlenmesi gerektiği görüşünü savunur. Siyasal anlamı ile bir nevi anane ile modernleşmenin uzlaştırılması gerektiğini dile getirir. Modernleşme, ancak ananelerin yeni bileşimlere kavuşturulmasıyla sağlanabileceğini ileri süren muhafazakâr modernleşme yaklaşımı olmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda Tunç'un, Türkiye'de pozitivist modernleşme anlayışına alternatif farklı bir modernleşme yaklaşımından biridir. Tunç, özellikle Bergson fikirlerinin etkisi ile Türkiye'nin bir taraftan geçmişini ve maneviyatını unutmadan modernleşmesini savunmuştur. Çünkü Tunç'a göre Batılılaşmak için geleneklerden ve millî kimlikten vazgeçmek gerekmez. Millî kimliği koruyup bunu Batının ilim ve zihniyeti ile yoğurmak gerekir.

Türkiye'de Bergsoncu fikrin gelişmesinde Dergâh dergisinin (1921-1923) önemli yeri bulunmaktadır. Özellikle Anadolu'da devam eden Millî Mücadele Bergson'un savaş, hayat, ruh ve madde mekanizmaları arasında bir mücadele olarak gören anlayış fikri doğrultusunda Dergâhta bir "hayat hamlesi" olarak algılanmıştır. Dergâh etrafında

biriken aydın çevre, Ziya Gökalp'ın sosyoloji temelli felsefesine tepki duydu. Gökalp felsefesine karşı oluş ve Millî Mücadele cephesinde birleşmek bu çevrenin en önemli özelliği idi. İttihat ve Terakki Fırkasının hâkim ideolojisi olan Gökalp'ın pozitivist felsefesine karşı Dergâhın Bergsoncu çizgide ilerlemesinde Tunç'un yazılarının önemli bir etkisi vardır. Tunç, bu felsefe anlayışının Türkiye'de tanınip yayılmasında öncü olmuş ve Bergsoncu anlayışın önde gelen temsilcilerinden biri olarak anılmıştır.

Dergâhı önemli kılan temel özelliklerinden biri Millî Mücadelenin bağrından çıkması ve Anadoluçuluğun en koyu savunucularının sesi olmasıdır. Çekirdek kadrosunu başta Yahya Kemal olmak üzere vatansever bir avuç Darülfünun öğrencileri oluşturmuştur. Vatanın kurtuluş içi savaşanları yanında saf tutan Dergâh her açıdan millilikten yanadır. Bu bağlamda Dergâha yakın çevrenin bir programı yoktur. İlkeleri Anadoluçuluk ve Millî Mücadelenin tarafı olmaktır. Bu ilke ile yol alan çevre Yahya Kemal öncülüğünde yeni bir kültür, sanat ve yerlilik görüşünü hazırdılar. Bu millilik milli kaynaklarla yoğrulup geçmişin sentezi olarak gören kültür, tarih ve sanat milliyetçiliğidir. "İkbal Kıraathanesinde" toplanan Darülfünun öğrencilerinin girişimiyle ortaya çıkan Dergâh dergisi Türklük şuurunun yerleşmesinde rol oynayan ve edebiyat tarihi açısından da zengin bir yayın organıdır.

Tunç, birçok yerde olduğu gibi Dergâhtaki yazılarında da bu şuurun yerleşmesindeki öncü isimlerden biri oldu. Makalelerinde vatana olan sevgisi açıkça görülmektedir. Milli kıstaslar doğrultusunda hareket edip Resmi ideolojiye ters düşmeyecek şekilde ülke meselelerine çözüm aradı. Sosyokültürel devrimleri ve uygulamaları makul ölçüde destekledi. Milli modernizmin meşrulaşması için gösterdiği çabaları bir tarafa Tunç'un Türk Devrimi'ndeki yerini anlamak eğitim-kültür-sanat faaliyetleriyle mümkündür. Milli kültür, milli tarih ve Türkçe esaslı bir kalkınma anlayışına sahipti. Tunç, toplumu ilgilendiren neredeyse her konuya değinmiş ve aydınlığa çıkarmıştır. Çalışmamızda Tunç'un farklı konulardaki yazıları ile toplumsal, bilimsel, sanatsal, siyasal yaklaşımlar karşısındaki tutum ve düşüncelerinin kapsamı göz önüne serilmiştir. Tunç, bilime çok geniş bir perspektifle bakmış, bilimin yalnızca hakikatlerle sınırlı kalmasına karşı çıkarak bu hakikatlerin bir kanuna intikal etmesi gerektiğini savundu. Yazdığı makalesinde bilimi şöyle tarif eder : "Tam manasıyla ilim, vakaları yalnız iyi tarassut (bekleme, gözleme) ve iyi tecrübe ve tahkikat ile olmayıp belki bunlardan bütün müşâabe (uzaklaşma) vakarlı taht-ı inkıyadına (boyunduruğuna) alacak kanunlar istihraç etmekle mümkün olur. Mesela bir kap suyun hararetin taht-ı tesirinde kaynadığını bilmek alelade insanlar için bir ilim olursa da hikmetşinas için asla bir ilim değildir. Hikmetşinas, bütün suların aynı şeraitte

ve aynı derece-i hararete aynı tarzda kaynadıklarını istihraç edebilecek bir hâle gelmeden suyun galeyanı hakkında ilmim var diyemez. Şu halde ilim, ne kadar çok olursa olsun, hususi vakaların bilgisi neticesi olmayıp belki bütün vakaları cem'ü idare eden kanunların yani umumi bilgilerin bir mahsulüdür. Demek ki doğrudan doğruya havasımıza (duygu) çarpan ve zekâmız vasıtasıyla kontrol edebilen tabiat vakalarının ilmî, hususi bir vakadan umumi bir kanuna intikal eden bir ameliye-i ruhiye ile mümkündür ki biz buna “istikra [Tümevarım, çözümleme]” diyoruz. Malûmdur ki, bir demir parçasının tesir-i hararetle inbisat (yayılma) ettiğini bir kere gördükten sonra istikra vasıtasıyla demirin hararetin taht-ı tesirinde daima ispat edeceğini istintaç (netice) ediyoruz. İşte ulûm-ı tabiye istikra denilen bu mantık altıyla inşa olunuyor. Bu alet kullanılmadıkça kâinat hakkındaki bütün bilgilerimiz rabitasız ve gayr-ı kabil idrak bir takım eşya ve hadisat herc-ü merci (dağınık) halinde kalır. Aynı esbap, aynı neticeyi doğurur, diğer bir tabirle aynı esbabın aynı neticeleri vardır. Mademki hararet bir demir parçasını inbisat ettirdi; o halde Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mustafa Şekip Tunç'un Bilim ve Aydın Tanımı 69 hararet daima bir demir parçasını inbisat ettirecektir. Bu kıyasta birinci kaziye (mesele, madde): illiyet umdesi (Principe de causalite), ikincisi: tarassut edilen vaka"a; neticede: kanun. Mesela suyun ısınmağa başladığı görülünce biraz sonra içinde hava habbeleri (kabarcıkları) hâsıl olacağı ve daha sonra köpürüp taşacağı istidlâl olunur. Mesela ayının def'i çalınca ayağa kalkması, burnuna geçirilen halkanın çekilmesinden mütevellit ıstıraba def ve kumandasının muta zammın ve karar emvali ve tedai ettirilmesiyle temin edilmiştir. Bu üç hadisenin muntazaman tevali ve tekerrür ettirilmesi ayının zihninde kumanda ve def sesini müteakip şahlanmak lâzım geleceğini ve bunların arasında bir rabıta olduğunu itiyadı bir surette istidal ettirmiştir” (Tunç, 1922, s.67-69).

İnsana ve insan zekâsına sıklıkla değinerek buna verdiği önemi gösterdi. İnsanı tek başına akılla anlamanın dar kalıplarından sıyrılarak belki de ilk defa hissiyat kavramının önemine değindi. İnsan benliğinin en kapsamlı yanının akıl değil şuur ve hissiyattır görüşü ile farklı ve realist bir pencereden baktı. Yine sanatkâr kimliği ile yazılarında sanata bakış açısını işledi. Resim sanatına duyduğu ilgi satır aralarında açıkça okundu. Bu sanata dair bir makale yayımlayarak resim- metafizik ilişkisine değinerek bu noktada çığır açtı. Tabiatı sanatkârın şah eseri olarak gördü. Cumhuriyet sonrasında ülkenin ve ülke insanının her meselesini kendi meselesi olarak görüp değinen Tunç, spora da kayıtsız kalmayarak kaleme alıp farklı bir bakış açısı getirdi. Sporu spor için gören bir anlayışa sahip olan Tunç, sporcuya verilmesi gereken kıymetin rehberliğini edindi. Muhafazakâr kimliği ile bilinen Tunç. Dini meselelere de kafa yormuştur. Onun düşünce dünyasının

yalnız İslamcı fikirlerden oluştuğunu ileri sürmek O'nun bilim insanlığını kısıtlamak olur. İslam'ı yorumlama biçimi genel olarak modernist İslamcı olarak konumlandırılrsa da milli değerlere olan sadakati görmezden gelinemez. Yazdığı metinler dikkatle incelenirse onun durduğu yer daha net olarak anlaşılacaktır. Bir vatansever olarak siyasi meselelere değinen Tunç, siyaseti arzu ve zekâ ile bağdaştırmıştır. Siyaset işi bilen vatansever milliyetçi kimselere bırakılmalıdır diyen Tunç bu meseleye olan hassasiyetini göstermiştir.

Millî Mücadele sonrası toplumun ihtiyacı olan konulara değinerek gerçek bir aydın rolünü en iyi şekilde temsil eden Tunç, milli modernleşmenin en önemli öncülerinden birisi oldu. Bu hali ile O'nu yalnızca ruhiyatçı, felsefeci diye tanımlamak O'nun aydın kimliğini anlamamak olur ki yayınları, yazıları ve ülke meseleleri hakkında yaptıkları bu düşünceyi destekler niteliktedir. Tunç ve yazılarının önemli parçasını teşkil eden Dergâh Dergisi gelecek nesillerin çok yönlü bir şekilde yetiştirilmesi gerektiğine inanarak eğitim konusuna da ayrı bir önem atfetmiştir. Çalışmamıza Dergâhtaki yazıları ile öncülük eden Tunç; kültür tarihinden, sosyolojiye, eğitim öğretim konularından, siyasi meselelere kadar birçok alanda eserler vererek erken Cumhuriyet Dönemi'nin en verimli düşünürlerinden birisi olmayı başardı. Ülkede aydın bir çevrenin oluşumuna önemli katkılar sundu. Sosyal ve siyasi değişimin en hızlı geliştiği yarım yüzyıllık tarihimizde Türk kimliğinin inşasında geçmişten süzülüp gelen kültürel organizmadan faydalandı. Polemikten uzak duran karakterinin yanında İslam-Türklük-modernite zıtlığını savunan kişilere karşı refleks gösterdi. Entelektüel enerjisini hiçbir dönemde kaybetmedi. İrdelediğimiz çalışmamızdaki eserlerinden diğer eserlerine kadar baktığımızda bu birikimi görmek mümkündür. Tunç, her ortam ve koşulda ülkede bilimsel bir atmosferin meydana gelmesi için yoğun gayret gösterdi.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, H., 1989, Mustafa Şekip Tunç, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara.
- Ayverdi, İ., 2010, Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük, *Kubbealtı İktisadi İşletmesi Yayınları*, İstanbul.
- Bağdemir, Abdullah (2020). Alfabe Raporu, *Nobel Bilimsel Eserler*, Ankara.
- Bayraktar, L., 1998, Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve İlk Temsilcileri, *Felsefe Dünyası*, 1998/2, Sayı: 28, ss. 62-72.
- Bayraktar, L., 2011, Türkiye'de Felsefe ve Sosyal Bilimlerde Çığır Açan Bir İsim: Mustafa Şekip Tunç, *Türk Yurdu*, 31 (281), 184-193.
- Bedreddin, A., 1893, Risale-i İmla, *Kaşbâr Matba'ası*, İstanbul, 47 s.
- Bergson, H., 1947, Yaratıcı Tekâmül, Çev. Mustafa Şekip Tunç, *Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları*, İstanbul.
- Berkes, N., 2006, Türkiye'de Çağdaşlaşma, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.
- Çalıkıran, Z., 2021, Dergâh ve Anadolu Mecmualarında Anadoluçuluk Hareketi (1921-1925), *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Çınar, M., 2006, Dergâh Dergisi Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 5, 85-91.
- Derin, F., 1958a, Mustafa Şekip Tunç- Hayatı, *Bilgi*, 11(132), 18-19.
- Derin, F., 1958b, Mustafa Şekip Tunç'un Eserleri (Bibliyografya Denemesi), *Bilgi*, 11(132), 20-23.
- Devellioğlu, F., 2006, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat, *Aydın Kitabevi Yayınları*, Ankara.
- Ergin, M., 2013, Türk Dil Bilgisi, *Bayrak Basım Yayım Tanıtım*, İstanbul.
- Fındıklıoğlu, F., 1953, Profesör Şekip Tunç'un İlk Yazıları, *Bilgi*, 79, 1-2.
- Gökay, F., 1944, Prof. M. Şekip ve Marazi Ruhیات- Prof. Mustafa Şekip Tunç Jübilesi, *Maarif Matbaası*, İstanbul, 104-105.
- İrem, N., 2007, Mustafa Şekip Tunç Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 3.
- İşçi, M., 2004, Siyasi Düşünceler Tarihi, *Der Yayınları*, İstanbul.
- Kalfa, M., 2017, Usul'ü Tenkit ve Tertip (Şemsettin Sami), *Akçağ Yayınları*, Ankara.

- Karasar, N., 2012, - Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler, *Nobel Akademik Yayıncılık*, Ankara.
- Korkmaz, Z., 1992, Gramer Terimleri Sözlüğü, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Korkmaz, Z., 2007, Türk Dili Üzerine Araştırmalar III, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Mardin, Ş., 1991, Türk Modernleşmesi Makaleler IV, *İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Özteke, F., 2020, Osmanlıdan Cumhuriyet'e Etnosentrik Bir Din Adamı: Mehmet Şerafettin Yaltkaya Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları-1, *Çizgi Kitabevi*, İstanbul.
- Sami, Ş., 2019, Kamus-ı Türki, *Akçağ Yayınları*, Ankara.
- Tekin, T., 1997, Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, *Simurg Yayıncılık*, Ankara.
- Timurtaş, F., 2017, Tarihi Türkiye Türkçesi Araştırmaları 1- Osmanlı Türkçesine Giriş, *Alfa Yayınları*, İstanbul.
- Toprak, Z., 2009, Osmanlıda Toplumbilimin Doğuşu, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası- Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 1.
- Topçu, N., 2006, Bergson, *Dergâh Yayınları*, İstanbul.
- Tunç, M., 1934, Bergson ve Manevi Kudrete Dair Birkaç Konferans, *Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi*, İstanbul.
- Ülken, H., 1944, Artist Mustafa Şekip, Prof. Mustafa Şekip Tunç Jübilesi, *Maarif Matbaası*, İstanbul, 32-36.
- Ülken, H., 1992, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, *Ülken Yayınları*, İstanbul.

EKLER

EK-1a: Mustafa Şekip Tunç'un eserinin Darülfünunda çoğaltılması gerektiğine dair karar.

معارف وکالتی (اورتہ تدریسات مدیر لکی) مسودہ لکی

۱۴۹۹	تاریخ تاریخی	اوراقک نوی :	۱۴۹۹	تسودتاریخی
	میتض	فهرص		مسودی
	قید مأموری		۲۷	موم مصوص

۷

طبعی مره مدیر لکی

دار الفنون و ریاضت علمی شکیب بیکار (بر غنوه فنفه)

در حقیقت فنفه تاخیر علمی سرایه بیکار (قانت) فی بیکار

ادله رم طبع امتیاز زور بیانه املدر.

شکیب : بر غنوه فنفه

مرید به : قانت فنفه

۳۳۵

-2-

معارف وکالتی (اورتہ تدریسات مدیر لکی) مسودہ لکی

تسود تاریخ	اورا قک نوعی :	تدبیس تاریخ	ایچ
مسودی	فہرستہ	مبیش	
۷۶. عموم خصوص		قید مأموری	

رائزہ سندھ سبک دکنہ لکھنؤ (ایچ)

(برخورد)

ارکین طبعی

ارکین طبعی عوامہ لکھنؤ سندھ

طبعی مدیکہ بنگالہ لکھنؤ

356

2

درگاه

اولین کوبه نشر اولتور

۲۰ عوز ۳۳۷

نومرو : ۷

برنجی سده : برنجی جلد

مباحثه

مسئله‌های منطقی

روجرز کورکری عقیده دکل حصار منورده .
بکن عصرک صوکلر به قدر غالب بر تمامه کوره حصار ،
فکر لر منک هر آن ده کین رنکاری ویا بهیم شکلری
طن ایدلیدی . مثلا بر شنگ آیلک ویا کولر
منورده بر فکر من اولادن او شیه آبی ویا کوتو
دیه بر طن اولنوردی . حالیکه دها رجم مادرد
بولان بر چوچ هنوز هیچ بر فکر صاحب اولادی
حاله بر چوچ احتیاج اشتیاله باشه ، دره آرزو
دیکور شیه به احتیاج لک شعور لاشه حالین
باشه بر شیه دکلدر . آرزو لک تطین ویا عدم تطیندن
دوغان حصار فکر لک بر رولکسی عدا به یلک
ایچون بوتون احتیاج و اشتیاله منی اونوقت لازم
کایر . فی الواقع بوکک حصار من فکر لر منک . اونوقت
و اشتیاله اولیور سده بو حصارک یله کورکری
و عناصری احتیاج منورده . فکر لر عالم خارجدن
کایر ؛ حصار یسه منظومه عضویه منک اطباعلری در
برنده نه قدر مشترک و فی طرف ایسه دیکور دوا در
غیر مشترک و طر فکر لر ؛ حصار منی تشکیل ایدن شعور
و عمل دکلدر . آتیق نوبر ایده بیایر . حصار من اولاده
کندیلکدن حرکت اتمه من امکان اولاده .
بوتون حیاتی حرکت لک جوهر و منی عقل و شعورده
اولایوب حصار منورده . ذاتا حرکت اتمه ایدک
نشمور من ، نهده عقل تشکیل ایده یلیدی . شعور من
بر حسابت زنده بر امری آکیر بر سه حس من
شعور من لوج برینتی خار لایر . حساب ، فکر لک
رنکاری اولسه بدی چو فکر لک عینی زمانده
چو حساب اوللاری لازم کایر . حالیکه نیجه
بوکک دکلرک اوزنه بر حساب و نیجه بوکک حساب لک
ضعیف بر دکایه مالک اولدیلری کورولدر . نیجه کم
میونلرجه انسانی اراده سه رام این بوکک مختصر لک
چوچی آک بوکک فکر لک دکلدر ، بوکک برابر
حسابک دانستنی اولان تاریخه دانما بوکک مختصر
حاکم اولدر . بکا قایر سه بونده هیچ شاشیه چق

بری نه قدر بیطرفانه دیکری او فدر التزام کادر .
مثلا بر مندرک هندسه ده کی غایه سی دعوالری صحیح
بر صورتده اثبات اتمکدر . حالیکه بر دیلوماتیک
غایه سی منفعت سیاسی تأمین اتمکدر . فی الواقع
غایه لر به وصول ایچون هر ایکسی ده هان عینی مارزده
حاکم بوروتور لسه ده هدف لری بر دکلدر . دیلومات ،
حاکم لرنده عمومی بر حقیقی دکل خصوصی بر منفعتی
استداف ایدر . حسابک اخلاقیات ، سیاسات ،
دینیات ، بدییات ، اقتصادیات کی ساحه لر ییله یتر
بو وادیده یزلیش و سولیش شیری عقل منطقه
حاکم و تألیف اتمکده ییوده اوغرا شیلر . حالیکه
بو ساحه لرده مطلوب اولان حقیقتلر اولایوب آرزو لر
و اعتقاد لدر . حساب منطقه بو ساحه لرده حکمران
اولاسی فدر منطقه علم و عملک بوتون ساحه لر به
فدر اوزانه مامسندن نشأت ایدیلور . حالیکه انسان ،
عقلک ابرینه مندیکی ویا اکلامادی شیلری دخی یلک
و بونره قارشى مؤثر اولتی خصوصنده غیر قابل
مقاومت بر احتیاج منورده . بوتون حکومتلری
ایله اخلاق ، دین و بدییات مؤسسه لری هپ کندیلر به
مر بوط حصارک قویله یاشاشلر و بونر اولنجه اولدرده
سقوط اتمکدن نورولاما ، شلدر .

*

« انسان لک بر بر یله کلاشه ماملری کلا لک منورده
اشتلاف ایدمه ملزندن دکل ، بلکه بونلر مختلف حسابات
اضافه اتمکدر . » الحاصل علم ، آتیق عقل منطقه
حرکت ایده یلیر . عمل حیات ایسه اینجا کوره
هر ایکسی ده قولایر عقل منطقه غایه سه دها
زیاده تحلیل و تانی ایله واصل اولور ؛ حسی منطق
ایسه محاکماتری تعادل ویا تناظر ، اعتدال ویا عدم
اعتدال کی آتی بر حدس ایله یابار . حساب منطقه
ایچون تضاد یوقدر . ایکی آرزو ویا ایکی اعتقاد
عقل ایچون تضاد اوله یلیر سده حسابات ایچون
بلک طبیی کورول بیایر . حساب لک منطق هر شیدن
اول حیا لک روشنه و موضوعک ماهیته تابعدر .
سیاسی ، دینی ، بدیی ، اخلاق اثر لری او فدر کین بونلرده
بالک عقل منطقه آرامی عبث و مناسزدر . هله سیاسی

بر شیه یوق . چونکه بلک مغلی اولان حیات ، عقلک
محدود و متانی بیلک لر لک اداره اولونمای بکلر به چک
فدر ، صبور و ساکن دکلدر . اوداما حرکت و تحول
حالتده بولندیلر ایچون کندیلیدی ده عین سرعت حیاتی
ایله تعقیب ایدمه یلک فمال و حدسی روح لک محتاجدر ؛
ایسته بورو حار آتیق بوکک مختصر لره کورولور .
حیات بالک زعنی حاکم اتمک ایسته منلر مفکوره لرینک
« شفق دها چو بکلر به چکلر بلکده هیچ بر زمان
کورده ما به چکلدر . هله اخلاق ، سیاسات ، دین ،
بدییات کی اک مغلی حیاتی واطبی ساحه لرده
حسابک منطقه منورده باشه بر منیع و رابطه بولنه مامشدر .
فرقه ، طریقت و تفرقه شیه لری قوللری هپ حسابدن
آلمده دلر . » بالک زکا مشاپنر به استاد ایدن
دوستقلر له قله دایان احو طر بر کره مغایه ایدیلین .
بوتون دیکرک مکافات اخرویه کی ذکا و هیلر به بخش
ایه یوب اوصاف اخلاقیه به احسان اتمی حسابک
نوام و منای بشریت اولدیلر بلک کوزل کور ستمکده در .
فی الواقع حسابک دخی فکر لر کی سفسطه و هذیان لری
یوق دکلدر . فقط اصیل و بوکک حصار من سده در که
روح لر من تفسیح اتمکدن نورولاندر . دینی ،
اخلاق ، بدیی حصار منی روح لک بر لمبه ویا
خرافه سی کی دوشونلر شخصیت منک مبالرندن هیچ
خبردار دکلدر . هله بو حیات عالمی بر خسته لک
آتری کی کورن عملی و محدود النظر بعض غیر یانچیلر
حیات اجتماعی لک بیسک رجه استراص و رقابت لره
زهر لری روح لک هاننی حفظ لسه ایله مصون
قاله یلر چکی . هیچ ده دوشونه بورلری ؟

*

فکر لره قابل ارجاع اولایان ونوعی شخصه منحصرا
اولتی اوزده باشلی باشه بر عالم حرکت تشکیل ایدن حساب لک
دخی کندیه مخصوص بر منطق واردر . بواستر
ای ایستر کوتو تاق ایدلین ، حصار من کی تلم
اوله ما به چق بر منطقدر . عقل منطقه بوکا نه قدر موقع
و بر سه ده اوبنه یلیدیکی اوقومشدر . بر موطیفه من
اول امرده هر ایکر منطق اولدی کی طایع قدر ؛
عقل منطقه غایه سی معقول و جذدی فکر لر دواصل
اولتی ، حساب منطقه هدفی عمل غایه لر ابریمکدر .

شاخ

برونډ

بونډ برتاج سینه اول فاضل برستشرف ، قوت هائری دوفاستری فرانسر خزینة اورانده شایان دقت برونیة تاریخیه بولدی : فاس حاکمی مولى اسماعیل طرفندن ۱۱۰۹ - سنه هجریه سی شعبانده [میلادی ۱۶۹۸] اوزمان ملتجی مفتیله فرانسهده بولونان انکار قرالی ایکنجی « ژاق » یازلیش عربجه برکتوب .

وئقنهک اک شایان دقت جهتی قاتولیک اولان ایکنجی « ژاق » ی اسلامه دعوت ایچون یازلیش اولاسی در . ایکنجی « ژاق » ک قاتولیک اولماسی انکارده افکار محومییه علینه چوریمشدی . بالخاصه یوکسک مأموریتاره قاتولیکلری کتیرمه سی وشوراده بوراده یوکسلان عصیان سسلری غدارانه برطرزده سوسدورماسی خاقی بوس بوتون اغصاب ایتشدی . بونډ « کیوم دورانز » استفاده ایتدی . هولاندهن حرکت ایدرهک یووک بردوناغا ایله انکارتهیه کادی وانکیز تختی استورات خاندانک صوک اولادندن نزع ایتدی . قرال ایکنجی ژاق ، فرانسه قرالی اون دردیجی لوقی نزدینه التجا ایتکه مجبور اولدی . [۱۶۸۸] ایشته مولى اسماعیل طرفندن مکتوب یازیلانی [ایکنجی ژاق] ک فرانسهده مسافر بولوندی زمانه تصادف ایدیور .

[مولى اسماعیل] ک ایکنجی ژاق ایله مناسیانی [ژاق] ک هنوز ولی عهد بولوندی زماندن باشلار . اوتاریخده انکار دوناغاسی مشهور قورسانلردن عبداللّه بن عایشه « یأسیر ایتش » انکارتهیه کونورمشدی . انکار باش آتیرالی اولان ولی عهد قورسان ریشتک سرکشتیله علاقه دار اولمش [عبدالله] بلا قید محررلرک عاکاتی آرزوی سیاسیرنه کوره استعمال ایتکدن بشقه برشی یانادقلری اراق ییلمیز . سیاست حکمت وکیاکی مثبت برعلم اولادینی ایچون معین وثابت حقیقته صاحب ذکدر . سیاسی محور منسوب اولدینی حزبک اجتهادسیاسییه کندی مزاجنه دلائلی ایتکه مکلفده : برسیاستی ممکن مرتب یی طرفانه تقدیر ایدمیلک ایچون معین برآزروی سیاسینک دلائل اولماق لازم کلیر . امین اولمالی که حسابات ساحه سنده کماقشه ومجادله لوده تأمین وفیته ، بالکیز اظهار حقیقته دکل آنجیق تحویل حسابانه ممکن اولاسیلر .

الحاصل تحسبات منطق حیاتک منطقیدر . یونی بیرده بره اتهام وانکار ایتکدنلسه اولدینی کبی اکادمیه چالیشقی چوق دها خبری در .

۲۰ میزان ۲۲۷ دارالفنون روحیات معانی

مصطفی شکیب

وشرط مملکتک اعاده سته توسط ایله مشدی . عبدالله بن عایشه ، مولى اسماعیل نزدینده یووک برتفوذی حائزیدی . انکار ولی عهدندن کوردی حسن معامله ایتدینی بک متحسن ایتدی . مولى اسماعیل ایکنجی ژاق برادرى قرال ایکنجی شارل نزدینده برهیت سفارت کوندردی کبی مؤخرأ ایکنجی ژاق تخت کیدیکی زمانده عبدالله بن عایشه سفارته اعزام ایتدی . ایک حکمدار آراسته ک مناسبات ، ایکنجی ژاق فرانسهده التماسیه خام بولان ۱۶۸۸ انقلابندن سوکراده دوام ایتدی .

مولى اسماعیل ، مکتوبنک باشلانجهنده ایکنجی ژاق برادرى زمانده باشلایان مناسیانی خاطر لاندندن سوکر مانی قرالک نظر دینی بری دینی دیکری دنیوی ایتی مسئله به جاب اتمک ایشته بیکتی سوبله یلرک دینی مسئله شوبله باشلایور :

« اولایل ک الله تعالی (جل جلاله) تقمست صفاته واساؤه [بوخانی کندیست عبادت ایتسونلر ، توحیددن آبرماسونلر وهیچ برخصوصده ذات الوهیتنه شرک اسناد ایتسونلر دیه خلق پورومشدر . »

مولى اسماعیل بده جناب حذک قولاریته کال رحم وراشتندن دولای اولره امر پورودینی شاری پیغمبرلر واسطه سیله تبلیغ پورودینی ، پیغمبرلرک خانی حضرت محمد (ص ع) ایتدیز اولوب دینی دینلرک خبریسی ، شریعتی شریعتلرک افضل ومانی مللرک اک ممتازی اولدینی ، حضرت عیسی (ع م) کده حضرت فخرعاک بشت جلبله لری تشبیه پورومش اولدینی وپیغمبرلرک جمله سته ایمان ایتمه من ایجاب ایتدیکی ایضاح ایدرهک حضرت عیسی حنده قرآن کریمده موجود اولان آیات جلبله ذکر ایدیور . وهودلرک حضرت عیسی کوپا آمشش اولدقلری حنده ک خرسیتیان اعتقادنک بطلانی اوخصوصده شرف نازل اولان آیت کریمه ایله اثبات ایدیور . مولى اسماعیل ، دها سوکر حضرت پیغمبر زمانده باشایان اجنبی حکمدارلرک بهضاریته دین مینک علونتی تصدیق وتقدیر ایتش اولدینی ، ازجله حبش نجاشینک اسلامه کلدیکی ، قرال ژاق نزدینده ملتجی اولدق مقم بولوندی « قصر ملک الروم » ک [۱] جدی دینی حضرت پیغمبر طرفندن رسال پورویلان هریت سفارتک تاق ایتله دین اسلامی قبوله غایل ایتش ایدده ایتراطوراق سوداسیله اسلام اولمادینی یازیور . مولى اسماعیل مهدی ودیگاک نامل خروج ایده چکارینه وحضرت عیسانک نامل بریوزینه عود ایدرهک شریعت عمده حکمانی اجر ایدمیلک داتر ایضاحات ویردکدن سوکر اجناب حذک اسلام دینی دین حقیق اولدق اختیار پورومش اولدینی ، قرآن کریمده (ان الدین . . .) پورولدی و « کیم ایمان نظر وایمال فکر ایدر وبوتون دینلری حق وغل ترازیسه وزن ایلرسه

[۱] مولى اسماعیل بوراده یزاس ایتراطوریله فرانسر قرالی بربرینه قاریشدر بریور .

اصل دینک دین اسلام اولدینی . تصدیق ایدمیلک » بیان ایدیور وقراله خطاباً کال صفوتله : « ایشته بزنسکا بو دین قویک افضلیتی حنده ک آیات قرآنیه واحادیث نبویه ایله دلائل عقلیه نک بریده سنی ییلدردک . سنده ایجه دوشونلرک دار آخرتی دنیایه وجتی جهنمه ترجیح اتمک ایتسه ک یوک بولی نه اولدینی ایشته اوکره غش اولدک . بناء علیه بونډ غالی به اتباع ایت وکله شهادت سوبله . برکیمه - ولوکه عمریده بردقه - (لا اله الا الله محمد رسول الله) دیرسه جته داخل اولور وپیغمبرن ایتدیز حضرتلرک شفاعته مظهر اولور » دیرک اسلام قبول ایتیه سنی تکلیف ایدیور . مولى اسماعیل معتقد ویدندلر برمسلمانه باتیقان برخلوص ایله قرال دین حقه دعوت ایتکدن سوکر سوزی دنیوی مسئله به نقل ایدرهک دیورک : « سن کفره دینده قانی ایشته بوزسک قویک اولان انکارلرک دینی ایتیه صلیبه طایانله و - راهبرلرک چولوق چوجوق ساحی اوللارینه مانع اولدقلری حاله - الهلرک چوجوقی اولدینی ادعا ایدره لره (یعنی قاتولیکلر) منابت ایتکدن دها حق وداها ایدردر . »

مکتوبک بونډن آتشیاقیتسده مولى اسماعیل ، ملتیی مملکتی ترک ایدرهک اجنبی طویرانده حق مسافرت آرایان [ایکنجی ژاق] ی فایکیز نه صمیمی برسلانه دوعرو یوله دعوت ایدیور :

« وملتکدن غیبوت وملتککدن تبعه ایدرهک اب وجدیکک . مانندن جیقعه وکومک دیندن غیری برونه سالک اولمه سینه ؟ هیکز ضلالتده اولماه برابر سز انکارلرک دینی کفر ایله مشغول اولان دیکرلرک [یعنی قاتولیکلر] دیندن دها قولایدر . سنی کندی دینه اتباعه تشویق ایدن فرانسر زوجیه کندن ده مادام که آیریلدک [۲] نهن حالا فرانسهده اوتوره دق ملتکی ترک ایدیور ویدرکک وبرداریکک ملکی باشقه سته راقیورسک . هنوز حیاته اولدیکک حالده برهولانده لیکک هم جنسکک باشنه کچسته فاضل راضی اولیورسک ؟ مین ایدرم که دارودیار کیزک برهولانده لیکک ویا برغیرینک حکم ونفوذی آلتنده قالماسنه کوکان راضی اولماور . قومک ایله سنک آرا کزک آجیلماسی اولرک دیندن باشقه بر دینه تمسک ایتدیککدن دولای اولدیندن کندیلرینه ترضیه ویر واولره عودت ورجوع ایله مین ایله تأمین ایدرم که اگر بزرعربلرک ذکر ایشلرده ییلکیز نقصان اولماسه ویمجاسوق ایدمیلک اوردوش ورجاز اولسه ایدی بزانکارلرله مزماره ایدروسکا مملکتکک دوتک ایچون یاردم اتمک اوزره عسکر کوندردردک . نظر دقتی بر مسئله به دها جلب ایدرهز : فرانسر مملکتلرکدن قوروتولمه باقی پوریتکیز بائخنه کیت . برادریک حریمی اورادهز . انکارتهده یووک برتفوذی اولدینی ایچون واسطه ایله سنک ایله قومک آراسته ک مسافه قیصالش واولرله مداوله افکاره یول آجیلش اولور . یالکیز دقت ایتکه فرانسر طن اتمکده یاکیلشددر .

درگاه

اوانش كونده برنشر اولنور

برنجی سنه : برنجی جلد

نومرو : ۱۰

۵ ایلول ۳۳۷

روحانيات

متفكر لرمك سيجي سي حاصل كشف ايميلير ؟

براده هيزك بيلديكنز لك دار وسطى ماهيتدهكى سيجي اصلا قصد ايتديكم كي مكان وزمانده هيج دكشمنه يند واما عيقتي عافله ايدين مفكوره ي بر سيجي دني تصور ايتيورم . لك صوك تدقيقات كوسترشدرك هر شي كي سيجيده احوال وشرائطك تاثيراتيه تحول ايتكندن خالي قائلدهدر . شوقدار واركه بو تحول سلك بارمل كي كديته خاص هيج بر شخصيت اولايان رنكسيزلك وافصال وحركتلرنده وحدت واسطه قراردين اثر اولايان « تلون » ايله قاريتيد برتاليدر . قسماً مادي حيايك غلبه سندن حاصل اولان وبالخاصه بو بوك شهرلرله ، مديت مركزلرنده مبدولاً كورولن بو رنكسيز متاوان شاولر ايجلردين كان . بر قوته تابع واراده لرته صاحب اولايوب يا باشقه لر يوا عيقل ايتعايلري طرفندن اداره اولدورلر . بولره نام مناسيله « شخصيتلر سوروسي » ديه بيليرلر . زيرا رنكسيزلك كندلرته مخصوص هيج بر ايلري بو بوك نظم هيج بر اراده لر يوقدر . بولره ايتقرسه كزه اداره مصلحتيلر ده ديه بيليرلر يكانه غايه لر ي ، ناصيل اولورسه اولسون باشلقددر . بالخاصه مستبد بر مطلقيله اداره ايتديان وعيني زمانده جاهل ومفكوره سزياشاين مؤنلاشي دورلرنده حاكم لك بر اراده اولديندن مزور ذليل زمره وحق خلقك رنكسيزلكه انصاف ايتيبي عاذا ضروري اولور . هله بو دور دوايلي واوزون بر خيانه مظهر اولورسه رنكسيزلك هان هان اجنهي بر ترتيبه ايتودي حالي اكتاب ايدر . مشروطيتندن اولكي حازي بينلر بو چكي تكذيب ايدمزلر طن ايدرم ، ثابت عرف وعادات وقوي بر كوره لك ايتنده ياشاين جيتلر دني هر هانكي فردي سيجي ي « بدت » عد ايتكلرندن عموميتله بررنكه صاحب اولق ايتلرلر . نيتكم بو سويده جيتلرلك تربيه وشخصيت غايه لر ي هر كسك بر برينه بكمه مهي ، يكي هيج بر سيجيه وتجده ميدان ورتله سني در . دهها عمومي بر كوروشله ديه بيليرلر كه ساكت ورا كه بر حيات كيرن ومفكوره . من دورلر دانا سيجيه ققرينه بشاهد اولشاردر . حال بو كه روما جهوريتك ايلك عصر لرله اسلاميتك شاهوزي ، هاناي ايمراطولنك تاسسي ، « انباه » كي انتيال دوره لر ي ، فرانسز اختلال كيري واليوم شاهدي اولدينز روسيه اختلال دانا بو كسك وقوتل سيجيله كه ساعد دورلر اولشاردر .

بو شاهداره قيساً ديه بيليرلر كه داخل بولدينز عصر ، بالخاصه وحرز عموميتك جهالتكول صار . ضيق سندن سوكره ، جهه حال يكي بر دوم دوره سته ، لك عنان بر انقلاب اير كيچ كيره جك وياقين زمانده

بوتون مضطرب وبدلت ملتزده چليك قادار سرت وقطي سيجيلر قايتاشمه باشلايه جقددر . بونك ايلك علاقمي روسيه ده وعالم نرفنده كورولديكي كي بورغوناق و سراسلك دورلر زاتي اولقدن سوكره بلكه بوتون جهاني دولاشه جقددر . هله استازول كي جهان سياستك عوري وبوتون عالم اسلاميتك قلبيكاهي اولان مقدس بر شهرك مقدراتيله اويتايدني بوزمانلر ادين اولالم كه بيكلرجه اختلاطي سيجيله لرنيشدره جك وبو قوتل شخصيتلرلك آرقه سندن يكدل ويكزيان ميلونلرجه انسانلر دريله جكلردر . بو ، اوله برعشر اولاجك مادي خيالك ميبنت وفوت سياسته كوره نرك آقي به صاحب اولقدن ادين بولنانلر مفكوره لك حيات اوزرنده كي هيجر افقون اعجازني برداهل كوره جكلردر .

*

مشروطيتنر سياسي بر انقلاب ايله باشلادقن سوكره احوال والما آلك تاثيريله جوق بكمه دن ملي بر انقلاب اولنه بوز طوندي . بوقاربه سويله ديكنر قاعده عموميه ي پورايده تطبيق ايدرسك وبقابلرله برابر قوتل سيجيه وشخصيتلرلك ظهور ايتمه سي ممكن اولازدي . تفريق وتمايزلري تاريخه عائد اولان بو شخصيتلر كوسترتمك بكا دوشمز ؛ بالكلزاون اوچ سنده ديري قوتل اولدقنلري خلق وجهيت اوزرنده كي حسي ، فكري ، ارادي تاثيرلرله بالفعل ايتات ايتني سيجيله شاهد اولدينز ارق قابل انكار دكلدر . حق مفكوره ستر ، هيج اولمازسه اصغري بر سورنده تطبيق ايدلديكه مؤثر وقوي شخصيتلرلك كيتكه جوغاله سي بو زمانك ضرورت حياتيه سي جلده سندنلر . شو حالده سيجيله لرلك چوغالديني وجوغالقه جيور اولديني بر دور ايتنده ياشادقنلري دوشونه نرك بو سيجيله لك ماهيت اصليه وخصوصيت تايهلرني شرح الهلك لازم كازي ؟ في الواقع مسئله لك نام مناسيله بر ايكي مقاله ميغالمايه جني فهدر ايتكله برابر كندي حسابه بو خصوصده كي مطالعه وقناعتي هها ممكن عرض ايتك لزوني حس ايديورم .

اسكي سكون وكوره لك دورلرنيك عطائنه آليشمش اولانلر نه قادار حدت وحيرت كوسترلرله كوسترسيلر مفكوره وحريرت كويت دوعين اولان بو كونكي حقيقي متفكر ومشرادلرمن سيجيله رنيك ايجاب ايتديكي مؤثر وفعال بر حياتدن واز كيه مزلر . بناء عليه وظيفه من « آمان ايتدم ، احتراض بزي عوايتدي . بو آدملر دن نه وقت قورتولاجنز ؟ » كي وايي ومناسير شكايتلرله بولتي دكل بلكه هر حريرت وهربلنك اقتضاسي اولان بوقيل معين سيجيله لك لك درين هويتلرني تشخيص ايدمرك كرك اولره وكر ك كنديزه قاريني بر شعوره صاحب اولقدنر

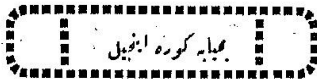
*

بكا قاييره بوتون بر جمعيت ودولاييه بوتون تاريخ وبشريته مؤثر اولان وبوبوك شخصيتلر

وحي اورنه متفكر ومنورلر سيجيه سلك بالكلر حس واراده كي قوه عركلرني آرادق ويا بونلري معلوم اولان سيجيه تصديقلرندن برينه ادخال ايدمرك كوسترتمك بزمه سيجيله رنيك بنيه وافموله لر ي حقدده اسلاميات وبرمش اولاز . قوتل شخصيتلر ايتير فعال ، ايتير حساس ، ايتير متفكر ودورن صنفه داخل اولونلر هينك افعال وحركتلرله ناطم اولاسي اقتضا ايدن برر منظومه روحيه سي اولاجدركه ايتته بم آرادق درين وحرر سيجيه بو منظومه لدر . چونكه ايركن ومتكامل سيجيله لك بنيه وافموله لر ي آتني بو منظومه روحيله ره كوروله بيلير .

سيجه ، حاكم برحس ويا برعاقبت ايسه بونك اطرافنده تشكلا ايتني آهنگدار بر بنيه روحيه واردر كه بر بوك « شخصيت » ديورز . تعبير ديكرله سيجيه ، روحك ولادي بر قوه تشكيلي ايسه شخصيت ، بو يازايي وياييجي بونك كليات قارشينده آلدني تاثيرلرلك عكس الديلندن وجوده كيش تام بر عضويت روحيه در . سيجيله رنكسيز بوتون تجليات ونحوالات ايتني بو عضويت روحيه لك ماهيتله قابل ايضاحدر . خاس ومتفكر انسانك ايتنده بوزديكي مالم الدني تاثيرلرله مقابل تدافعي ونحفظي بر طام عكس تاثيرلري واردر كه حركتلرلك ، حرر وصمسي ناطم لري بو عكس الماللردر . كلياتك آهنگدار متراجي نه سورته حس وادراك ايدديورسي بو هويت باطنيته مرده اوله تشكلا ايديور . الحاصل شخصيتلرلك روحى كوكارى كاتالته آرايمده كي مناسيلردهدر . بواعتبارله هينلرلك اعماق وروندنه بر فلسفه ريشي موجوددر . بالكلر بورشم هر فرد سايه دار جسم بر آقاچ حاله كلييله جك قدر قوتل دكلدر . بو سبدن هر كسك بر فلسفه سي اولديني حاله هينر فيلسوف دكلر . كلياتك حيث عموميه سته قارشي كتسب بر علمه موجود اولادقنه نظراً بوكل معظم قارشينده حس ايدن ودوشوننر وحرلرلك كندى آرزو واعقادلرته رام اولقدن باشقه چاره لر ي اولادني آشكارلدر . بونك ايجون هيج بر فيلسوف كاه مشدركه كاتالته آراستنده كي مناسيتده كندى سيجيه سي حاكم قيلمه سين .

معلومدر كه على الاماده بر فردك زويت باطنيته سي ايله فيلسوف زويت باطنيته سي آره سنده ايكي جهندن فرق واردر : فيلسوفلرلك رؤيتلرنده شعورل وعمومي بر فهم وادراك ايله بوادراك بر منظومه حاله قلب ايدمرك تركيبي بر قدرت ابداعكارى اولديني حاله على الاماده فردلرله نه بؤدرجه واضح بر شعور ، ندمه بو شعور دن مكلر ترسيتم بايه يله جك بر قدرت تركيب واردر . فقط نه باس وارا آرا لرنده كي فرق برينك بالفعل واضعاً موجودني ايسه ديكرينك بالقوه مهبماً موجوديتدر . بناء عليه نام مناسيله فيلسوف اولاسه قده بر فلسفه ايله ياشادقنر محققدر . بو حقيقت بالخاصه منور ومتفكر طيفه لك بوتون هر كسك لرنده موجود وحي محسوسدر . كوكارى تاثيري چاغزده اولان سيجيله لك وقوعات والماات تاثيريله تحول ايتديكي ادعا ايتك حصارده كي حياتيه سي بيله مكدنر .

سوزك تجسمي

* ابتداءه سوز واری، و سوزیله برابری و سوز رب ایدی . او ، ابتداءه ربه برابری . هرشی اونکله اولدی ، و اولان شیلرک هیچ بری اونسز اولمادی . حیات اوند ایدی ، و حیات انسانلرک نوری ایدی . نور قراکافلرده بارلار و قراکافلر اولی آلامدی .

* ربک کوندردیکی بر آدم واری : آدی بیی ایدی . او شاهدلرک کادی ، نوره . شهادته کادی ، ناکه هرکس اونک سوزیله اینلرک دیه . او ، نور دکادی ، فقط نوره شهادت ایچین کوروندی . بو نور حقیقی نور ایدی ، که دنیا به کلوب انسانلری تنور بر ایدر . او دنیا به ایدی و دنیا اونکله یاپیلدی و دنیا اونی هیچ طایعادی ، او حسیله کادی و خصملری اونی اصلاً قبول ایدی . فقط ، بوتون اونی قبول ایدرله ، اونک آدینه اینلرک ، او ، ربک اولادری اونی قدرتی بریدی ، اولرک نه فاندن ، نه آندن نه ائک آرزوسندن نهده انسانلرک آرزوسندن دوغدیله ، آجینی بریدن دوغدیله .

* و سوز تجسم ایدی و رحمت و حقیقته دولو ، بزم آرامنده قالدی . و بر اونک علونتی نماشا ایندک . بو علوت پدرك یکانه اوغل نه خاص علوتیک اشدی . - بیی اوکا شاهد اولدی و ندا ایدی : ب سوله دیکم ایسته بودر . بندن سوکره کان بکا تقدم ایدی ، زبرا ، او ، بندن اول موجوددی . - و بز نه آلدقسه اونک اکیلندن ، رخته رحمت آلدق . زبرا ، قانونی موسی کتیردی ، رحمت و حقیقت عیسی ایلر برابر کادی ، ربی کیمه لمی کورمدی ؟ پدرك قوجاغنده کی یکانه اوغل درک اونی هرکس بیلدردی .

* ایسته بیانک شهادتی ؟ وقتاکه یهودیلر ، بیایه - سن کیسک - دیه سوروق ایچین قلدسندن مرخصلر کوندردیلر . بیی اقرار ایدی ، اصلاً انکار ایدی ، بیی عیسی اولدینی اقرار ایدی . و اولر اوکا سورودیلر : - اویله ایسه ، نه سک ؟ کیسک ؟ الیاس کیسک ؟ - او او دیدی : اصلاً اوکلر . - بیغمه کیسک ؟ - و او جواب و بریدی : خبر ، بونک اوستنه ، اولر اوکا دیدیلر : کیسک ؟ بزه سوله . ناکه بزنی کوندردله بر جواب و برلم . کندیکه طاب فکرک نهدر ؟ بن ، دیدی ؟ جولده باغرانک سیمی .

«فاندمنک یولی دوزله تکر»

ادریس پیغمبر بویه دیدی . مرخصلر بر طاقم فارشیلردی . شویه بر سوال دها سورودیلر : او حالده نهدن و افنیز ایدیورسک ؟ مادامکه نه عیسی سک ، نه الیاس سک ، نهده پیغمبر سک ؟ بیی اونلر جواب و بریدی : بن ، بالکنر صو ایلر و افنیز ایدیورم ؟

قیینی علدک مثبت مساعیسته خادم بر آلت اولقدر . یونسدرو ایلر بدن آراسنده عینیت و یامادات نامه تک موجودیتی ابات ایدلش بر ادی اولقدن سوز چوق اولقدن ایسته روح ایلر بدن آراسنده علمی اولارقی زمان مناسبتدن باشقه بر مناسبت یکنه ، دیک ایچوندکره روح ایلر بدنک تأثیرات متقابله سی حقدنه بالضروره شد ایکی وجدان فلسفی حاصل اولمقدن . بولردن برینه کوره « بدن » یعنی « ماده » روحه حاکمدر و کاشانده ماده دن باشقه هیچ بر فوت ، هیچ بر موجود یوقدر . هر شیلرک مقیاس و مناسبتی ماده اولدینی ایچون روح هبولای قشوی بر یاباشی و حق شایان استخفاف و استعزا بر قورق اولقدن . حال بوکه روحیلر ماده تک تأثیراتی انکار ایلرله برابر . مکتوره لرله بوتون کاشانی در آغوش ایلرله و ماده دن روحک بر معنوی حدای کده . مصدر لر . بری آجینی کوزیله کوردیکی ، ایلرله ملوتدینی شیشه اینلر برسه دیکری حسیله قاورادینی ، مکتوره سیه باغلاندینی شیارده اینلر . ماده جیلرک مفهوم لرینه نظراً هرشی کیت در ، دنیا ، ماده و حقدننده ملوتدینمقدن . کاشات ، بر کره یاپیلش و اولش بینش برشی اولدینی ایچون اساسی استقرار و عطا اندر . ماده ، غیر قابل احما و ایدندر . زمان دائماً عینله تکر ایدندیکی ایچون تاریخده بر تکروردن عبارتدر . هر شیلرک حصولی ضروری و قطعی بر معنیت . تا بعدر . الحاله هده موجود اولاندن باشقه هیچ برشی یوقدر . بوتون عالم ثابت و مستقر بر نامتناهی ، تغییر دیکرله مکاندن باشقه برشی دکادر . روح و انا یوق یالکزماده واردر .

روحیلرک کوروشلرینه نظراً موجودات یالکنر عینیتی دکل غیر تکراری ده محمودر . حیاتک اساسی کیت دکل کیفیتدر . عالم بر وحدت دکل بر کثرتدر . جهانده حاکم اولان لایزالرلرک و عطالات اولوب تحول و حرکتدر . کاشات اولش بینش برشی دکل دائماً اونی اوزره بولان بر کون دائمیدر . عالم بر عالم و جوب دکل بر عالم امکندر . معنیت یالکنر خام ماده عاتده جاری اولوب حیات ، روح و جمیت شایانلرله حریت واردر . وجود یالکنر الحاله هده موجودلرله منحصر اولوب بالقوه موجودیتلر دخی واردر . جهانک اساسی استقرار دکل دنیلر ییکتدر . تعبیر دیکرله اساس عالم عطالات اولوب فعال بر قوتدر . ماده دن باشقه برده بو کما کبر « انا » واردر .

شیددی بو معلوماندن سوکره سیه لرلرک فلک کاهنه برانه چک اولوروسدی الک عمومی بر کوروشله بو ایکی ضد منظومه روحیه تک یکدیگرله چار پشندنه شاهد اولاجمز . آرتق سیه سی آتلاق ایسته دیککنر معین بر شخصیتک نه اولدینی و احوال و الحاقات تأثیرله نه اولایله چکنی ایچنه کیرمیش کی کشف اتمک ممکن اولاییلر طن ایدیورم .

دواله قون و حیات علمی

مصطفی شکیب

فقط بو ضروری و حیاتی تحوللرله رنکسزلردکی قسادی و تصویری اراده سزلکی و متولنلرده کی هر جانی مشربلکی تقریق ایلدیر . بولرله نه حاکم بر حسن و اراده ، نهده معین بر شخصیت واردر . حال بوکه سیه یل کیمسه لده حسیاتک رنکاری ده کیمسه ده ماهیتنه اصلاً خلل کلز . مکرکه جنت و یا خسته لی کی بر آفته مروض قاله . فضله اولارقی سیه یلرله تعین ایش حاکم بر حسن و یا فعالیتک اداره سته کیمش اویله بر شخصیت واردر که بوک عمومی بر تعینله یا « ماده سی » و یا « روحی » در . سیه یه بر غسولک الهامکار و چایل بر ایلرله « حله حیات » در برسه تک بو حله تک تصرف ایدندیکی بینه روحیه ماده سی و یاروچی اولان شخصیت دردر . بوراده کی « روحی » تعبیرندن بر قوتلرک ناقص و ابتدائی اولان روحیلرلر قسادی ایدندیکلر اصلاً آتلاشیله ماسین . مسئله یی بوکونکی شخصیت روحیه لرله نقل اتمک صورتیه بر تعین یابن لازم کایر سه بنور و متفکر لرشی « مکتوره سیز » و « مکتوره سیز » دیه ایکی به آیره ییلر . یالکنر محترم بر قسده نه و زدنکی مکتوره دن باشقه بر مکتوره طایفه لرله نظراً بو زمردی . مکتوره سیز دکل ایوم سوکره قرارینی . و بره ییش مترددلر صفتنه ادخال ایدر ییلر . ایسته بو استنادن سوکره رنکسزلرله متولنلرلرلر ماعدانلرک منظومه روحیه لری ایوم بر برلرلرک تماماً ضدی بر ماهیتده در که بکا قایر سه بو حال هیچده استغراب ایدیلر چک برشی دکادر . چونکه انسانلر ازلدیری بو ایکی بو بوک صفتنه آیریلش و یکدیگرله دائماً چار پششیلدر . بزم وظیفه من بونلرک هویت شخصیله میار اولان احوال و الحاقات قارشینده تامل حرکت ایدیلر . چکنرکی آتلاق بو سیه ده هر ایکی طرفه قارشنی شعور سز قالمقدن . چونکه بو یاپیما دخی سیه تک طاهر ی تحوللرله مروض قالدینر زمان شخصیتلرک دخی دیکشیدیکنه حکم ایدرله سیه لرلرلرک هویت حقیقه لرلر یالکیش تفسیرله اوغرا یور و نتیجه ده آلمانان و آلمانان دها بیلرله بو کما کبر ی تحریف ایدیور و محیطلرک اعتماد و هویت نولرکی زهر یلورز . حال بوکه مکتوره جیلرله کی روحانیت ایلر مکتوره سز لرده کی ماد جیلرلرک بینه روحیه لری غلیل و بولرله کی اوصاف عمومی تعین ایدیلرله سیه و شخصیتک فلک کاهنه کیرلش اولورک آرتق بوراده نه یالکیش کورمک ، نهده یالکیش آتلاق واردر . بونی یابادن ، هانکی صفت داخل اولورسه اولسون ، سیه یلر منزله ایچنده باشامق و بوتون حرکتلرلرک عمومی سیزلرکی بولارقی سیه یلرله کی محتمل شرائط دائره سینده نه صورتله حرکت ایدر چکنرکی کشف اتمک ممکن دکادر .

بدر اشبو شخصیتلرک تفصیلاتنه کیرمزدن اول

عقلونیک حصولی اولان مزاجک تحوللرله شخصیتک

تحولاتی آراسنده بر عینیت تصور اتمک دها بندن قوروتوانی

لازم کلر ، چونکه عضویتله حالات روحیه آراسنده

معینت اولارقی آجینی بر زمان مناسبتی واردر . « ده قارت »

دنبری معلوم اولان موازات نظریه سینتک حقیقی

درگاه

اون بش کونده بر نشر اولود

برنجی سه: ایکنجی جلد

نومرو: ۱۵

۲۰ نشرین ثانی ۳۳۷

روحانيات

سيور احترامك ماليت رقيتي

« سيورچيلر »

احتراسك احسانات و هيجانلردن فرقي بر حيات نأثره اولديغني كين ايكي مقالهده [درگاه : نوسرو ۱۱، ۱۲] كورمشك . بوكون احترامده نجه آرتق اون يديغي عصرده ، ده قارث ، سينيوزا ، ماليرائين و بوسونك آكلادقاري كي حسانات و هيجانلر دكل بلكه بوتون حيات روحيهني استلايدن و اوكا چوق بارز و ييئي بر هادف كوسترمق قوتل تاييلار عتله كايير . اخلاقلرله روحيانچيلردن بر قسمك احتراملره هادف ، بر قسمك هليدار اولماسي ايكي سيبين نشأت ايده بيلير . احترامه هلي اطلاق خصم اولانلر حياتي عقل واعدالدين عبارت كورن و بوتك قوتنده هر درلو شديد تاييلاري لزومسز عد ايدن كيهسه لدر . حيات بوماهينده كورولونجه احترامك هانكي نوي اولورسه اولسون آرتق مضموم كورولور . برده احترامك منشألرله اتواي تفريق و تميز ايده بلكه ويا برى ديكرينه قاريديرايي صورتيله واقع اولان كوروشلرك و برديكي برطاق حكملر واردركه بو قيبيل مؤافلرك قيتت فكرلرني آكلادق ايچون احترامك هانكي نوعندن بحث ايتمك كوي و احترامدن نه آكلادقاري بيلك لازم كايير . چوتكه بوكونكي علمي معناسيله احترام : علوي ، سفل ، متوسط بوتون تاييلردن يالكلز بريك روحيه حاكيتيله حيات و تفكر آرتق كندى عهده لري دائره سنده تحويل ايده رك معين بر هدفه نوجيه اتمه سيور . يعنى احترامه طوييلان بر آدامك نفسنه بوشاقه لرته و برديكي قيتلر حاكم اولان تاييله تيمأ باشند آشاغي دكده مشدر . هر احترام براندره : علي الماده آداملرله بولمئان يكي بره كناية تيم كيتير و هر شي بو قيتلرله زاويه سندن كورولور . غدا سني اك سفل احتياجلر مزن اك علوي تاييلر مزنه قادار آلان احتراملر اولديغنه نظراً مثلاً عياشاق ، اسرار كاشك ، مفاهات ، او بوراق كي سفل احتراملره عشق ، خست ، قيصقاييلى كي متوسط ، بدبي ، عالمي ، ديني ، فلسفي ، صناعي ، تجاري ، وطني ، ملي ، بشري كي علوي احتراملر قيتلرلي طبعيله بر اولايه جفندن هر احترام حقدده و برله جك قيتت حكمي موضوع بحث اولان احترامك قيتت مخصوصه لرله اولوك اقتضا ايدر .

سفل احتراملردن بالرض عياشاق ويا او بوراق . تدقيق ايدم : بو ايكي احترام روحدن كله بوب منحصرأ عضو سندن نشأت ايندكاري ايچون اراده يه اسلا افتار اتمين بويي احتراملردن معدوددرلر . حق لسائز ذوق سليبيه بوناره احترام ديكه بيله نزل انجيه رك « استلالر » تسليه اتمشدر . بونلرك تحرييدن باشقه هيج بر رولاري يوقدر . الجاري تمامأ خودكدام و بيسيطر . « آكه » دنياي معده

محرصلري اليوم آزالشه ده ابتدائي محيطلرده خاملاري صاييلاجق قادار چوقدر . بر روايت كوره « ضياقتلر » او بوراق ايستاك ايجي مؤسس ليدر . ليسته سني او بورلره كوره ترتيب اتمين ضياقتلرله مقبول اولامه سي بوسيدندر . ضياقت دوشوكلر بلكه باشند او بورلري كورده مك ايدر تصادف ايديان بر اثر ضادر ، او بوراق مسافه سي كيمر مان بر چوقناق حبانته كوچ تصادف اينده سي چوقلرك ادوار ابتدائي بر مدت اولسون باشمه لردن ايلري كايير . بسط محيطلرده او بورلر متقبه لري لنتله تفكرار ايديان بر مهاجيه زمينيدر . بش اوقه يوزاي دفته ايجلر ، قوجه قوزي بر او ملوروشده ييه نلر بين العوام مشاهيرده صاييليرلر . بو اينلرلر روحيه انجلاو كشافين و برمه سته امكان يوقدر . كون كچديكه حياتي تحريف و روسي قصير ايدن اينلرله فكر و صنعت جريباري ، عالم و ملكت تحريله مشغول اولان محيطلرده هيج برقيمت و برلز .

ديدارلر ، وطنپرورلر ، بداييه رسلك ، علم عشق كي علوي احتراملر دائمي بر جهد و غيرتله كيشين بر ذكا و بوكا منضم دواني و بو كسك احسان استلزام ايدرلر . مثلاً اك بووك بر عالم واصل اولديني شاه قه لره جهانلدين باشلامشدر . حالو كه هياشله او بور حمت فكريه و بدنيه ايله باشلايدني اينللي هر ايكي سي سوندورمكله ناپتند برمكدن بر باشنه برشي يايه جق دكلدر . برسي كوتودن باشلايدق كيتديكه اينلكره بو كسك ايكي حاليه ديكرلري اينلكدن باشلايدق كوتولكلرله منتهاسه قوشور . بر سام ، بر موسيقه سانس سته لرسون مساعيتك ، مكافاتي قازانه بيلمك ايچون اوصاغاز و بيلمز بر اراده مك بوتون رنج و مشقنه تحمل ايديبور . بوراده استعداد اصل اولسه ده بوي كاله ايسال اينجه يه قادار معرض قابليه جق مادي موانع و مشكله كوكس كرمك ايجاب اتمكده در . بونك ايچون بووك احتراملري يالكلز بر موهبه خدا ويا طبيعت هدايتوب كچو برمك ماده ايله حياكت مناسبتلردن يي خبر اولمدر . ماده ، حياكت متقي اوله بيلمه سي ايچون اول باول حيات طرفدن مغلوب ايديلير . بونك ايچون بو كسك حيات و بو كسك منفعلر همه حال كنديلرله متناسب عزم و جهدلرله تأمين اوله بيلير . علوي احتراملر هم فرده ، هم همه جعبته اعلمى بر خندنده بولنورلر . سفل احتراملرله ايسه كرك كرد و كرك جعبته مشر تلردن باشقه بر تحرياري اوليور .

شبه ي « سيور احترامسي » ن دوشونيورم ، هلي الماده جيمناسيكت حياتي معين بر حفظ الصحه علميه استناد ايدن بر تقوية بدن غايه يه تعقيب اتمك اعتباريله متوسط بر حياندر . بو مفيد و متدل حياكت احترامله هيج بر علاقه سي يوقدر . فقط هر احتياج كي حمت قابليه بر اينلا ، بر احترام و حق بر خسته له متقلب اوله بيلير .

انكليزجه بركله اولان « سيور » اميري بونك تكملدن ماعدا برده روحيه تربيه سي استهداف ايدن

بدني عمارتله لرك اختصاصي قسملرته علم اولش بر تدبير عموميدر . مثلاً آت ووشولري ، آوجيلى ، باله بيلي ، قايي ياريشجاني ، بوس ، اسفرم ، نغان ، و جيمناسيكتلرله اتواي سيور نام عموميسي آلتنده طوبلا نغده درلر . شونحاليه بر سيور بوق ، بر چوق سيورلر واردن : « وهر سيورك استعداد و قيتلرلي آيري آيريدر . بالطبع ين بولردن بحث ايده جك دكلر .

سيور مجرد و محموي بر تميز اولديغنه نظراً مشخص اولارق آيجي سيورچيلر واردر . بونلرك تاريخده مضبوط الك بو بوكله هرمارلي اسكي بونلرلر اساطيرلدين اولان ، موهوم « هر كول » در ، دنه بيلركه سيورك اك مجبر العقول ، هارت و خارقه لري بونان خيالناك اعانه سيله « ژويتيره » ك بو غير مشروع اولغنده طوبلا نغشدر . سيورك مفكوروي ثنائى اولان « هر كول » انسانسي ايله بوكونكي سيور محررلردن برسانسي سيور مدنيه لري آراستنده چوق مشابيهت وار . تورك ، اساطيرك منطقه تحمل ايده بيلمك قادار آيري بر تربيه فكريه يه صاحبكن بوكونكي سيور دستايجاري سسوزده ده معقول و خيالان ايله يي سيورك اكير بخش مشرعت و فضيلتريه ايناندرمق ايسيتورلر . محور عالمي « هر كول » ك بازلردن كيمر اك ايسين بو محررلرله « حفظ الصحه » و « تفنن » تريه ، اساطيريه بوروش عيايله سيور قصيده لري آرتق چوق مزيج اولدي . بو وظيفه يي صنعتكارلرلر ذوق تفديرلرله برافق املغنده بولورلرله هم باشلر راحت ايده جك هم همه حقي كوزلكارلرله نه اولديغني كورمكه وقتنر قالاچق .

سيور احترامك مبتدئي نه علمي ، نه بدني ، نه تربوي ، نهده محي بر تجسس اولايوب اولسه اولسه فرط قوتدن كلن بر اينللي جسياندر . بكا قاييريه حقي سيور محصرلري سيوري سيورايچون سور و بونكله اكفا ايدر . سيورچيلر مزن آرا لرنده مشهور سيورچيلر كورمك ايسيتورلرله « سيور » سيور اچوندره دستوري رهبر اتخا ايله رك صحنه فكر واراده يه ، ذوق و حسانه قاريدمقن واز كيرلر ، قرحا جده قوردرمق كي اسكي سيورچيلر مزن يالكلز قوتلرله مدرود و فلولانقلرله افتخار ايدرلردى .

هر درلو تربيه و تمرينك اساسي سيورده كوسترمك سيورچيلر ايچون بر علامت شغفده بوتون محصرلر كي سيور مذي احترامي خارجنده علي الماده برانساندر . مادي و معنوي كوزلاكي ، قوت و قدرتي آيجي موضوع احترامسي اوزرنده كورونور . احترامنه تعلق اتمين خصوصلرده بر سيور مذن سندن نفعيله جسد ، نفعيله ذكي ، نهده نفعيله اراده ايدر . الك بو بوك فليسوي يك بسط بر ذكا آلدانه بيلمه جكي كي الك قوي بر سيور مذي مذي هيج او ملادق بر آدم نيتيره نه بيلير . .

احتراس ، يالكلز كندى ساحه سنده قهرماندر . بونك ايچون هر هانكي بر احترام نهجو و مؤاخذه دن متأثر اولور ، نهده مدافعه يه محتاج قاير . اوسوديكني

موفقیتی و توجه هموئی ادامه ایچک ولی تاز بئزک
اساسارخی تشکیل ایده چک آلاز وولائی جم و ملیح
ایسترمیایمک ایچون اولیا جلی سیاحتنامهی حقنه
(اقدام) ده هم بریدولوغرافیا مقالهی نشر ایچس
ایدی. احمد مدحت اندی مرحوم ده ایته قازیندی،
تعیب عاصم بکله عینی، موضوعه دائر قازیشائی براف
قاله دایزلر ؛ بولمالر اولیا جلی سیاحتنامهی حقنه
خلقک سراق و توجهی جلب ایستی و او توجیهک و توبه
(اقدام) مطبعه سی بران جسته جسته و توبه
باشنه بریدر یه آئونه قیدانده و دولته مطبعه قرار
و بردی

ازمان اولیا جلی ساحتنامه‌سک با یکسر
 آینه‌ی معلوم ابدی ، اوده اسکدارده سلیقه‌ده
 خراب برزگیه‌ک باغچه‌شده ملکیه ناظر اسبقی پرو
 پاشا صومک کندی نامه اضافانه انشا وملتانه‌ها
 ابلیه‌کی کوجوک کیتخانه‌ده ابدی . (اقدام) ایچون
 اترک اوران استنساخی جغرافیا صافلی برضای
 درعه‌ده آتش ابدی . هره سیدن‌ایسه ، اوضایک
 بو استنساخی باشه چقاره‌یه‌جی آکلاشیش .. تعجب
 عاصم یک نه طلبه‌سندن اولدین لیل هسکر کیتندن
 مأذون بولنه هفته باشارنده کیتخانه‌یه کیده‌رک
 اولیا جلی‌دن استنساخ اینگیلکی تکلیف ایتدی ،
 هسهرملر‌ده ودارالعلین طلبه‌سندن کابل عبده
 ناصرافندی (۱۱) ایل برده‌سندن ایشی برجلدی
 ایتدک ۱۳۱۶ یله سندن اعتباراً هسره برجلدی
 استنساخ و تالیف اترک اوزره آتی جلی‌دن آتی‌شده
 یازوب بشدزدک .

طیبة عسکریه اعدادی سنده که تحصیلک اوچی
سنه سندن اعتباراً طبابت تحصیلک سونک سنه قدر
آتی سنه متدبیراً بتون جه لریمی اسکندارک سونک
أولری ایله یلایی مزارلری آره سنده که توزلو و خراب
برکتیخانایک رطوبتلری اینجه تکیردم ... (الدام)
مطبخه سنک بوزجه مقابل ویردیک اجرت آخه
آلیمه جق و هیچ بر احتیاجه تقابل ایدمه چک قدر
ناجربادی ، ۵۰۰ بیوک محیفه طوبطان هر جلد
ایچون یازی دفترلری تسلیم ایدلکه جسته جسته
تسویه ایدلک اوزره یالکدر آلتی لاور بریایورایدی ...
هیچ شهره یوقه بواجرت بتون بر سنه نك بتون
جه لریمی ایله ایکی یلایی تعطیل کوزنلری اسکنداردن
سلیمه به کیدوب کلک و بیوک براسنه حال ایله اون
ساعت قدر جیره قبول و انچه بر یازنک سطرلری
آره سنده کوزنوری دوک و چتی بر مسلاک تمهیلک
هفته ده بر کون بوش بر اقدینی استراحت و تنفس
زمانی فدا ایگ ایچون جاذبی بر سوف و شوق
وسایحه اولامازدی ... بر طرفدن کیمسه سزایکه
کیریلاین کوچ بر تمهیلک مادی احتیاجلری ، دیگر
طرفدن بوکک عدم و همیتک پارلاق مانیشمه مفتون
اولدین بیوک نورکاک ، اولیا چلی نك امرلری مطبوع
[۱] اون کوی نمونه عکشی ، مدیری خواجه عبده
نامح اندی .

وزمه بجا باریات و مناسباتی اولان جوسور انارک ناز بخلر ندّه
قاراقاراق قاشق نقدر نقطه لری تنویر بیدیکی و مدینه زکّه
اوت، اوزمانه کوره ناشی باشه هم بر کل تفکیک
ایدن «مدینه زکّه و ترقیات اجتماعه» سزک الی اجه
والک بارلانی ایز و اثرلری نقدر جوف صبیحه و زکلی بر
اسان ایله حکایه و تثبیت یابدیکی، جوف یازدیکی،
دها آعه آکلا شلامدی.....

[illegible]

زمانك اڄ ممتاز علم آڏامارندن (تڪميل ٿيڻ) ۽
 انجس ، اديبانن ، اداوارو ، وسيفدين ، بزم برچوق
 شن ودهن ۾ ڇهره اها ايدن تصوفدن ٻاڪ انجه
 وطريف برطيت آئين وڪوڪننده دائما ماتي وأولاي
 نعمتي اوغورنده اڪ دوين تأثير ايله چارنجه حاضر
 نيه وياڪيزه برورڪ طاشيش اولان بويوك آدمي
 بن بوندن تام پڪري بش سته اول ، اسڪدارڪ آنامولي به
 دغوړو اوزانان ٿيا بر چاهنده تره جه اهدڪ مياھ
 سروباري ايله مرسره ٽڪر بويوكي دانغلي آرمه سته
 صيفه ش خراب و آسوده بر ٽيڪه ٽڪرلي فارشيسنده
 رطوبتي بر ڪنجهان اوداسنده طائيدم . اوزمانه قدر
 ندمه ، اوليا جاني و آنازي حقدده ڀتون بيلدارڪم
 بايزيدڪ آسڪي طاش باصاچارڪ طبع ايندڪاري
 پوز پوز لالي صيفه لاني خرافات ساميه سندن ايدى ،
 اوپريدن صيفه لري ڪم بياپ هانكي ظالم بوندن بلڪه
 عيش سڪسان سته اول اوليانك ايلڪ جلدنده
 چوق ڪره ڪر هاء و زماننده جاري اڌڪاره ڊم وڪم
 ڦيلندن اولقي اوزره ڏڪر ايله ڀي پڙاس وطبري
 ماولات و خرافاتندن خلاصه سورتيه انتباس انجس
 و آڏيهه (منجيات اوليا جاني) ديش ايدى ...
 حى ، هر جلي بش پوز صيفه ٽڪر برطوبوع غلده
 تفصيل اديديان اون جلدنڪ اوليا جاني سياحتنامه
 سنڪ اقدام صاحي احمد جودت ٻڪ طرفندن طبعه
 ائيت ايدلديڪ مرده برچوق صلاحيتدار ٽڪر
 بويوك اڄ ختنده ڪي توصيه وسناپريه رنما او
 خرافاتون ٽڪر خاطر محوسق (اقدام) ٽڪر جسرور
 و برور تڻي ڪر ڪي تهديد انجس ايدى ..
 بوندن پڪري سته اول اوليا جاني سياحتنامه .
 سنڪ (اقدام) طبعه ٻي ايجون طرفندن استنساخ
 ابدش اولسي پوسيدون تصادفي ڏاڪڙو . خواجهم
 و ٻڪ محترم مشهور دارالفنون مدرساندن ڪاٺي
 نجيب عاصم ٻڪ جودت ٻڪ (اقدام) نجاپار ٽڪر
 (موضوعات العلوم) ٽڪر طبع و انفرنندن متحصل

[illegible]

حوت و عرفان تاريخه، كابدن زنده بر سپاسي اولان
اولياچايي آره صره خيالاً اوزون عمرينك اوزون
دكت و كذاز، لري آرمه سنده بر بوزنك اوج
نوك قلعه سته بايلان عثماني ممالكلي ايله غرب
و شرقيك لك مهم مالكنده قلعه دن قلعه، شهر دن
شهر، سفازدن سفره، آقيندن آقينه قوشاز
كوروم ...

دردنچی سلطان مرادك، معظم سراسنده، يك نادر
 ششمین بزرگ نصیب اولان بارلاق و چوققو كوك برتریه
 كوردكن سوكره، عثماني سياست و عسكركه تاريخنده
 خارقلر كوستميش اولان اك بيوك سيارك، ملك
 احمد پاشا ك، هان بوتون كوپرولوك و او بيوك
 دورده كوشده بوجانده پاشامش ديكوروزلر جغور
 و جينكار عثماني سردار و قوماندانلر يك توجه و عثماني نه
 مظفر اولاراق اكثرا بيوك، براحتنام و رفاه، آره
 سره دايانداز برصينيتي واوزونو انجده هر طرف
 كزوب دولشان بو مهور سياحك، تاريخنده
 بيان و ييلديكي سون بولك خارجنده كي شيلره اك
 آنر علاقه دار اولان برشورد.

شیدرلر پۇچە قەھرىمەنە اولورسۇن لوزان
ئىشې بىرگوزلرى آھوۋە زېۋون ايتدى فلان

دین "یاوز سلطان سلیم" احترام فاتحانہ سی
خارجندہ کی روح خاکِ ضعیفی نہ کوزل ونہ صبیحی امادہ
اندور !

خی دیگه که علاقه‌ری بک مسعود اولایان
سیبوریجی که قیامتیز بر و قنارنده بو سطرلری
اوقوبه‌ری بر آرزو شونک آرزواید لر سه بوراده فاده
ایده مدبکیم بک چوق فکیرله کنیدی تاملاریله انتقال
ایده حکار در ایمندهم .

۱۷ تشرین اول ۱۳۳۷

دارالفنون روحیات • علمی

مصطفیٰ ملک

דא

اون بڻس ڪونده بر نشر اونور علم وصنعت مجموعہ ۱۹۷۱ء

۵ مارت ۳۳۸ نومبر: ۲۲ برنجی سنہ: ایکس جی جلد

٥ مارت ٣٣٨ نومبر : ٢٢

۵ مارت ۲۳۸

روحانيات

سياسي احترامات

سياست احتراماتك بر كاهناري انقلاب و اخلاق دور لر نه كور اوار. اون دوت سته دنبري بوا احتراماتك سرت هواني ايجنده باشور زده حالا بوليفه جبارله مذكوره جيلري، اقبالپرستله و مليرورلري تفريق ايدن اوصاف وسجيه لري آرامادق. بونون مليرورلري ديكيزي يارين خاش وطن چيقار يور؛ دون مذكوره جي ديكيزه بونون علي الساده بر فرقه جي ديبورز. عذيرت حالده اولسه يديق بر ريزي ايجلي مليندي بيله بك وسوق طيبيله تاسيس اغش بر تاند اجنعي ايجنده باشابه جقق. بونونكي جعيتلر ده ايسه تاند، فكر و حسلا لك اشتراك، دها و غروسي بر مذكورلري اقتضا ايند بر مبور. مذكوره سز جعيتلر ده الساق بر سورو تاندي واردر. حال بوكه قوتلي بر سرق طريجي ايله برابر قدرتي و ماهر بر ذك اوللازه سياسي احترامات ده بو قدر. بو احتراماتك، كرك فرد و كرك جعيتلر ك تاريخده ايركن حصوله كاهه سي بوسيدندر. هميشه ريك عذيله و مليرورلري عشق آراسته ك فرق چوق بويوكر. بر تاسيس ايدن ايكنجه سته كچه بياك ايجون تفكر و تصور قدرتي لازمند. سياست، منفعت و غايه سني ادراك اغش وسومش جعيتلر ده كورينور. سياسي محترمه لره ايجون بيله جعيتلر ده شاهور ايد بيلير. بونارك علي الساده و ملناش لردن فرق ضار سلاز بر عزم و مناسه استناد ايدن معين و واضح بر مده، ايجه بر ماره، احوال و ايجايانه انطباع

شمر سويله مك، دعا ايك، سادوك، آغلامق ويا كولك نونعدن دوزك تا كوكنده ايرلي خصوصي و طيبي بر جوهره ك تجلبيدور. بون ذوق و هوسه كوره ايسه نيان طرزه صوفي عجا ناصل مكنند؟ عشق ديكشده كي شمر ديكشين؟ صوك تورك شاعرلري آرمه نده فضايلدن ري عشق نشيده سته يكي بر سس، يكي بر عرف علاوه ايد بيلش بختيار كيمد؟ كچين كون، مشهور ايتاليان شاعري «به تراك» لك غرامي شمرلري اوقور كن صوك فرنك شاعرلرينك سوداي ترانه لري بكا او قدر باوه، او قدر عادي كادي كه، ايجندن بر كره دها كوزملاك و ايله ككي شعر كده هيچ ديكشديكنه، شعر كده طيبي تجليات كي. ازلي ولايتنبر قانونله تابع بولدينه بر كره دها قناعت ايندم، بوسايرالي بر مشله در كه آلدن آله كچور و هر آلك طوبيه كوره آيدنيغني يا بك آشاغيدن، يا بك بوقاريدن و بر بيبور؛ آلهونيك رنكي هر اقيه كوره ديكشور، فقط بو داتما عيني مشله، عيني آتش در، چونكه داتما عيني عناصردن ياتور.

يعقوب قدری

مستعد بر ملكيه صاحب اوله ليرد. بوقه هر كس وطني سبور و هر كس بوتر و قدرتي بر شخصيت اولاري مملكتنه خدمت ايتك ايسر. فقط بونوزوي بسايه چك قواي و وجه و لادجه و مليرورلر كنز، فلوجدر، بونك ايجون بونوك شاعرلر سزي ناصل سويور و حرمت ايد بيبور سق قدرتي سياسي لر مده لايق اولد نري عيني كوسترملر. چونكه بونلر مفلوج اولقي نه در بيايه ين بر حس و ذكا ايتايدنر. ايجانه كوره قدرت و ولايت، صبر و شدت، جرأت و بصيرت كوستر يك سياست عترت لرينك لك عمومى اوصاف ارادي لرير. هر شيك انواع و اجناسي اولدني كي سياست احتراماتك ده «ره آيت» و «ايد آيت» شكلاري واردر.

١: ره آيت احترامات سياسي ايد آيت ايسه ايسله دها چوقدر. بونلر ده جمعيت و وطن عيندن باشه مذنوب اولدني ملني محافظه، خلاص ويا اصلاح ايتك ايتني موجودد. بوسيدن حرص افندار، يعني ايش باشه كچيك بونوع سياست عترت لرينك لك آتشين واك، فلو و سوز آرزولريني، سياسي مذكوره لريني مدافعه ويا الزام ايند برك دشق فكر تاسي لري تشكيل ايدر. بونلر روحلري بوقلا د نري زمان و مليرورلر كاريه اقبالپرستلر كاري بكنديك ريك لازم غير مفارقي كي كورورلر. اودرجه كه كندى ايتالار لري تعقيب و تقويه ايندكاري ندينه منفعت عموميه خدمت ايندكاريه فاندنر. بوا احترامات، اتحاد و ترقى، ملناش لرين، آندكي نه تريا جعيتلر نه اولدني كي سياسي. جعيتلر ده حات و جيللري اولاييلير. بونلر ده خصلا بر نه فارسي بر رحانه بر كين و عداوت، آرا نده سني براخت، نفس لره فارسي صوت، فقط شاهنر بر غرور و نخوت واردر. اصلا ديكشه ين بر فكر ثابت، بيقينداز بر عزم و ثبات، فرط قدرت ايتالار و اوصاف و جيلر ليرد.

٢: سياسي عترت لرينك ايد آيت اولانلري ره آيتلر دن ايتان علاقت فارقه روحلري ايجون و جيبلاق كوسترملري و تفكر لريند. «مريك» بولنه سيدور. بوقه مذكوره لره كوزي باغلي سربوط قانق و هر درلو مجمله مساوت ايتك خصوسنده بر برلر دن تا، فرقتد درلر. يانكن اولكيلر نه قادو كيزي، قابلي ايسه بونلر او قادار آييدر. بونلر مذكوره ايله حرص چيني نه قادار توأم عدايدن لره بونلر ايكنه جهه او قادار لايددرلر. ايش باشنده بونلر سومه دكاري ايجون اقبال پرستلر كاري و غرورلري بو قدر. ويا وديسه لر ايله ده متخاقي دكادرلر. هر درلو خودمك غايه لردن موزه اولان بو مذكوره جي عترتي سياسي لر ده بر قدرت متالدين، اهم اولد نري قناعتي واردر. بنا عليه بونون خيانتلري بوقدرت متعلا تسليم و قربان ايتكدن بونوك بر ذوق آيلر. اكثرا زاهدلر كي باشنده، مذكوره لر لرينك ظنري اوغرنده هر درلو فداكارلني اختيار ايتك آمادد درلر. ايشه احترامات سياسي بوجيه كاندكن صوكرا آرتق غير قابل بر مساوت بر جاذبه اوله ده

قالايارق واجب الاطاعه بر امر اخلاق و ديني حاله كابر. عئنده بهمه حال بهميتي غالب كون بيلد روحلر منحصر آ حسبي و مذكوروي اولان بو بوكك احترامات سياسي يي بر درلو آكلابا مازلر. هر شيك منفعت مادي و خساست حسبه ايله اولين بونفلوج و مسكين روحلر بونوك سياست عاشق لري ده بهمه حال آمال خسيه ايله تلويث ايتلر سه احتياجه مازلر. حال بوكه بونلر هر درلو حرص جامدن مزمه مذكوروي بر احترامات سياسي نيك ايتلر درلر.

هر آتشين ايتان كي بونلر ده سياسي عقيدنه لر نه فوق الماده عصيت وار. بوا عتبارله، مذكوره لر نه خدمت خصوصنده ايجاننده بك قانق بونلر ده اولاييلر و حتى هر درلو جبر و تشديك بر امر عدالت اولاري تطبيق اولننه موافقت ايدنر. چونكه ايتان ايتكاراري مذكوره سياسي بك بر حقيقت مظهر اولدنيغه بونون موجوديتلر ايتاغلدر.

سياست احتراماتي عشق، خسيه لك، علم و صنعت احتراماتلر دن ايتان خصوصيت بوا احتراماتك انفرادي او ايوب اجنعي اولاييلير. ديكر احتراماتلر منقدا باشابه بيلدكاري حالده سياسي احترامات بهمه حال همجايه بر جوق انسانلرله مشترك ايله بيلير؛ يعني ماهر بر بر باغلا دناز، تلقين سز ادامه ايند بيله ميجك بر احترامدر. دوشونوكلك بوا احتراماتك موضوع و غايه سيله بونون بر مملكت، ميلونلرجه انسانلر علاقه داردر. بنا عليه داخلي و خارجي پرو پاغدا بايما دايجه، يعني بر مملكت اكثريت عظيمه سيله علاقه دار اولدني منافع حياتيه و اجتماعيه هر طرفه آكلابا دايجه سياستك، مطلق اولان قوت و مظهرت تا، بون ايدله سز. بونك ايجون ايتال و دوراندين سياسي لر اولاد ايلدن و صوكرا خارجي كن اساسي مظهرلرله بيلنكي اصلا اعمال ايتلر.

سياسي احتراماتلر ك بالماسه اخلاق و انقلاب زمانلر دنكي سفت كاشفه لردن بر يده شدت و سرعت حركتدر. حتى بوسرعت بلا قناعت كيندكه او قادار آرتا رك محترص نهايت افراطك قرباني اولور. لك بونوك سياست عترت لري انقلاب زمانلر نه بيشير. هان بونون انقلاب تاريخاري ايتك اختلافلر قيهه بر مدت طرفنده مذكوره لره قربان كيندكاري قيد ايدر. ذاتا انقلاب، حياتك باش دوندور جي بر سرعتي ديكدر. بونك ايجون اختلاف نلي آرزومان طرفنده لك چوق باشايان واك چوق ديكش بر نسلدر. اخلاق باشلا نجه نده لك ساغلام طن ايديان و سسه لر، لك كوكلي كورون اعتيادلر آرزومان طرفنده ارسوب كيدر. يكي غافل، يكي ذوقلر، يكي دوشونجه لر عير العقول بر سرعتك بكنديكاري و يي ايتدكاري كي آرزومان طرفنده فوق الماده آلف و جاذبه داوله مستعد بونورلر.

*

غدا سني منحصر آلى ذوقدن آلان و انساني

شأنج

تورک حاکمیتده موسویلر

(۲)

محمود موسوی تارخانک، اوچچی بو بولک فلاکت اولق اوزره، قید ایندیکی مهم بر وقته واردر : موسویلرک سیانیان طردی ..

۱۴۹۲ سنایی مارتک ۳۱ نجی کونی اسداز ایدیش بر امیرنامه ایله قریل فریساند قاتولیک ایله فراتیجه دونا ایزابلا بوتون موسویلرک اسبانیایی ترکی امپادیوردی . بویه لنگه ایکی یوز بیگه یاقین موسوی بجرستید یوبندکی ملککنله یایله یلر . بو میانه تورک خانانی سلطان یازید ثانی دن برملجارجا واسترغام ایدیلر . تورک پادشاهی بوترک رچالری حسن قبول ایله تحت حاکمیتده بولان بوتون ولایتلرک والیرینه بر فرمان کوردی و موسویلرک کوزل کوزل قبول ایدیلرک ترفینی ، عکس تقدیرده اوافاجی برتسائی کوریلرک والیرینه اعدام ایله نجره ایدیلرک جنکی علاوه ایدی .

اسپانیاموسویلری ، بالخاصه ، قانولنیاء آراغون ، ناوار ، لون وحتی پورتگیز موسویلری دیگر موسویلره ، بالخاصه اشکنانلره ، قارشی کندیلرخی قانی نانی ایدیسورلر و دوعریدن دوعری به حضرت داود سلاله سندن اولدیلرخی ادعا ایدیسورلردی . وفی الحقیقه بر یوزینه داغیامش بوتون موسویلرک اسپانیاده کی همدیلرینه خاص ایلیم اصل کوزله باقمده جان جان منفقدیلر .

اسپانیول موسویلری تورکیایه برله شیر برله شیر متوعریلرک امنیت و اعتمادی و یکی وطلمیرلرک سلاطینی دوشونمکه و بو کافرینه قوبولیلر . بوتون برله شدکاری شیرلرک خلقک منبتکار و تیار قسبی تشکیل ایدیلر . بالخاصه ماراگوسلرک باروت و دوکرم خصوصتده تورکاره چوق منعتلری دوقوندی .

عینی زمانده دوقوراقده جان جان موسویلره منحصردی . هامون عالمی عصر لرجه سمرای دوقورلغنی تحافظه ایدیلر . سالامانک مکتبتدن تشقه موسوی دوقورلر خریستیان و مسلمان دیگر مساکدانشلرندن داها زیاده اقباله ایدیلر . سرایده ، بادشاه نزدنده ، وزیرلر و پاشالار پاننده قبولیلر .

عینی زمانده ترجاتی قده اولرده بدی . مخالف تمکنلرندن هجرت ، اولرله بضاً نعمت برینه کچور و بوسایده آتکلرخی قازانیوردی .

بواسپانیا موسویلرله اشکنانز ، آسیاموسویلری بیننده چوق آیریانی واردی . بوتون برلشدکاری شیرلرک آیری جماعت حالده بولونورلردی . بوحال یالکز اولرله دکل حتی کندی آزالرنده دواردی .

(۲) « درگاه » - نومبر ۲۱

منظومه

استعمول اردو سنک شریدرینه

دونه قادارک عتور بولومره گولدنیز ؟
بوگون بوتون ملنک کورگنه گولدنیز ؟
راحت راحت او بولک سوک آشیانگزه !

آرتیق ، نه کوزگزه کوبه دونهک آلی ،
نه یاراگری حاران انچه بر قادی آلی ؟
بلکه آرقه گزه بوق بر آغلیانگزه !

وارسین دولو بولوسون بیک الله کورکیز ؟
سز ، تا کترینک گولدنیک یولردن بویوککیز ؟
زمنم قدسیتی وار هر دالمه قانگزه !

قانی عکسلی غیب ایدن سسلرک ،
اک مقرر آلتیره دیبه بیلرلر : « نه کبل ... »
أبدیت ، اک کو بولک باده یا ننگزه !

چونکه حریت ایمن - سوندی نفسلرکیز ،
یادگزه یا باجمی بادیله لره دکل ،
آنا وطنگزه ... آنا وطنگزه ... !

آثار : ۱۹۳۱

کمال الدین طایفی

مطلق بر فداکارلره ، شهادته قوشدوران بولک
استراخلردن بریده « وطنپرورلک » در .

تاریخک شهادته باقیلر سه وطن فکری و وطنپرورلک
خیلی اوزون بر تکال سیاسی واجتماعی سوارا
ظهور ایده بیلور . مثلاً ایندی قیله لرله بونا قدیمک
کوچوک سینه لری ، قرون وسطایک ایتالیان قومو لری
بر دوق تساندو آرزوی تحفظ و انکشافه پاشامشرده
وطنپرورلک سوبسته و اصل اولامشلر . چونکه
هتوز ملت و اونک ساکن اولدنی وطن و قومو لری
نام مناسبه ادراک ایدله شدی .

وطنپرورلک حالت روحیه سی احتراس سیاسی به
نسبتله چوق دها بسیط و نیز ملی برحله روحدر .
سیاست مختصرلرک کوروان حرص جاه و نفعت
شخصی علاقه سی وطنپرورلکده اولنادینی ایچون
سیاست مختصرلرک کچورلری واک سالم قالیانلری
آنجی وطنپرورلر . ره آلیست سیاست مختصرلری
شخصلرک و یاقه لرلرک حرص جاهله بضاً ملککنک
دوشمنلرله ائتلاف و تشریک مساعی ایدیه لک بر
مرفوضله دوشه بیلرلر . حال بوکه وطنپرورلر ، یونیه
مختصرلرک بوبده ستاکلرینه قارشی قهرمان کوکلرخی
بوکلرک میدان سیاست آتیلانلر . بونلرده حسن
ملی بی خسته لانه بی مقربولر قارشی قوتی بر مافیت روحیه
وارد . بونک ایچون خالص وطنپرورلک مردلر
شخصی حرصلردن نجره ایدیه بیان ملی بر روحک
عنایلر .

۲۶ شهاب ۲۲۸ دارالفنون ادبیات معانی

مصطفی شکیب

بر آراغونلی بر (قوردو) ویا بر (لیزون)
جامعی خاوراسته کیمردی

اسپانیول ملنچیلری اسپانیوله ، سلاطینک
قدس شریف ، صفد ، ادرنه ، نیکولی ، پروسه ،
نوقات ، آماسیه ، شام و مصرده برلشدیلر .

استانز ولده اولندن ده موسویلر واردی ، اسپانیول
موسویلرک و دودی اوزرینه تخمیناً اونوز بیک
کفی اولشلردی که اوزمانه کوره آورو باده موسوی
اک چوق اولان شهر دیکدی .

فرق دوت سیناغوخ ، یعنی بر برندن آیری
فرق دوت کوچوک جماعت واردی . و هر بری دیگرینه
نظراً اصل ملککنلرک عادت و طیبانی ، سبیلرخی ،
عبادت و طرزحرکتلرخی تحافظه ایدیلر .

اسپانیوله بر چوق جماعتلر واردی که بیکدیگرندن
اخلاق و طیبایجه بالکلیه آیریدی : قوردو ، طوله ،
بازسلون ، لیزون جماعتلری کی .

بونلر کندی آزالرده خسته خانه لری ،
خیراتخانه لری ، مکتبلری موسسات دینه ایچون
شخصک سه مالیه سه کوره اعانه طوبلرلرکی
بوکا محوم جماعتلر بلاستنا اشترک ایدیلر .

موسویلر نیز انلر زماننده یکی جامع حوالینده
اوطوریلر واردی ، قاض سلطان محمدک دعوتله کاتلر
خانکویه ، یازید زماننده اسپانیان کتلرده بالاطه
برلشدیلر . و بوزدن بوغاز ایچی کوبلرله دوغرو
یایله یلر .

اسپانیولن سوکرا سلاطینک کایوردی . سلاطینکده
محیطنک مساعده سزکنه رنما ، مخالف اوتوز آتی
موسوی جماعتی واردی . اوقادار چوق موسوی
واردی که حقیق بر موسوی شهری دینه بیلیدی .
حتی بر بردی شاعری ، ساموئل فوسکدا ، (مادر
اسرائیل) دیبه توسم اغشیدی . چونکه ، بنه
کندی اادمه سنج ، سلاطینکده ، طایق قدس شریفده
اولدنی کی موسویلر ایچون این برملجاً ایدی .

حتی سلاطینک موسویلری ، بر اسپانیول خریته
ناظرلرک اوغل اولان (دون بوداسته اوره بان بانه) نک
که پدرمانده تروننک مهم بر قسبی قورتارایله شدی .

سایه سنده عمومی زنکین برکتبانه به صاحب اولدی .
بویه لنگه موسویلر تانود تدقیقانه قوبولیلر . و چوق
مهم دارالعلم تشکیل ایدیلر . بوداراللمده یوسف
باسمی ، سالامون قادیایه ورو ، ساموئل اودیله
ساموئل - ال - بخری ، یوسف بن نجیا ، سالامون
میترا ، سالامون هازان ، ابراهیم سیدال و وکی
مشهور ، عالم خاخالر کوزه چارپیرردی . فلسفه و علم
نجوم بوداراللمده اک پارانی بر دوره یاشادی .

*

۱۴۹۵ ده خاخال باشی موشه قاسبالنک وفاتی
اوزرینه بو موشی الیا بیزراهی (۱۴۵۵-۱۵۲۶)
اشغال ایدی . بیزانسیلر دورندن قانه بر موسوی
عالمه سندن قیسن الیا میزارخی غایت متواضع ، عادل
و طرفگیر لکدن آزاده بر کیمسه بدی . (پدرو لی

دركاه

اون بش كونده بر نشر اولور علم وصنعت مجموعه سی

ایکینجی سنه: دردنجی جلد

نومرو: ۳۸

۵ آئیرین نانی ۳۳۸

مُصاحَبَه

اربع منصف [۱]

مُصاحَبَه كُ مَوْضُوعِي تَوْكَارَكِ اسَلامِ جامَه‌سَه
دَاخِلِ اُولَدِيْنِ صُكْرَه غَاذِلِرْ ، اُولِيَالِرْ وَعِلْمَانَامَلِرْ
آلْتَنَدَه طُولَانَانِ اَوْچَرَه بِرْ صُنْفَكِ تَارِيخْده بِرْ اَقْدَقْلِرْ
شَانِ وَشَهْرَتَرَكِ سِيْلَرِيْ اَكْرَامِيْ اُولَه جَقْدَرَه . اسْتَنْبُولِ
وَرُوسِيْ دُولَاشَانِ بِرْ سِيَاخِ ، نَظَرِيْته چَارَه جَقِ اَكْ
بُيُوكْ مَزَارَكِ غَاذِلِرْ ، دَهَا كُوجُوكْ رِيْنَكِ اُولِيَالِرْ
وَصُكْرَه عِلْمَانَامَه تَخْصِيصِ اِيْدَلَكَارِيْ كُورَه جَكْدَرَه . بُو
مَزَارِدَه پَاتَارَكِ ، دُنْيَادَنْ اَلَرِيْ چَكَلِي سَتَلَكْچِدِيْ
حَالَه دِيرِلَكِي هِرْكُونِ زِيَارَتِ اِيْدَلَرِيْ اُولَكَارِيْته
اَكْ بَارْزِ بِرْ دِلِيلِرْ . بِهْدَالُوتِ يَاشَايَكِ بُوأُولُولِرْ
يَايِدَلَكْ حَالَه بُو درجه زنده و مژدورلر ؟ انسانك
اولدكي حاليه ياشايه ييلك ايچون قالاتر ك روجنه
چوق دوايلي بِرْ حِيَاثِ آقِيْته سِيْلَسِيْ لازِمِدَر . عِيْجَا
بُوجَانِيْ اُولُولِرْ بِرْ مَبُوتِيْ نَصْلِ يَابَدِلِرْ ؟ اِيْشْتَه بِرْ سَوَالِكْ
جَوَابِيْ بُولْتَه سِيْلَسِيْ تَهْمُغْزِيْ يَكِيْ بِرْ اِيْشِيْقَلَه بِرْ آرزَاها
آيِدِيلَانَه جَقْدَرَه .

غَاذِلَرَكِ مَنَاسِيْ اَكْلامِيْ ايچُون مَنَاشِيْ اُولَانِ
دُورَه قَادَارِ اَرْجَاعِ نَظَرِ اِيْنَكِ لازِمِدَر . مَعْلُومِدَكْ
اسلاميت مَفْكَورَمِيْ فُغْرِ كَلِمَاتَه قَانِيْ يُولُوتِيْ صُورْتِه
جَبْرِيْلِ طَرَفِدِنْ مَنَ طَرَفِاهِ اِهَامِ اُولُتْمَشْدَر . بُوْدَقِيْته دَنْ
اَعْتِبَارِ بُوْتُونِ وَاَرِافَتِيْ حَقِ وَحَقِيْقَتِ اِيْلَه مَشْبُوعِ كُورَنْ
سِيْدَالَانِيَا اَعْلَايْ حَقِ ايچُون اُولَا عِرْفَانِدَه وَجِدِ
وَاسْتِفْرَاقِ سَاعَتَرِيْ كِيْمَكِ صُورْتِه نَفْسَه قَارَشِيْ
مُجَادِلَه سِنِيْ اَتْمَامِ اِيْتَكْدَنْ صُكْرَه قُولَا مُجَاهِدَلِرْ
بَاشَلَامَشْنِ وَفَقْطُ مَظَنَرِ اُولَانِ ايچُون بُو مُجَاهِدَلِرْ
كُفَايَتِ اَتْمَشْدَر . يَكِيْ رَحِيْمَاتِ كُوجُولِ اَحْتِيَالَرِيْ
كُوزِلَرِيْته كَسِيْرَه مَبْنِيْ هَمِيْشَه يِلِرِيْ عَظِيْمِ رَاكُتَرِيْته بُو
بُيُوكْ مُجَاهِدِيْ تَرْبِيْهِ وَاسْتِحْقَاقِ وَبَرْمَدْتَه اِفْغَالِ
وَاطْمَآنَه نَشْتِ اِيْتَكْدَنْ صُكْرَه بُولُتَنْ اَيِرِه مَاهِ جَقْلَرِيْ
كُورُوجِه اُولُومِ تَهْدِيْدَه دُوعُوبِ بُو يُوْدِيْ سُوْكُلِيْ
مَكْسِيْنِدَه يَاشَانَامَه نَصْدِيْ اِيْتَدِيلِرْ . جَهْلِ وَفَسَادِكْ
بُوعُقُورِ صُولُتِيْ قَارَشِيْنِدَه اَزْتِيْ سُوْزْدَنْ فِله كِيْكْدَنْ
بَاشَقَه چَاَرَه قَالَامَشْدِيْ . مَبُودَلَرِه بِرْ رِيْزِيْ يَكْمَدَه بِرْ
ذُوقِ وَحْشَتِ بُولَانَلِرْ حَقَرَتِ مَحْمُوكْ كُوسْتَرْدِيْ
وَحْدَتِ ، عِدَالَتِ وَآسَايِيْشِ شَاهَقَلَرِيْته بَاهَقَرَقِ
يُولَرِيْ تَعْيِيْنِ اِيْدَه جَكَلَرِيْته نَفَقِ وَشَقَاقِكْ كَرْدَالَرِيْته
دُوشْدِيلِرْ . اُولُرْ بُوهُوَانِيْزِ وَزَهْلِيْ كَرْدَايِدَه چُورُورْ
دَكَارْدَنْ خَبَرْدَارِ دَكْدَلِيلِرْ . بُولِه بِرْ مَحِيْطَه مَفْكَورَمِيْ
يَا لَكِنْ اَقْسِيْ بِرْ طَرَزْدَه اَكْ اِيْلَه اَكْتَنَا چُوقِ نَظَرِيْ
بِرْ حَرَكَتِ اُولُورْدِيْ .

[۱] مَبْنِيْ مَفْكَورَه وَبِكِيْ عِلْمَكِ شُعُورِيْ جِهْلَسِيْه
بِيَكْ بَرَفَلَاكْتِ وَاضْطِرَابِ نِيْجَه سِنِدَه دُوعَانِيْ تُوْرَكِيَانَكِ
قُورُتُولُوشِ طَفَرِيْ تَسْمِيْعِ اِيچُون دَاوَالْفَتُونِ هِيْشِيْله
بِرْ لَكْمَدَه بِرُوسِيْ زِيَارَتْمَزْدَه اِفْغَالِ اُولَانِ دُعُوتِ اَوْزُرِيْته
۱۶ تَقْرِينِ اُولِ بَاْزَارِ اِيْرَتْسِيْ كِيْجَه سِيْ سُلْطَانِيْ مَكْتَشَبِدَه
پَايِلَانِ بِرْ مُصَاحَبَه دَر .

بِيْغَمْبَرَكِ اِيْجِنْدَه حَقَائِقِ اَشْيَا وَرُوجِيْه اَكْ اَبِيْ
وَاقِفِ اُولَاسِيْ دُولَاسِيْله فُغْرِ كَلِمَاتِ ، اسَلامِيْتِ
مَفْكَورَمِيْ فِئَلِ وَحَرَكَتَه كِيْمَه رِاحَتِ اِيْدَه مَزْدِيْ .
بُيُوكْ اِيچُون اسَلامِيْتِ مَفْكَورَمَسْتَكِ فَعَالِيْتِ دُورِيْ
جَهْلِ وَعِنَادَه قَارَشِيْ بِالْفِئَلِ « غَزَا » اِيْنَكِ اُولُشْدَر .
نَبِيْ كِيْمَ تَاشَانِيْ وَخَلِيَا كَارِ بِرْ اَكْمِ اُولُتْمَشْدَنْ چُوقِ اَوْزَاقِ
بُولَانِ حَضْرَتِ مَحْمُوكْ تَخْبِيْرَاتِيْديْ اِيْلَكِ صَحَابَه لِرْ هَبْ
كَنْدِيْ سِيْ كِيْ صَارِيْلَرِيْ مَفْكَورَه لِرْ فِلَاكْ چَالِيْشَه بِيْلَه جَاكْ
كِيْسَه لَرْدِيْ ؛ اِيْشْتَه بُو اِيْمَانِيْ فَعَالِيْتِ لَرُوه يَدَرَكْ
اسَلامِيْتِدَه اَكْ يُوْكْ يَابِيْ غَاذِلِرْ وَبَرْمَشْدَر . اِيْلَكِ
غَاذِلِرْ مَفْكَورَمَلَرِيْ مَظَنَرِ قِيْلَتَه اَكْ اُوْجَه يَابَدَلَرِيْ
اِجْتِمَاعِيْ اِنْقِلَابِ مَتَدَر بِرْ عَرَبِ مِلِّيْته مَسْتَقْبَلِ وَآمِيْنِ
بِرْ « دَارِ اسَلامِ » وَجُودَه كُتَرِيْكِ اُولُشْدَر . قَانِ جَاكْ
بِهَاسَنَه قَدَرِ كِيْدَه دَنْ مَفْكَورَمَكْ كَنْدِيْلَكْدَنْ
مَظَنَرِ اُولُجِنْتَه اِيْمَانِيْ صَافَغْتَه اسَلامِيْتِ هِيْچِ بِرْ
وَقْتِ اِيْتَامَشْدَر . مَفْكَورَه دَشَانِيْ اُولَانِ « دِيَالِ »
خُورَتِلَغِيْ اِنْسَانَلَرَكِ اَزْمَه سِنِدَه بِرْ دَقِيْقَه يِلَه اَكْنِيْكِ
اُولَاقِيْه بُو جَانِ اَوَارِيْ سَوَزَلَه وَاضِيْحَتَه يَابِيْشْدَرِيْ
هِيْچِ كِيْمَه مَكْ يَدِ قَدَرْتِنِدَه دَكْدَر .

اسلاميت مَفْكَورَمِيْ غَاذِلَرِه شِيْطَانَكِ اَكْ آذِيْ
دِيْشَارِيْ قِيْرْدَقْدَنْ وَآمِيْنِ بِرْ دَارِ اسَلامِ وَجُودَه
كُتَرِيْدَكْدَنْ صُكْرَه وَجِدَالَمَرِيْ قَتَحِ اِيْدَه جَاكِ اُولِيَالِرْ
يَابِيْشْدَرِيْمَكْ بَاشَلَامَشْدَر .

رُوحَاكْ اَكْ اِيْجَه قِيُورْتَلَرِيْته اَكْتَنَا اُولَانِ اسَكِيْ
اُولِيَالِرْ غَاذِلَرَكِ قَتَحِ اِيْتَكُورِيْ دِيَالِرْ اسَلامِيْ اَكْ هِرَا
كُوشَلَرِيْته وَارْتَجِه يَه قَدَرِ تَمِيْزِ وَخُورُوجِدَالَرِه بِيْغَاذِلِرْ .
بُيُوكْ كُوسْتَرْدَكُورِيْ مَادَمَدَنْ قِرَافَتِ وَرُوحَه
پَرَسْتِيْشِ يُولُوشِ دِيَالِرْ اسَلامَكِ هِرْ كُوشَه سِنِدَه
بِرْزِ جَرَاغِ فُضِيْلَتِ يَابَدِيْ . اِيْشْتَه بُو فُضِيْلَتِ چَرَاغَلَرِيْ
الَاَنْ اُولِيَا تَرْبِيْهِيْ نَابِيْلَه اُولُرْمَزْ اَزْمَه سِنِدَه وَبِهْلَرْمَزْ
اِيْجِنْدَه يَاشِيُورَلِرْ . بُيُوكْ قَلْبِدَرَه بِرْ اَقْدَقْلَرِيْ خَاطِرْمَلِرْ
تَه قَدَرِ دَرِيْنِ اُولُشْنِ اَكْ صَبِيْمِيْ وَاكْ كُوزَلِ تَنْبِيْلِ
حَالَا جَنَابِ حَقْدَرِيْته بُيُوكْ رِضَالَه اِسْتِحْصَالِ اِيْدَلَكِ
اِيْسْتَه نِيَايُورْ . دَارِ اسَلامِيْ يِلَانِ غَاذِلَرْدَنْ صُكْرَه
« دَارُ وَجِدَانِ » يِ يِلَانِ بُو اُولِيَالِرْ خَدَمَتَلَرِيْكَ عِلَوتِيْ
سَايَه سِنِدَه اِيْكُنِيْ درجه زيارتگاه تربله مظهر
اُولُشَلَرْدَر .

اسلامك ، يُوْرْدِيْ وَجِدَانِيْ قُورُولُغْدَنْ صُكْرَه
بُوْتُونِ اَمْتِ اَكْرَاسِنِدَه وَحْدَتِ اَعْتِقَادِيْ تَأْمِيْنِ اِيْدَه جَاكِ
بِرْزَمَرَه مَتَفَكَّرِيْته اَحْتِيَاچِ وَآوَارْدِيْ . اِيْشْتَه بُو اَحْتِيَاچِيْ دَه
« عِلْمَانِ » تَأْمِيْنِ اِيْتَدِيْ . اُولِيَانَكِ ، عَقْلِ مَنَظَقْدَنْ زِيَادَه
حَسِيْآنَه نَظَقْتَه اِسْتِغَادِيْدَنْ رُوحِيْ تَرْبِيْهِيْ لَرِيْ مَخْتَلَفِ مَحِيْطِ
وَزَمَانَلَرْدَه ، مَخْتَلَفِ جَرِيَانَلَرَه تَابِيْعِ اُولَانِ ضُرُورْتِمَدَه
بُولندي ايچون بونلر اگزمه سنده ناطقاي ايدم جاك
مَشْتَرَكِ وَهُمُوعِيْ بِرْ شِيْرَازَه اَعْتِقَادِ وَتَفَكَّرِ اِيْرَكِيْچِ
لاَزِمِ اُولَا جَقْدِيْ . بَاخْصُوسِ اَزْتَه قَالَانِ اَعْتِقَادَاتِ
قَدِيْمَه اِيْلَه رَقِيْبِ دِيْنَلَرَكِ مَخْتَلَفِ مَسْكَالِ آلْتَنَدَه وَجِدَانِ
اسلاميتي كيرمك خصوصتكم نفوذ و تاثيرلر نظر دفته
آلِينَجَه مَفْكَورَه اسَلامِيْكَ عَقْلِ وَنَظَقِيْ سَاخَه سِنِدَه
دُخِيْ مَظَنَرِ اُولَاسِيْ لازِمِيْ .

اِيْشْتَه اسَلامِيْتيْ عَقْلِ وَنَظَقِيْ سَاخَه سِنِدَه مَظَنَرِ
قِيْلَتِيْ اِيچُون مُجَاهِدَه اِيْدَه لَرَه « عِلْمَانِ » نَافِيْ وَبِرْ لَرِيْ .
اسَلامِيْتِ مَفْكَورَمِيْ بُو اَوْچِ درجه جِهَادِيْ
بِيْتَرِيْدِيْ . وَقْتِ اَوْچِيُوزِ اَلِيْ مِيلْيُونَلَرِيْ بِرْ كُتْلَه بِشَرِيْ
كَنْدِيْسِنَه بِندِ اِيْمَانِشِ بُولْتِيُورْدِيْ .

بُو عَظِيْمِ مُجَاهِدَمَكِ طَبِيْعِيْ بِرْ عَكْسِ اَلْعَبْلِيْ بِرْ
بُورُغُونَلَرِيْ بِهْمَحَالِ كَلَجَكْدِيْ . نَبِيْ كِيْمِ بُو بُورُغُونَلَرِيْ
اَوْچِ دُورْتِ عَصَرِ اُولِ بَاشَلَامَشْنِ وَبُيُوكْ قَدَرِ دُورَامِ
اِيْتَشْدَر .

تَه چاره كه اسلاميتك بو بورغوناني آشناسنه عقل
برينه مشاهده و تجربه به مستند مثبت و عملي بر ذكا
بشريتك بر كوشه سنده يانغه و بويكي حركت فكري دن
بشده يكي قدرت لر دوغمه باشلامندر .

بُيُوكْ دِيْنَلَرَكِ تَرْبِيْهِيْله بُيُوكْ مَفْكَورَمَلَرَكِ
ذُوقِيْ اَلَاَنْ بِشَرِيْتِ مَثَبِ بِرْ ذَاكْ اِيْلَهده بِجَهْ اُولَانَه
بُيُوزِ طَوْتَجِه بُو سَفَرِ ذَاكْ مَفْكَورَمَسْتَه بَعْنِيْ مَدْنِيْتِ
اَحْتِرَاصَه طُولُوتِلَرِيْ . دِيْنِيْ مَفْكَورَمَكِ مَدَفِ مَدْنِيْتيْ
طَبِيْعَتِ حَاكِيْمِيْ مَدْنِيْتِ اُولُتْمَشْدَنْ زِيَادَه وَجَلَرِيْ بَاشْدَرِ بُو
قُوتَلَنْدَرَنْ بِرْمَدْنِيْتِيْ . سَفَرِ دِيْنِيْ مَدْنِيْتِ اسَلامِيْتِدَه
اُولُوسُونِ غَرِيْبَتِ اِيْمَانِيْ وَنُوسُوبِيْلَكْمَدَه اُولُوسُونِ اَزْتِيْ
حَدِ كَالِيْ بُولُشْدَر . بُيُوكْ اِيچُون اَلْيَوْمِ غَاذِلَرْدَنْ مَاعِدَا
تَه اُولِيَالِرْ نَهْدَه عِلْمَانَامَه قَارَشِيْ وَاسِعِ رَا حِيَاچِ قَالَامَشْدَر .
بُيُوكُونِ اسَلامِيْتِكِ مَتَحَصَّرَا دِيْنِيْ هِيْچِ بِرْ قَاتَقِيْتَدَنْ
بُرْ اَوِيْ يُوْقْدَر . چُونَكْ بُو اَمْتِخَانِيْ مَرَقِيْقَتَه چُوقْدَنْ
آيِلَانَمَشْدَر . كَرَكِ عَقْلِ ، كَرَكِ مَنَظَقِ ، كَرَكِ فِلْسَفَه
وَعِلْمِ قَارَشِيْنِدَه اسَلامِيْتَه قَارَشِيْ رَقَابَتِ اِيْدَه بِيْلَه جَاكِ بِرْ
دِيْنِ يُوْقْدَر . نَبِيْ كِيْمِ اَكْ هِرَا كُوشَه لَرَه خُرْسَتِيَانِ
« سِيُورُتُرْ لَرِيْ » كَنْدِيْ اَعْتِرَافِلَرِه نَابِ اُولَانِ مَوْفَقِيْتِزِ
لَكُورِيْ ، يَدَانْدَه دَر . بُونْدَنْ بَاشَقَه هِرَا نَكِيْ بِرْ دِيْنِيْ
مَدْنِيْتِكِ آتَارَه مَتَحَصَّرَا اسَلامِيْ مَدْنِيْتِكِ اَنْثَارِيْ مَقَابِيْسه
اِيْدِيْ اِيْجَه صُوكُنْگِلَرَكِ كَرِيْ قَالَسِيْ شُوبِلَه دُورُوسُونِ
بَالَعَكْسِ بِرْ چُوقِ جَهْتَلَرْدَه دَاها اُورُزِيْشَالِ دَاها
زَنْكِيْدَرَلِرْ . صُوكْ عَصْرْمَلَرَكِ بَشَرِيْكَ صَارِيْلَرِيْ
يَكِيْ بِرْ مَفْكَورَه دُوعُوشْدَرَكْ بُو مَفْكَورَمَدِيْنِيْ مَفْكَورَمَدِيْ
اِمَامِ اِيْنَكِ شُوبِلَه دُورُوسُونِ بَالَعَكْسِ اُولِيْ اَكْ قِيْتَدَارِ
وَاكْ شَرَفِيْ بِرْ خَاطِرِ مَظَانِيْ وَاكْ قُدُسِ بِرْ اَمِيْدِ اسْتِقْبَالِ
اُولُغَرَقِ قَلْبِدَرَه مَحَافِظَه اِيْنَكْمَدَه بِرْ ذُوقِ جَاوَدِيْ دُولِيَالِرْ .
غَاذِلَرَكِ وَظِيْهَتِيْ بِرْ وَطَنِ مَنَظَلَسِيْ اُولُغَرَقِيْ اِيچُون
مِلِّيْتِيْجَكِ دُورُوزْمَدَه دُخِيْ بِيْنِ اَلْمَلَلِ دَسَاتِيْرِ حَقُوقِيْه مَوْجُودِ
وَصَرِيْ اُولَا دِلَچَه بُونَلِرْ اَسَكِيْ قِيْلَتَلَرِيْ تَمَامَا مَحَافِظَه
اِيْدَه جَكَلَرْدَر .

مليت و مدنيت مَفْكَورَمَلَرِيْ حِيَاثِ وَطَنِيْته قَارَشِيْ
اعظمي درجه ده مظهر اولمي ايجاب ايتدیرمجا به رغايه
اولدیتندن آزتني عقل و نقل علملرندن زياده تجربه
و مشاهدیه مستند يكي علمك سلطنته تبیین ايتك
و بوسلعتني ياشانق و ياشانق ضرورتني حاصل ايتدیرم .
بونا بن ايدله ديكه مليت مَفْكَورَمِيْ دكل اولسه اولسه
مليت بولتيه سي احتكاري و آردر .
ايشته كنچلر داخل اولدیتن يكي حيانده اك
چوق محتاج اولدیتن شيتك اختصاص اولدیتن هيج

عکس نه به حدید ، شدید حتی مستهزی بر رؤف یکتا بك بولورز :

— اسکی موسیقیز نجد ایدم بیلیری؟ وانجه ایدم؟
— بو سؤاله جواب ورمزدن اول « اسکی موسیقیز » تعیرندن مقصد نه اوله یله چکی تعین ایدلم.
تورك موسیقینك اك اسکی اثرلی (هاشم بك) مجموعه سی طولدران بر قاج یوز پارچه کار ، نقش ، مربع ، ساحی ، شرقی کپی نقاشیدر که بولرک ایچندن (عبدالقادر سراغی) به عادتچی ادعا اولتان معلوم المقدار کار وسائر ایه (هندیلز) و (مجملز) نامی آتندمکی آثار قدیمه و قانونی سلطان سلیمانک وزیر (داماد ابراهیم پاشا) نك (هامون) کاری استننا ایدیلجه متباق آثار ، اك اسکیلری (مراد اربع) و (احمد ناك) دورلی محصولاتین اولان اوزره صر سیله ادوار متعاقبه و بالخاصه (سلیم ناك) و (محمود اول) دورلنده و بو دورلندن سكره (ذکایی دده) مرحومه قدر کدران اولان سترلده اشتیاراتین استاذیه عائد کترده بارچهلردن عبارتدر بو مینانده عین دورره منسوب بر قاج یوز پارچه (پشرو) و (ساز ساعیسی) ده موجوددر .

شمدی آثار نقیبه نجد ایدم بیلیری؟ سؤالندن مقصد ، کانی ذکی بک آثار ادبی وجهه — تکرار رواج بولور؟ دیک ایسه ، میرموی الیک دوشوندی کی بوتک ایچون « بویوک اثرل لازم ، انسان لازم » اولدیی بکده طوغری اولماسه کرک . بتم فکرجه اسکی موسیقیزك رواج بولسی ایچون نسل حاضرک سادمه « قدر شناس » اولسی ، ملی استاد لر مذك اثرلر نه حقارته باقامسی کایدر . هم (دده افندی) نك وسائر نك اثرلی تکرار رواج بولان ایچون — ذکی بک ادعا ابتدکی کبی — دده ، دلال زاده لر درجه سنده کارلر ، مرابطل یاقی اقتدارنی حائر ذواتك یتشه سته نه دن محتاج اولم؟ نجبا آور واده فالتی تأمین ایچون هر عصرده (موزار) اسلوبنده یازان بر بسته کاری ظهور ایدور؟ اکر (دده افندی) ده « بزم (موزار) ستر ایسه اولنك اثرلری « اسکی موسیقیز » دیه کوشه نیایه آتماقندن لازم کاید . آور واده (موزار) ك اثرلی فصل اسکیمور ایسه بزم (دده افندی) نك اثرلی ده اولهجه اسکیمش عد اولتاملی ، موسیق مجملرین و بالخاصه ذکی بک کی متقدر موسیقار لر م (Virtuosos) طرفدن خفاه دیکه تلیدر . اوزمان « خفك ذوق ده بوزولمشدر ، اسکی اثرل دیکه تلیدر ، آکلا یانلر کیتدکجه آزالبور » کاینلر نه ده محل قلاز ، دیکلتن یوق که خانی دیکه سون . دیکه بک آزالدهجه اکلا یانلر كده آزاله جنی ، و بو صورته خفك ذوق بوزولهرق یتتوق آکلاماز اوله جنی والتهایه بالکنز کتیدیسنه دیکه یان عادی و میندل اثرلردن ذوق آلمه باشلامسی طبیی دکیدر ؟ الماصل بزنو کرکه امور و خصوصات سائر ده کو بترمه باشلا دیفنر « ملیت پرور لك » خصلت مدد و حسن موسیقیز ده تطبیق ایدرک ملی استاد لر می تجیل اغلی و اولنرک

رؤف یکتا بکده مرقات

ملی تکبیر بسته کاری رؤف یکتا بکده کوروشك . بوتون آرزومه و غیرتله ره رنما — تمکن اولادی . شاکردی لطیف بك قدر داشده دورت یتن دغه تلفونه ائك ، کتیدیله بالذات کوروشك ائکاتی بولاسی رجا ائك فالان قائدهر قالدی . رؤف یکتا بك ، غالباً تحریری اولان سؤال لر نه ده ادا واضح و مدلل جوابلر و برمه چکنی دوشونه رك ، سؤال لر یازوب و یرمه سنی ایسته مشلر . کتیدیله کوروشك مظهر یتنه ایردن فوزی شویله آکلاتور :

« رؤف یکتا بک نانی ایاك دغه یکی قیو مولو یخانه سنده دیکدم . سسنی ایاك دغه بر آیین ختامنده درگاهك شیشه احاده سلام ایدم کین دودیم و چهره سنی آرقداشیز لغتی بکله برابر تکیه نك آیدنیق و کتیش بر بخرم سنده کوردم . دیوار لری جیبلیق براوطه که بخرم سندن سورلر و بر لانه تار لاسی کورونیور . بر تکیه بخرم سندن بولاسه لر ی کورونجه درویش چشاری بی خاطر لامانی قالمی ؟ قولاق لر اختیار درویشك « بیزم حق ایچون ... » دیهه میریلدنیق ایشیدر کی اولدی ...

باش نایزك حجره سینه کمری بر یردن کچدکن صوکر ا برک باشه سنك ایچندن کیدایور . صوکر هزار چیچک لر نك یاری حزن ، یاری اور بر تیلی عالی ایچندن کچوبده انسان کتیدی بویه بر او طهده بولونجه راخته نیر ... قایدن ایچری کیره چکن صیرمه آرقداشیه : « نه یایم الی اوپه چکم ، سلامی و یرمه چکم ؟ » دیهه صوددم . زیرا آیین میداندن بواو طهده قادر کیدن بولده هب بر لر نك اثرنی اوپنلری کوردم .

رؤف یکتا بك بر ارکان میندن کوشه سنده دیز اوسق او طوروور . آیتندن صوکر ا یوزی صولش کی ... کوزل بول قوشیور ، قوشاشنر هب موسیقی داژدی . آغزنده شکره ، قورایه به بکیزم برشی چیکنه بور و هم سوله بور . قونولایی روحک هیجانی افاده ائمکدن زیاده فکرک بولوشلری . دماغك اثرلنی آکلاتور . قارشیدن کورونجه رؤف یکتا بك کاتب قیافتی تندرست ، اوصلو وجوق محجوب براندر . ییله بورزه فقط کتیدیسی طانیانلر آلیخانلر نده یجت ایدیلور .

مکاله اناسنده ذاتا بوتون مراقق ، آبوسیتیه سبیت و یرمه کتشته قلیجه جی برشی یایماقتی . جوق شکر بوکا موفق اولدی . واستادی سلام لایه رق یته او اخروی بولاردن چیچکر آراستندن کچدک ... شیمدی قارشیزده ، فوزینک سوله دیکر نك

استانبولی فتح ایدم بکیری به غزل

وور ! نجه علیده کی شمشیر عشقه ؛
کلیانکی آسمانی طوتان پیر عشقه ؛
ای لشکر مفتاح الابواب وور بو کون
فتح مینی ضامن او تیشیر عشقه ؛
وور ! دیر کفرک اوسته رکز هلال ایچون
کلش بو پاشاه جهانگیر عشقه ؛
وور ! روح بر فنوح محمدله یکزبان
خیر هیوم ایچنده کی تکبیر عشقه ؛
بوی کمال

اونو تایلیم . آرتق قرق آتبار عالمکی کوزم کدن باشقه برشی دکدر . ملی مدنیتک اولیلاری ابتدائی مدللری در . بولر الکجهرا کوشلده حر و مبرود باشامق ایچون طبیعت زبون اولامه نك حاضر لغری باغله مکلف درلر . بودورک علمای ده آرتق السیات علمای دکدر . بو کونك حقیق طالری یکی علمک اساسانه کوره یتیشش مخصصلردر . ابرود قوتوره آبی بر حقو غنی ، آبی بر مهندس ، آبی بر حکمشناس ، آبی بر کیمیا کر آبی بر نیلسوف الخ ... کبی .

کیم نه درسه دیسین بو کونك احتیاجه چاره ساز اوله جی حقیق طالر بولدر . یته کیم بوجقیق الیم کتیدیلکدن تظاهر ائتمش اولدیی خالده بالکنز دفت آقیدورز . ذکال بالکنز تور کیاده بوتون جهان اسلامده بو کون قاج الهیات علمای وارد . بوندت باقی سز لقتن ویا اهلان حاصل اولش بر نتیجه دکدر . بالعمکس یکی حیاتک طبیی و غیر قابل اجتناب بر نتیجه می در . بو خصوصده نفدر صنی غیرت صرف ایدله اسکیمی کی الهیات طالری جوغا فقه آرتق امکان یوقدر . چونکه احتیاج یوقدر .

غازیلر زمره سته کلنجه : بولره اولان احتیاج حالا شدله موجوددر . غازیلر تاسلیم ثلثدن بری داخل اولدیلری یکی مدنیت طولانیسیله موضوعلر نه حاکم اولدیلری کی دیگر بوتون عالم مزدن داها اول یکی حیاته داخل اولشلر و فله اولهرق حربلرک توالیسی ایه نظریاتلری صیق صیق و با فله حرب ساحه لر نه تجربه ائتمش اولمالی طولانیسیله ده بو کونکی قوماندانلر م عالم زمره می آرم سنده اك منبت بر ذنبته صاحب اراشلر و یا قتلری صوکر ، متحانلر ده یجت کوسنر مشلردر . بومو قتیق دیگر علم ساحه لر نده تحقیق ایچون شیمدی به قدر علم حربه تخصیص ایتدیکز ائک و یاره جی دیگر علملر ده احتیاج نیتنده صرف ائمکی و بولره تطبیقات ساحه لر ی آجمی عزم ایدر سه ک موازنه سز لکدن قورتولور و ماتهده متجانس ره بر لره اظرادلی بر انکشافه مظهر اولور .

داوا لغتون روحیات معلای

مصطفی شکب

درگاه

اون بش كونده بر نشر اولور علم وصنعت مجموعه سی

ایکینجی سنه: دردنجی جلد

نومرو: ۳۹

۲۰ تشرین ثانی ۱۳۳۸

مُصَنِّعَتَه

اختیارلر مدنی

احمد هاشم بکله سنجیه مره دایر برکون حسبجالدله یولتورکین بر دیرنه سوزجی کسندی و فریاد ایدر کی: « عزیزم، دیدی، بزم هیزم اختیار و یوتون تریه واراده من اختیارله یوغورولشدر. استانبوله، حتی نه طرله باقرسهک باقی هرکده بر اختیار سکونی، بر اختیار ذوق وار. ادبیاتعی، موسیقیعی، علمعی، اداره مری، فلسفه مری حتی دیمزی هب اختیارلر کورده یامیز. نزهه باقیه اختیارلر مدنی ایچنده محصور اولدیغیزی کوروز، عادلر من، اکلیجه لر من، تربیه و معاشر من، عالمه حیات من، مکتب و مدرسه لر من هب اختیارلر کورده لر ساهلنر، سوزورور، قونوشلر من، یازیلر من، کینه لر من، یوروشلر من بیه هب اختیار؛ بزه یاشامایان بالکیز کینجکلدر. همین اختیارلر قادر اوصلو ونا کتر. دها دونه قادر بش یاشنده چوقلرک یارام ایسه لر، قالوش یوتنه وارکیجه قادر، هب اختیار تقایدی. کینجکلک تک زحی یوق. بکانه وظیفه سی اختیارلر اراده لر نه اطاعت! هیچ خبر من اولان اختیارلر سنجیه سی اوله بریشبورزک ... »

اعتراف ایدم که « کول ساعتلی » شاعریک تا ایچندن کان یو فورانی یینی آکسزین دوکولن قانار برصوکی حاشلادی. در حال یوتون تداعیلرک آلت اوست اولنه باشلادی دویدم. بر شاعر حدسیله یولان بوحقیقت کولرجه باشده اوغلادی. کندی تلی ایتک ایچونمی ییلوروم برمدت بوقیانی حکملری شاعرلک فرط حساسیت وخیله شنه باغیشلاق ایستدم. فقط بر درلو نه وجدانی، نه مدعا کیمی نظین ایدم. نهایت یو ایجه دقت، روحی بر مسئله، دها دوغروسی، سکون واستراحت فلسفه نه تمنای ایدیور دیم و مسلک دایره سنده دوشونمکه باشلادم. نهایت اختیاراتی و کینجکلک سنجیه سنده حاکم اولان فعالیت نمایلری خاطر لادم. اختیاراتی حیاتک برهالی اولان اختیارلر ضروری

و مکتب برقیلکدر. تشکر و حساسیتلرک آتی اولان نسج عصبی ایلر اراده لرلرک واسطه اجرایشی اولان نسج عضلی اختیارلرده ضموه اوغرا مشدر. بواک مهم انسجه تک ضررته اولارق بالکیز نسج منظم کی سفلی بر نسج حال انکشافه در. کوجوک شریا بلر طرله یوتون یوز طوتدنی ایچونده دوران دم ناعا مشدر. جله عصیه، چکرلر، غده انفاویه تشک و جبرلر دن غائب انشدر.

آنلری وجودنی بیه دوغرو طو تلمایه جی قادر کوشه من و چوروشدر. یوتک ایچون اختیارلر کینجکلی آغیر، تیرمک و اصابه سزدر. یوتون جیوات حیاتیلر فعالیت حیاتیته تک تنافسی دولایسه لیه تردی به اوغرا مشلدر.

روحی تردیلر کینجه یولر: ضعف حافظه، اعتیادله اسارت، کورده نکلر ده تعجز، یکی فکرلی سنج و تانی به طاقسزانی، باشه لرلرک اراده لر نه اقتیاد کی حالدر. فله اولارق حسن و هجائلر، اختیاراتلر دارا مشدر. حساباتک بر چوچی سیلیندن و سونوشدر. ذاتا یوتون روحی تردیلر ده اک اول ییقیلان اک یوکک واک متکامل حسن و فکرلدر. اک صوکه قالا لرده اک ابتدائی انسایفلدر. یوتک ایچون اختیارلر ده قالان بکانه واک قوتلی میل، جاتی قوروق اندیاق خودکامانه سیلنه عین غایبه، مغطوف و یو انسایفک بر شکل دیکری اولان شخصی سلامت اخرویه قایموسنه معانی بر حسن دیندر. حیاتیته حاصل اولان بواکحاطاط طریقه لیه یه فقیرلشدیر. یوسیدین اوزون ایدلر یینی مفکوره ایلر کینیش تفکرلر بل باغلا بیه جک حساسیت وخیله در و مدللر. دارالمنش بر استقبال ایچون اوزون و کینیش امللر بسله مک نه یارایه جی؟ ایشته « کینیش قورتاران قایدندر »، « هر قیون کندی باغندن آسایلر » حکملری هب اختیارلر سنجیه سنک مفکوره لدر. یومفکوره بالکیز حیات خصوصیه و انفرادیه ده حکم سورمکه قالمش بر چوق زمانلر می حیاتر ده عاجز و مسکین زوللر اوینا مشدر. صوکه دورلرک نیجه وزرا و وکلای وحی یادشاهلری هب بو اختیار مفکوره سیله زهرلنیلدی. مرحوم یوتون مؤسسه لر من اختیار مفکوره و سنجیه سنک شاه آنرلی ایدیلر. بوراده مثبت و عملی یوتون ایشیلر یازی و کاغذلر کور دورلرک ایسته یی ای بر

تذکره، ای بر مضطبه یازمق ای برایش ییقارمقدن چوق دها مقبول صایبلر. « حواله حیاتک، » « سوز ایلکی » « نصیحتیلک » هب اختیار خصلتیلرک بر تجلیسیدر.

شییدی عجبیا بو اختیارلرک غلبه سی نه دن اولدی؟ یوسو اک جوانی تاریخ و بره جکدر. قنولات دورلر مرده اوج عصر سورن و عقلری دور دوران جه دو مسایعی، متوالی جک و جدالری کور اوکته کتیه جک اولور سرق کونک برنده یورولی، مقدردی، یورغونانی باش کور سنجیه عطاکه نمایلر طریقه ملایم کلک باشلا بجه در. ایشته یوتنالی حسن ایدن اختیارلر طبعاً مسکین و عاقل اولانلر در حال باش قالدیر و بواک صنی اشغال ایتکه قوشا جقردی. مع التأسف، فقط مع الاضطرار بر حرکت موقتیه نتیجه لیش و اوج عصر مدته اختیار مفکوره سی، اختیار سنجیه سی سلطنت سور مشدر. یو مفکوره تک زبیرکاری صغری سی، سکون و راحت، حسنلرک، اراده سنک، مفکوره سنک، انفراد جیاتی، اکدار بر خودکامی کبی هب ثلوه، کورتورمن متردی نمایلر اولدیننه نظراً یو دورلرک بدبخت انسانلری کینجیلر چوقلردی. یولر دها کون کورمه دن و جیچک آجندن صولفه، قاورولوب یانه محکومدیلر. چوقلری و کینجکلک اختیار ذهنیتدینج و نقصان ایلر ثلومدی. کال، درایت، اهلیت هب اختیارلر ده ایدی. ایشته کینجکلک یوتون چوانمرد و یارایچی قوتلری هب بو اختیاراتی مفکوره سنک بطاقلری ایچنده چورودی. بو بطاقلی آرز دها یوتون بر ملتی یونو یوردی. واقعا کینجکلک ده قصورلری یوق دکادر. فقط مترلر نه نسبتله یو قصورلرک خفیف قالیر.

معلومدر که سی و ابداع مدنیته اک مهم ایکی عاملدر. مجاهده ایلر فداکارانی و مفکوره یه مجلوریت خصلتیلر ده ملترک فالری ایچون ایکی شرط اساسیدر. یو بش خصلت اکینجی کینجکلک میوملریدر. بزم اوج عصر درکه یوم یولری اختیاراتی سنجیه سنک بطاقلری ایچنده چوروندک.

آنسانلرک انکشاف عضوی و روحیلری فرق، فرق بش یاشنه قادیار دوام ایتدیکنه نظراً آرتق ملته مقدراتی قوندا فده کی چوقلرک احتیاجلر دن باشلا بیری کال چاشنه قادیار دوام ایدن نسللرک سنجیه واراده لرله

کوجوک نهران

مغنیاموقع قوماندانی فیلیپوس، تخریب واحراق
مابورلرینه لازم کاین اسرلری ویردکدن سوکرمه ،
بلدیله دایرمنک بالقونته بیققدی . بودایره برسنه دن
بری اونک غاراکایی وایدی . بنا شهرک بئدیکی
واوونک باشلاقلانی برنقظه ده هان هرمله فاهانر بولنیور
برآز سوکرمه باشلاهیج هانلوی شهر آیین ایچین
بودان دما این پر بولنماز .

بو آقشام مازملردن اذان سسی ایشیلدی .
قاجهک فاهلشدیفنی حسن ایدن بوتون مسلمانلر اورتدن
چکلمش ، شیمیدن برز مزار شکلی آلان اولندن
اولوی بکیربولر . بو اولوم نه تورلو کلاچک ؟ قوندا
قلمی ، بوبایله ی سوکرو و باسلاهلر ییلدورلر ...
ییلدیمکده عتلی وار ، زیراموقع قوماندانی فیلیپوس
هرتورلو اولوی اسر ایتدی ، اولهک اوج یچی سنه دن
بری مظالم باایع ابقاعنده بویوک برمارسید ایدن
وحنی یونان عسکرلری یله بوسفر زده باشلاهیج قلمی
شاشیریورلر . چارشی اوزنه سنه کوبه کوندوز باشلایان
یغمار ، تهاوزلر ، منفرد جرح و قتل وقعه لری بو
شاشیقانی علامتلرک الکل بارز مائلرنددر . هرشی
میین برساننده ، میین برطرزده ، کیجه اینراقتده
بایلیق لازم کلیردی ، لکن ، مظالمه بوانتاهمترانی
تولید ایدن عوامک الکل بویوک یونان عسکرلردن
اول شهری ترک ایتک اضطرارنده بولنان تریل خیر
یتیمارک غصب و جنایت احتراضیدر . بولر عسکرلرک
آرمه نه قاریشدی ، زکینلرک بولندیقی اولردالدی ،
مازمه و دکانلرک قایلرینی قیردی ، طوبلادقلر اشیانی ،
اولمه نه مسلمانلردن غصب ایدلش حیوانلر ، آرابلر
یوکلوتوب قاجنه باشلادیلر و بحال ، فیلیپوسک عسکرلر
ینه ده اصل وظیفه لری اونوندورمق هر بری کندی
باشنه حرکت سوق ایتدی . حالبوکه ، افرادی زکین
ایتمکدن و مسلمان اهل یه داغلوب قاجق فرصتی
ویرمکدن باشقه برینه یارامایان بویوک منفرد حرکتلر
یکانه هذقلری عمومی بر قتل عام اولان قوماندانلرک
هیچ ایشنه کلر . بونک ایچوندکره ، فیلیپوس بوتون
کون ، آقشامه قدر ایتک آتنده کی مفرزمه برانتظام
ویرمک چالیشدی . هسنه جیزیان پروگرام داخاند

یوغوروانی ایجاب ایدر . ایجه دقت ایدیلر سه داخلی
مجادله لمزده چارایشان مخالفک و موافقانی اولمقدن زیاده
اختیاراق سجه سیه کنجک سجه سیدر . آراسمزه ایجه
کنجکلر واردکره آلدقلری تریه و عصرلر جه سورن غننه ل
دولایسیله اختیار روحیه آشیلاش و چورومشیلردر .
الحاصل بوندن بویله یکی اجتماعی مؤسسه لمزده
کنجک سجه سینی غلبه ایتدیرمک ملی انقلابلرک شاشاز
بردستور حرکتی اولمالیدر . کنجک فیاض ، چالیشان ،
فداکارلار ایچ بر قوت اولدینه نظر امانک مقدراتی
منی قوتلردن قورتولوب بوجقی و مثبت قوتلرک اینه

بروظیفه ویدی . کیمنه یانین بوبالری ، کیمنه باغلی
باپاورال ، کیمنه بیزن شکرلری دانیشدی و کیریده
قالان مسلح افرادی شهرک مین نقطه لنده مسلمان
اهالی آتشدن قاجیمامه مامور ایشیدی . بولر
اوج بیک کیشی قادار وازدی و کوندوزدن کویا شهرک
آسایشی اناده ایتک چقان منتظم دوریه کی سواقلرده
کومنه کومنه دولاشمه باشلادی .

هرشیدن اول انتظام و آسایش محی اولان
مسلمان اهالی ، اولرک بکیرلری یازی آجوب
بولر بایقور ، ایچلرلر « عیبا ، آرتق بره برشی
بایقه جقلمی ؟ » دیوردی . اساساً بولرک چونی
کونلردن بری دوام ایدن قاجمه لردن دما مدعش اولان
شایمه دن قورمه رق قوتو قومشو . افریا و لغات
مخله هله بپر آرابه طوبلانلر ، ازلکیز قادیلر
ازککل اولر ، بیرقانی اختیارلر قوت و جبارت لرینه
ایل باغلادقلری دلقانلرک یانه صیغمنشیلردی وهیمی
وقوع بولمق هانلی تسانیمه یاقین بر توکله بکلر
بورلیدی . کله یاندی . بر اول قایوسی قیریلور
ایچلردن بوغوق بوغوق برطرق سسلر دوریلور
برقادی بیقانی قوییلور ، بعض چوچوق شخیرلرک
چانقراش فریادلرله بیریلدی ایشیدیلور و بولر
معتاب بر قاج سسلر سسکی اناده ایدیلوردی .
دائمالاح سسلری تعقیب ایدن بوسکوت جوارده کی
اولر ، او سسلردن اوجیقلرلردن ، او چوچوق
فریادلردن دما زیاده دهشت صلیوردی . بو اولرد
کیلر جانلری قورتارمق ایچین هرشیلری ویرمکدانشی
ایدیلر . لکن بو وحشی سوبو بکیرلر نه آلتونله ، نه
کوشله تطمین ایتک قابلی . یارایی آلدقندن سوکرمه
عرضه تهاوز ایدیلوردی ، عرضه تهاوز ایتکدن
سوکرمه قانه صوصاییلوردی . دیاده شاهالانان ،
بوسیتدن دما مدعش نه وارد ؟ بو آفتی ، مغنیسا
خاق اوج کون و اوج کیجه ایچنده یکمیش وکلش
آنسانلرک هسندن دما ایی آکلادی . آمه بولخانک
کوزلردن او وحشی لوسه لک ایزخی ، هانکی علوی
تأثرک یاشلری سیله جک ؟

یدی یاشنده چوچوقلرله غش یاشنده اختیارلرک
یکرسه واونده برلشیر سه حقیقه دور دیکشمن اولور
واختیارلرده محتاج اولدقلری حضور راجته اصل اووقت
فاووشورلر . طبیی و غیر قابل اجتناب یجن وضعقلرله
استقلال و ترقیه صوصاش بر مانی نه اختیارلر ،
نه ده تبار طاشیه مازلر . کولونج و مسکین بر آقتورانه
تعبیر اولمقدنیه قوالیده قلوب رولی ماهر و مدع کنج
آقتورلر . پراقق و یالیدقلری دقیقه ل اولور سه آرم
صیره صوفلورلک ایتک بیام دما شرفی اولمازی ؟
دارالفتون روحیات معلی
مصطفی شکیب

کوزمدیکی شاعلری کوردی ، ایشتمدکی رزاللری
ایشتمدی ، عیبا کونک برنده بولرک هسن اونوتفه
بوکونش آتنده انسانانی ، ایلک ، کوزه لک دنیان
بغنی السی شیلر موجود اولدیفنی بیلکه موفقی اولر
جقلمی ؟ هیهات ، ازلک اولدور بوردی ، بوندن دما
صوتایوردی ، یالکیز اولدور بوردی ، بوندن دما
بایع برشی بایوردی : قیلرده کی غت و عصمته تهاوز
ایدیلوردی . زوجرک یکانه شله س اولان اخلاق
وانسانی حسلری بوغیلوردی زاده لک سکر
باشنده کی چوچوق ... ک کوردیکی شاعلی اولی مطافا
حیاتک صوگنه قدر تعقیب ایده جکدر . جیدک آق
مصافاتی قیزلر قانه بویانن ایلک حرکتی . کنج
آناسیه یرده بوغوشان و جودلرک حیوانی تقلصاتی
اصلی اونوتما یانقدنر ، بولوه اونک خاطر سنده کوندن
کونه بویور ، کینلرلر برلک کی قاله جقدر ، و بولکه
کونک برنده اونک بوتون وارلخی قابلیه جقدر ،
... کی قاج چوچونک ، ... کی قاج تانه کنج قیزک
صنوت و عصمتی بوکا بکیز قاج وقعه ایله تلوی ایدیلدی .
بندما هانکی تلغین ، هانکی تندیپ ، هانکی درس
بولری ایلک و دغربانه ایتاندیر ایلر ؟

قوماندان فیلیپوس یانینی سیر ایتک ایچین بلدییم
دایرمنک بالقونته بیققدی زمان بویکی شیلری دوشو .
تککن بوی اوزاقتدی . برآشای بریوقاری دولاشیور ،
کله دوروب کوزلری شهر دیکیلور و ایلکده برانه
کلوب کیدن ضابطه :

... چوقی کچ قالدیلر ، بویکجه هرشی اولوب
یتیمی ایدی ، مطلقا هرشی اولوب یتیمی ایدی ...
دیوردی و اطراق سکوت ایلر برابر قازاقلی
صاریلوردی . یالکیز اوزاقتدن اوزاغه بعض ترمه ،
اوتوبویل سسلری ، بر چوق کیشینک بردن
بوروشلری و یوقاری طرلردن کان بوزون عسکرلرک
بری برلینه باغیریشلری دوریلوردی . فیلیپوس بو
سسلری ایشندکده هاز یاده سیکیرله نیورده سیرسلانیور
قاجق ایچین کچ قالدن قوریلوردی .

نهایت : ساعت سکره دغری طیش محله دن
دوماهله قاریشمن بولایتی بر علو ستونی یوکسلدک
باشلادی . ضابطه :

... ایشنه ...
دیدی ، بونی متعاب چارشونک آرقه طرفلردن
آلاجه لی بردومان کوممسی دما کوروندی ، بونک
اوزلردن بش دقیقه یاکیدی ، یاکیدی شهرک اوبر
اوجیده هوایه قوزغونی بر آتش بوسکوردی .
فیلیپوس ، پوزی بوغلودومان ستونلرینه چوریش ،
بولندیقی نقطه ده دوردی ، سراپا دقت کیشیلدی ،
آرتق دینکی تلاشدن اثر قالمشیدی . بهر سنده
بر بویوک دکن حیوانی ک سکینی واردی ؛ کندی
کندینه سوبله نیرکی :

... مطلقا جلملرده قورتولمالی ... جاملر
ایچین کافی مقدارده دینامیت وارمیدی ؟
دیدی . شیدیه عارودومان ستونلری بویولو

درگاه

اون بئش كوتده بر نشر اولور علم و صنعت مجموعه سی

۵ كاون تانی ۳۳۹

نومرو ۲۲

ایلمنجی سنه: دودنجی جلد

مصححه

تغییر روحیه ایما

فنایلتر منی قیمت روحیه لری اعتباریه صیرالامتی ایجاب ایدرسه الگ آشیغیه «کورمک» ی، اورتیه «تقلید» ی والگ یوقاری به ده «باراته» ی قوتی ایجاب ایدر، کورمک یاشایانلر بوتون فعالیت حیاتیله زی اعتبارله مغلوب اولمش کیسه لردر. بوجال یالکیز فردلده کورولز. مانترده ده واردر. کورمک حیاتی ایچنده یاشایان مانتر کندیلرندن باشقه بر عالم بیلمه یلرلدرد. بوتونلرک منادی فعالیتلری کندی کندیلری مکرر تکرارلامقین عبارتدر. بوجایندجه، عزم، اراده دنیان شیدن اؤرکورولز. عجا بوکورمک خستعلی مانتره نوقت وهانکی سیدن عارض اولور؟ اساساً «پاراتی اسراری» ندن عبارت اولان حیاتی بئضا کورمک قالیلری ایچنده مجبوس اولانک البته برسی اولاجقدرد. الک قویو برکورمک حیاتی ایچنده بیله ایچین ایچین قانیان بر طاقیم صیقیتلر، درلو درلو حرکت ویکیک قایلری موجوددر. یالکیز بوتونلرک غیر مشغور اضطرار حالتین شعور حقیقه سی ایچون بهمحال باشقه محیطله، یالنجی مانتره ناس لازمدرد. نیتکیم الک بوتونلرک تحول حرکتلرک بر بوتونلرک ماهرانلر ومانلری صارصان بوتونلرک محاربه لره موقعه کلدکاری کورولور. جهانلرک الک مهم تأثیرلری افواغی عظیم کتله لره برلرینه ناس ایندیرمک عقیده بهمحال یکی مانتر ویکي جمعیتلرک ظهوریه وسیله تشکیل اتمک اولور. اختلاطلر بر حیاتی کندی کندی بر درجه به قدر تشکیل ایشکدن سوکرا طبیعت ثابته حکمته کیرمن اعتبارلرک غلبه سیله دوتنه باشلايور. چونکه کندی محیطله بر درجه به قادر انطباقی حاصل ایشکدن سوکرا آرتق بوندن اونته سنه کیتکه شیرورلکدن مانع اولور. روح، بدنی جهودوغیره سوق ایدمیلک ایچون بهمحال یالنجی محرکله ده دغوروسی عشق وحرر اویندیرمق خارجی تنبیلر محتاجدر. «اوزوم اوزومه باقه باقه قارار» مثلی روحا بو احتیاجی افاده ایدر. اهل صلیب حرکتلری اولمسه بدی غربک اویمه سی هر حالده چوق ده کچ اولوردری. قانونیک وینه سورلرینه قادر کیتمه سیله بو ایتناه بوسیتون خیرلاندی. ده اول

اسکندرک شرقه آقینده دخی شرق غریبه دغورویکی احتیاج و مفکوره لره آقینده برمقدمه سی اولمشدی. بوتون بوجر کتدرده برچوق کورمک حیاتی صیر صیره ق برینه اجنقی تقلیدجیلکله باشلایان تجدد آرزولری کورولدی. حیاتی روحیه نك بوسیه سنده تجدد آرزوسی وار، فقط حقیق تجدد یوقدر. هرشی یکیشدیرمک ایسته نیر؛ فقط هیچ برشی یکیشمن و یکیشمن.

تقلید، یار آتیجا لک الیجر کیز وتیل رشکیدر. کورمک حیاتیله هیچ اولمازه انبیاق و میخانیک حالت کیش وغیره تحول فقط انقائیدن امین و یاشاییش واردر. حال بوک تقلید حیاتیله بو حضور یوقدر. بوتون ایچون تقلید دورلری مانترلرک طاقیم واک رنگیز زمانلریدر. تقلید دهاسی بر مایعون ذکایی قارار مزاج و آکشی زبانتاردر. دینه سیلرک ندیم دوری امت مفکوره سیله یاشاییش ایداعی دورمک صوک نشتمی اولمشدی. اوندن سوکرا کی اؤزلرک چوغنده بر روحمنزاق، بر نشتمه سزاک، بر یجر کیزلک واردر. تقلیددن ایداعه یچک ایچون بهمحال یکی بر مفکوره به احتیاج واردی. ندیدن بری چکدکیز صیقیتلر بهمحال یکی مفکوره لاندن کتولدی. چونکه اویمش بوسیتون یکی تحولله اویمش غریب ایه دغورودن دغوریه وایخاصه سالتاری واسطه سیله بالذات روحلرینه اولان ناسلرک آرتقه سی بزدی یکی آرزولر، احتیاجلر اویندیردی وایخاصه تنظیمات دورندن اعتباراً بو احتیاجلر آرتق مؤسسه لره انقلاب اتمک مجبوریتی حسن ایندیردی. تقلیددن ایداعه حیل لاند ییلمک ایچون تحول لرومی ده شتله دوعنی احتیاجی واردی. نیتکیم بر عهردن بری یکیردیکیز مه لک تحریرلر آرتق باشلرک چارمسی آرامنی انتظار ایدیبوردی. هله صوک سو، فصدلرک تولید ایندیکی جان قوروقوسی بوتون روحی طویلاندی. وایچیزده کی، ماضیزده کی الک درین وکیزی قایلیرلری آیفلا ندیرمق بری دهاسمه قووشدیردی. تقلیدجیلک کورمکله بر قطع علاقه ایدی. ملی دهاسمه قووشتی ده تقلیدجیلک قطع مناسبت دیمکدر. شیدنی حیاتی الک طاقلی، فقط الک مشکل بر دورمسته یکیدن داخل اولوردر. امت دورندکی دهاسمه شاه اؤزلری دخی معارجله لمانز و بوتونلرک مفکوره لر اوغیرلرک کوستر.

دیگیز امثال سر قدرت و فداکارلارله بوتونلرک تولید ایندیکی فضائل روحیه در. دهاسمه بو یکی حله سنده پاراتی مجبوریتده اولدیندیز شیلر ایسه عصری برمانک بوتون احتیاجلریدر. بوتونلرک ایچون بوتون قایلیرلری اول اسرده ملی مفکوره نك مثبت و اساسی احتیاجلرده تشکیف اتمک مجبوردر. موده ویاوکس خاندنکی احتیاجلرله مفکوره نك عسرلرجه مساعیدن سوکرا تحققی ایدمیه چک امینلرینه قایلنامه چوق دقت اتمک لازمدرد. ایداع حیاتیله جدیدله موقی اولمیه لک یکانه شرطی بوتون ماضی بیری می هم ایدمیه لک آکلامه به متوقدر. بوتون ایچون ایلک ایشمن بوماضی الک قیهه والک امین بر دورمده حیاتیله قاریشدیرمه نك چاره سی یوقدر. بوتون ایچون ده اول اسرده بوتون مساکلرک اختصاص جمعیتلری تشکیل ایدمیه لک حکومت اجرا اتمک یوقلاردن کلچک احتیاجلر کوره بوروم سنک تأمین ایدلمه سنه حاضر لاتی لازمدرد. بر برلیس قبول ایدایانجه ایداع الک اساسی محرکی اولان احتیاجلرک یاتیندن ویکین اولان صحتله دیکنمه سی تأمین ایدایانجه و بو احتیاجلر مثبت و مدال برصورتده آکاه اوله جی مستشاقایلرده ده اودقمتدن اعتباراً ایداعه مایه سیله تانیس ایدلش اولاجقدرد. ایش بوراده کتیر یانجه سندن کن احتیاجلرینه دوتنه باشلایان بوجمیتک ایستر ایسته مزاک مناسب حساسیت، تفکر و اراده مرکز لری بیدری شکل ایدمیکدر. احتیاجلر شایع رحالده ویمم اولارق بنیه مننده قالدقه شاشقین. وتلاشی عکس العملاردن باشقه برشی یاتق قابل اولمایه جقدرد. امین اولام که ملی مفکوره دهاسنک حله سنده مختلف استقامتلرله اولاق اوزرک چوق انکشاف جوهر لری مندجدر. بوتونلرک ایچندن بولی الک آتیق اولانلری کشف ایدمیلک و بهمحال الک اساسی وقوتی احتیاج جریانلری قارامه متوقدر. مانتر بوتونلرک ایلک حله سی کوستردی. بوتونلرک کتچلک دوشن وظیفه بوجله نك اهمیت ومامیتنه عارف اولقدرد.

مصطفی سکیب

درگاه

اوانیش آونده برنشر اولنور

برنجی سنه : برنجی جلد

نومرو : ۵

۲۰ حیران ۳۳۷

روحيات

علمك، مبرا و با عمده لری اعتباریه فیهی

پوكونكى، مكتبى، نورلر مترك برقسند بوقلرك
«قاره كتاب» ده بجه آثار مولرك دورماسى لازم
كذبكنه قائم اولان ذهني رينه نه دنسه «علم» تفرافى
قائم اولمه باشلاشدور، بونلره كوره علم موضوعنه
داخل اولش بوتون حادثات مردولو شك وشبهه دن
آزاده وهر سورته قابل تحقيق واثبات بر طاقم
حقيقتلردور. بناء عليه علم نامى آلدنده نه كوروب نه
اوقومشارسه بونلر ده سوك واداي حقيقتلر اوكرمش
اولدولر نه قائمدرلر، بوسيدن دلمك تالارنى بر كره اولسون
تحقيق اتمك و غايه سنى آكانلر نه عذرلر نه بيله كله، مشدر،
بوماسه سزاني علمك يالكنز تطبيقات وجهت عمليه سنى
مسلك ايدمش كيمسه لر ياييه بر شى دغز ... فقط
بونى دارالقولردن چيقدن سوكرا لك بوكسك
و مضل علملره اوغراشان و بوياديه كى مسلكه حلاحيته دار.
افله آيدلنى بروطيه ايدلن ذوات ده يايوركه اصل
تهلكه بوراده در. حال بوكه علمك مصونيتي آرزو اتمك
نه قدر قولاييه نه چيتردن متأثر وهاننى جريانلره
منضرر اولاجنى تعيين و تقدير اتمك او نسيسته
مشكلدر. هله بونى كندلر نه وظيفه عدايدلر مكتب
كتابلر نيك بر درجه فوئنده آثار ايله اكنفا اتمك
صورته اورنه به آيتلر لرسه هم علمه، هم ده كندلر نه
قيمتش اولورلر كه يازيق و كنهادر ... اترق مكتب
كورمش هر كنچ بيلور كه ذكاستك الكامين والكملى
غدا سى علم اولدى كى كى التفيتى معلوماين نه علملر ده
موجوددر. بونى نه قدر تكرار ايشه كيكى و فضله بر شى
اوكرمش اولمايز. فضله اولرق علمك موضوعى مشهودات
و محسوسات اولدى ايچون ايتاعى و ايتايدى برقى خصوصنده
تعصبكار و حرارتلى مدافعه لره در لوم بوقدر. يالكنز
بر ملكنده باش كوستلر هر هانكى بر فكر ويا
فلسفه جريانتك قيمتى آكلابه ييلمك ايچون علمك
استفادكاهى اولان همده لره قدر ايشه رك بناي علمك
تالارنى تحقيق ايله ملك واوردن سوكرا مطالعه بورونك
ايجاب ايدركه بو ياييله دجه فكر و فلسفه جريانلر
منافشه و تنقيد ايدلش دكل؛ آنجى ديدى قودى به قوربان
كيتمش اولور. ايشه بومقاله ده علمك بنده و عمده لرى
اعتباريه اولان قيمت و اهميتنى تحقيق ايديه جكنز تاكه
بوسقم وعادى مشاهلو علم نامه بابيله ماسين.

ممولدر كه حواس و ذكاستك على الاطلاق اطلاع
و ادراك لرينه «علم» دينا مش. پرا كنده و خصوصى
بر ماهيتنه بيلديكنز بوتون واقعه لره هنوز حقيقت
علمى برقيمت احراز ايتامشلا در. حتى بر واقعه لرى
نه قدر ايتى ترصد ونه درجه صحيح بر صورتده تحقيق
و مجربه ايشه كى نه حقيق معاده علم يامش اولمايز.
تام معناسيله علم، واقعه لرى يالكنز ايتى ترصد و ايتى

رتيكدر، ايكي سده طبعتمده اولان بورنكلردن
نسل آيرلايلير ؟

مشروطيتدن برى روم ايتلى اورنكلر يله توركلر
آره سنده ايكي انودج نوره دى: قويته سنى و پرويا
غاندايى .. بوايى انسان ده اسير جاعلرك آدملايدر
واسير جاعلر ده حریت و انتقام ايچون چالیشان بوايى
آدم؛ مستقل ملاترده بالهكس مطاقيت و زمزمه نككى
دينان بيك باشلى استبداد لره پشتوا اوليور. اويله
زمانلر اولدى كه مصرع لرى دورك مودا حسار يله
يا زمان شاعرلر، وطنه خيانت ايديلور صائيلدى.
چونكه هر توك، هر زمان ملت و وطن نامه فضولى
بر پراغاندايى ايدى. لوقطه ده يك بر كن اجنبيلره
و خرسينلرله توركلرك يك بيه ييلديكنى كوستلر
برمادى، مصرع لرى بازار كن توركلر ده وحدت اولدينى
اثبات ايدر بر نونه، كينير كن توركلرك انايدن
خبردار بر مات اولدينى اكلانير بر مانكن اولتى ايدى.
كنيش، سربست، ذوقى و ياغاره سز و ملرورلك
اولنك قدر سربست، اوقدر كنيش و اوقدر ذوقى
مليتورولك: «تكميل اشقيا» چيتردن دوغان اسكى
دار، بوغوشى ملت و وطن هوايى برينه، بوكوكلره
فرج و برجي اسيل و روزكارلى هوايى «دارالقول» دن
باشه كيم اقامه ايدم بيلير ؟

فالم رضى

تيره سلسرى

چوق و ديك ايتى آرقاداشه:

كونك كيرديكى بونك سرباير
نه وقت طووشوب يانارسه، واپلر
آردنجه سوركلار كوزلر مى،

اوزاقتن بر تيرن سسى كلنجه
حسرتله ميرلايان قلبح، انجه
بر درده بيگدن دوشدى صانير ...

... اى تيرن سلسرى، تيرن سلسرى!
غريته كيدنلر بيلاردنيرى
نه به كله ديلر، ترده قالديلر ؟

آفتادلر انسانه غريبلك و بربر،
بزه ايجلكه بوحن آلور بر،
برده سز، اولرى خاطر لامايبك !.

روايى برغلى روسى داغلامق ؟
آه، اى تيره لرك قله اغلامق
كتيرن سلسرى، تيرن سلسرى ...

۱۳۳۷ - حيزان - مامرى سوى نجم الدينيه قنبل

مجره و تحقيق ايله اولمايوب بلكه بولردن بوتون مشايه
واقعه لرى تحت اقتياديه آلاچق قانونلر استخراج ايتكله
مكن اولور. مثلا بر قاب مصولك حرارتك تحت
تأثيرنده قايناديني بيلك على المعاده انسانلر ايچون
بر علم اولاييلرسه ده حكمتشناس ايچون اصلا بر علم
ذكادر. حكمتشناس، بوتون سولرك عبنى شراطلده
وهينى درجه حرارته عبنى طرزده قاينادلر نى ايتيخراج
ايدم بيله چك بر حاله كله دن سولك غلباني حقدنه علم
وار ديه مش. كذا غير زيايى بر فردده كى تنفس
مقانيزمه سنى بيلكله تنفس حقدنه علم صاحي اولش
ذكادر. بلكه بوتنفس مقانيزمه سنى بوتون فردلره
عبنى سورته واقع اولدى تحقيق و استخراج ايدلكن
سوكرا دركه تنفس واقعه سنى علمى آله ايدلش.
شو حالده علم، نه قدر جوق اولورسه اولسون،
خصوصى واقعه لرك بيلكسى نتيجه سى اولمايوب بلكه
بوتون واقعه لرى جمع و اداره ايدن قانونلر نى عمومى
بيلكلرك بر محصولدر.

ديك كه دوغردن دوغروب حواسمه چاريان
و ذكاست واسطه سيله قونترول ايدم بيلان طبيعت
واقعه لرينك علمى، خصوصى برواقه دن عمومى برقاونه
انتقال ايدن بر علميه روحيه ايله ممكندر كه بز بوكا
«استفرا» ديورز. معلومدر كه بر ديمر پارچه سنىك
تأثير حرارته انبساط ايتديكنى بر كره كوردلكن
سوكرا استفرا واسطه سيله دميرك حرارتك تحت
تأثيرنده دائما انبساط ايدم بيلكى استفرا ديورز.
ايشه علوم طبيعيه استفرا دينلن بو منطق آليايله
انفا اوليور. پوالت قوللايلما دجه كاشات حقدنه كى
بوتون بيلكلر من رابطه سز و غير قابل ادراك برطاقم
اشيا و حادثات هرچ و صيرى حالنده قايلر.

خصوصى برواقه دن عمومى بر قانون چيفاران
بر مالك استدلالنده دائما شوشكلده بر ترتيب منطقى
مندمجدر: حرارت شو دميرى انبساط ايتدردى ؟
بناء عليه دائما هر هانكى بر ديمر پارچه سنى انبساط
ايتدردم جكدر. فقط دقت ايتلى كه بوتون بو استفرا
لك نهئنده مستر و دائما عبنى شكلده موجود بر قضيه
هفليه واردر اوده شو: عبنى اسباب، عبنى نتايجى
توليد ايدر، تمير ديكرله عبنى اسبابك عبنى نتيجه لرى
واردر. شو حالده استفرا شو طرزده بر قياس
منطقى شكلى آليور: عبنى اسباب، عبنى نتايجه مالكدرد
مادام كه حرارت بر ديمر پارچه سنى انبساط ايتدردى ؟
او حالده حرارت دائما بر ديمر پارچه سنى انبساط
ايتدردم جكدر. بوقياسده بر نهي قضيه: علت مدهمى
(Principe de causalité)، ايكنجيسى: ترصد
ايدلن واقعه، نتيجه ده: قانون.

كورولور كه استفرا نك قيمت هليت همده سنى
مستند بوليور. عجا بز بومده مياصيل بولنق ونه درجه
تحقيق و اثبات ايدرك قبول ايتدك ؟

هليت همده سنى ايلك و قوفز حادثات طبيعيه نك
توالى منظمه سندن آلدنمز تلفينلر اولشدر، مثلا
برقاج دفعه عبنى ترتيبده ظهور و تكريرى كورديكز

بر سر مرصه حادثه‌ها که بنوعی صورت‌ها حدوث یافته چکری
دو شونک پوتون انسان‌زده و حتی حیوان‌زده بیه
مشترک بر نمای ذهنیدر .

مثلاً صوبک ایستاده باشدانی کورونجه برآز
صوکر اینه هواجهری حاصل اولاجی ودها
صوکر اکر پورپ طاشاجنی استدلال اولور .

حتی حادثه‌ها که پوتولی منتظمی تعیم اتمک
قابلیتک حیوان‌زده کی موجودیتدن استفاده ایدله‌رک
تدریج‌لرینه یوقابل ذهنی واسطه‌سیله جالیله‌لری هرکس
معلومیدر . مثلاً آیدک دف چالینجه آیاغه فالقه‌سی ،
پورنه کیریلین خلقة‌نک چکله‌سندن متولد اضطراره
دف و قوماند سسنگ منتظاً و کراواتی و داعی ایدیر
له‌سیله تأمین ایدلشدیر . پوواج حادثه‌نک منتظاً
توالی و تکرر ایدیر برله‌سی آیدک ذهنده قوماند اودف
سسی متعاقب‌شاهلاق لازم کله‌جکی و پوتونک آراسنده
بر رابطه اولدینی اعتیادی بر سرورنده استدلال
ایدیرشدیر .

تدریج واسطه‌سیله حیوان‌رک اکتساب ایدیکی
پواعتیادل حافظه‌نک مانتیله اوله کواکشرک آرتق
پواعتیاد لری تولیدیدن حادثه‌نک تعاقبیه میدان و برمه‌دن
دها ابلک حادثه‌ده نتیجه کشف اولور .

نتیجه‌م موروث سوق طبعی‌رک تکونی دخی
پو میخانیکیه ایضاح ایدلشدیر . مثلاً معتدل اقلیم‌اره
بازر کلوب قیش جنوبی هجرت ایدن قراتلغیج ،
لیک و طوره و قشلی و حتی یاورولری و سیم‌دیکشکه
باش‌لجه هیچ‌سید ، ذکری اقلیم‌اره پولاتیورلر ایشته‌پوتی
ایضاح اتمک ایچون دخی‌هنی میخانیکیه‌ده و شونیلور .
و دی‌یورکه : پو حیوان‌رک کندیلنده هنوز مهاجرت
السیاقی کواکشمه‌دن اول دخی تحمل ایده‌مذکاری
صوغوق اقلیم‌اردن ایرکچ فاجعه‌مچور اولورلردی .
فقط ده‌ها هنوز فاجه‌دن صوغوق شادانیه کونلرک
قیصا‌له‌سی ، بار ازلک‌سارمه‌سی ، پورالک‌سیفلاشه‌سی
کبی علامتلر تقدم ایدیروردی .

بنام‌هله پوعلامتلرک کراا شداا هوا ایلله
توالی اتمه‌سی پورشرلده قیشی وقتندن اول تخمین
ایدیرده‌جک تداعیلر تأمین ایدینی و پور نهایت کواکشمه‌رک
موروث انسیافلر اولدی ، دیکک تدریج‌یله پوسوق
طبعی‌رک تشکیلی هنی میخانیکیه قابل ایضاح‌درلر .
پوراده طبیعتک یایدینی تدریج آرتق فردیلکدن
جیه‌وق انسیاق ونوعی اولشدیر .

حیوان‌زده انسیاق جالنده بولان پواسندلال
حقیق علیت عده‌سی یعنی عده‌مک علیت ادراک
اولایوب بر سر مرصه حادثه‌نک منتظاً و کراا توالی‌سندن
حاصل اولش میخانیک برطاف تداعیلرک تعیمی
تایلیدر . حال‌پکه حقیق علیت ادراک یکدیگری
توالی ایدن ایکی حادثه‌دن برینک دیکرینه فی‌الحقیقه
یعنی بالنجربه و بالاتبات سبب تشکیل ایدیکی تعین
و تحقیق اینکله تأمین ایدیلیر .

کورولورکه حیوان‌رک انسیاق ، هلیت مفهومی
آنجق حادثه‌نک منتظم و تکرر توالی‌سی صورنده‌ادراک
ایدیور و پوسوبدن یوقاری چیقابور . یالکز
انسان‌زده مشاهده ایدیلن حادثات متوالیه آراسنده کی

مناسقی حقیق برعلیت کی قبول اتمه‌نک نه قدر یا کیتلی
و خطای برکورش اولدینی ملاحظه ایده‌یللشدیر .
فقط پو ملاحظه عول‌عنه ایچون طبیی اولقدن زیاده
اکتسابی وجهی برعلیه طبیی ذهنیه اولدینی ایچون
قوتل برتریه علیه‌الیه‌لده علقی حادثه‌نک تکرر
تعاقل‌لرده ویا پوتون حادثاتی تصادفی ، یا خود بر قدرت
مجهول‌نک جاوه‌لرده آرتق قابل داتما هله ایدر .
ایشته پوتایک اوکنه مؤثر بر سرورنده کیمک
اوزره قواعدی «هن» طرفندن تثبیت ایدیلن تجربه
و تجربی اصولی وضع اولدیکدی بوسابه‌ده بر حادثه‌یه
تقدم ایدن احوال و عوامل آراسنده شائی فی‌الحقیقه
مؤثر سبب‌لرله هیچ بر ابعی اولایان سبیلر تقریق
اولدیلدی . آرتق ایکی واقعه‌نک بر برینه سرپوط
اولاق زمانده یکدیگری فی‌الحقیقه برینک دیکرینه
علت اولدینی اقتضا ایدیر بر یوب تام مناسبه‌علیت
وقتی بر برینی واقعه حصول پوتلجه ایدیکی واقعه‌نک
حصول بولانی ضروری اولان پاشنه‌درک اولان‌لله
امکان بولایان بر رابطه‌ده کورولدی .

*

شیخی هلیت ساحه‌سنگ نره‌له قدر اوزانه
بیلدیکنی و علمده معنی‌لک ذیلین شیخک نه درجه
عمومی اولدینی تعین اتمک اقتضا ایدر .
هیچ‌شبه‌پوتک علیت و معینیت پوتون (حکمی)
(کیبوری) حادثه‌لرده بالغا «مالغ عمومی‌لش
پولردن علقی تعین اتمش هیچ بر حادثه‌نک قلماش
کیدر .

مثلاً مسو یوز درجه حرارته‌ده همه‌حال و داتما
قائدا . بنام‌هله سبب تشکیل ایدن مذکور حرارته
نتیجه‌ی تشکیل ایدن بحر آراسنده ثابت بر مناسبت
تأسس ایدیکی کی غلیظت شیطی دخی آرزو اولدیلین
تعین‌یله تثبیت ایدلشدیر . هر کیم‌شبه‌ایدیر سه‌علی شیطی
تطبیق ایدیرک صوبک مایع جاندن غاز حاله‌نک
باش‌لادینی باللات و باش‌لاده تحقیق ایده‌یلیر .

*

حیاتیات حادثه‌لرینه کلتجه مثاله کواکشمه‌ک
باشلار . چونکه حیاتی بر حادثه اوزرینه فی‌الحقیقه
تأثیر اچرا ایدن پوتون سبیلر بیلک حکمت و کیمیا
حادثه‌لرینه نسبتله جوق مشکادر . مثلاً مولدالرض
بر می‌یورک بر حیوان اوزرینه طرز تأثیر بر بیلک
ایسته‌دیکیزی فرض ایدلم . می‌فوقی حیوانه تفتیح
و بالنتیجه ظهور ایدن غشیه‌نی مشاهده ایدک . فقط
ایکینجی بر تجربه‌ده هنی نتیجه‌نک توله ایده‌جکته‌حکم
ایده‌بیلک ایچون و تجربیه‌ی هنی تکرار ایده‌رک
مشابه‌ی برده تجربیه‌یله تحقیق اتمک لازم در پوایکینجی
تجربه‌ده عنی نتیجه‌نک آله ایدیلدیلدی همه‌حال
هنی اسبابک تکرار قومدن نمله جیفارله‌سیله
ممکندر . حال‌پکه تجربه‌نظر آ تفتیح نتیجه‌سی
بر طرفدن می‌یورک درجه‌نک تسمیینه ، دیکر طرفدن
دخی تفتیح اولان حیوانک بوزهری درجه قبوله
ناج اولور . مثلاً می‌یورک زهرله‌مک قدرتی پاشنه
و بدیشدیک میطک حرارت و ترکیبه‌کوره تخالف

ایدیور . کذا تفتیح ایدیلن حیوانک بوزهری ناغری
سنه ، درجه‌نک حینه ، و غریزی احوال مقدمه‌سنه
تایم اولور . بنام‌هله بر تجربه‌ی ناغری عینی صحتدک
شرایط دائره‌سنده تکرار اتمک بالفضل ممکن کلدیر .
اوحالده حیاتی حادثه‌لر معینیتک حکمت و کیمیا‌ده اولدینی
کی تعین و تثبیت تعیمی اشباح‌لرده معینیت بولونامی
و هر یسنگ دیکرین آرزو قیو تخالف اتمه‌سی دولا‌سیله
مستحیلدر . پوتک ایچون حیاتیات قانونی مادیات
قانونی کی فطری و عینی اولایوب تقریبی و احتیالدر .
ایشته بو سبب‌لرک حیات حادثه‌لرک علقیایان
وسیته‌میکه تحمل پوقدر و نه پوتک ایچوندرک
حیات موضوعی یالکز علم مجردله اداره ایدیلدیلین .
همه‌حال بر صحتکار دیونوسی و بر «س» ادراک
دخی ایستیر یوکا بنام‌هله ماده کی استقراری ولایتیر
اولایان ربانکس داتما دینامیک و متحول بولان حیات
حادثه‌لرینه یاقیندن تماس ایدیلدیکه احتیال اولان
قانون‌لرله هیچ بر زمان نفوذ ایدیلدیلور . هله حیاتک
دها پک جوق منسل اولان روسی و اجتماعی حادثه‌لرینه
جیتیلدیکه عینی تجربه‌لری عینی شرایط دائره‌سنده
تکرار ایدوب علم یقینتک اصول یکانه‌سی اولان
«تجرب اصول» فی‌الحقیقه اتمک بسیدین دائره
امکاندن جیتیدور . پوتک ایچون کرک روحیات و کرک
اجتماعیات یالکز مشاهده ایدیلدیلین و تجربی ممکن
اولایان بر «علم توفی» ماهیتده قائلدور .
فی‌الواقع (تجربه) ایلله (تجرب) تقریق ایدیلدیکه (تجرب)
روحیات دن (تجرب روحیات) مناسبتیه
جیفاریلرک بوندن پاکشیز برشی اواز . روحیاتک
موضوعی یعنی حادثه‌لری خارجی و داخلی اولای اعتبارله
(شئی) و (نفسی) ایکی درلو مشاهده و تجربیه
تاییدر . پوتک ایچون یالکز (آفاق) بر روحیات
ادما‌سنده بولتی پوعامک موضوعده‌ک خصوصیتی
آکزامتقدر .

روحیات و اجتماعیاتک هنوز ایضاح بر ره‌ل اولاما
دغری شوبله دورسون الیوم اوله غریزی حادثه‌لر وارک
حقیق سبیلر الا آن بولنه‌ماه‌شدیر . مثلاً رجم‌مادوده
بولان بر جینک جنسیتی تعین ایدن اسباب حفته
هنوز هیچ بر فکر پوقدر ، یالکز ایستاتستیک
اعانه‌سیله معین بر معیلهده و معین بر زمانده دوعه‌جق
ارکک و دبیلرک اعظمی و اصری حدودلری تعین
ایدیلدیلور .

کورولورکه معینیتک حیاتیات ساحه‌سنده‌بیه
هنوز بالفضل و مدلل اولاق ثابت اولامشدیر . پوتک
ایچوندرک الا آن بر جوق متفکرل کاشاتک هیئت
عمومی‌سنده بر قانون و آه‌مک عمومی اولوب اولادینده
یعنی شبه‌ایکده و حتی بر نفسی پوتی تماماً انکار
ایکده‌درلر . ذاتا هنوز بالفضل انشائی ممکن اولایان
عمومی معینیتک قبول ایده‌یلماک ایچون طبیعتده‌ک
پوتون حادثه‌لرک غیر قابل اجتناب و انکار اسباب و نتایج
ایله بر برینه سرپوط اولاق بر قانون عمومی داخلده
جریان ایدیکاری و الیوم بر جوق اسبابی کورمه‌یورسقی
پوتک سببیه‌م وجودی‌لری اولایوب هنوز کوروشورک

کوتو و جهلرک چوق اولدنی قناعتی اکتساب ايله مکنکمز لازم کلدیکنی و بنا علیه غیر معینتیله حقیقت حالده موجود اولما یوب آنجی بزم جهلرکمه نسیله موجود اولما یله یکنی سوله مکده درلر ایشته علم آدم لر نده بيله علیت وقوفک الک منکامل منهایس بو طرزده بر قناعتک قبل التجربه اکتساب وتسلم ایدله سی لازم کلدیکنی توصیه منجر اولقده در .

واقعا بعض قوانین طبیعه دن آرتق کیمسه شیه اغه مکده در . مثلا کونشک صباح دوعوب آفشام باغاجندن و بوتون اجسام قهله نک سر کزارضه دوعوبو مستوط ایدله چکرندن هر کس امیندر . فقط بوتلر طبیعه کیمیه قانونی اولما یوب خصوصی قانولر یدر . بونک ایچون بو طرزده بر وجی بر چوق قانولری قبول ایغک بوتون حادثه لره مطابق بر معینته تابع اولدیننه قانم اولی بیه حال هیچده استلزام ایتمز . کورولورکه علیت عمدیه سی بوتون عقول بشر ایچون هنوز نه بدیهی ، نه ده بالتجربه تماماً مثبت بر قضیه مسلهمدر . واقعا بر چوق تجربه لر بو عمدیه تصدیق ایدیلورسه ده عینی عمده بوتون حادثه لرده بافعول مجرب اولوق اوزره اثبات وارائه ایدله مه مشدر . بونک ایچون بز عمل غایه لر می تأمین ایدله چک قدر تجربه لر یابدقندن سوکرا « عینی اسباب ، عینی نتایجی تولید ایدر » عمده سی تاقین حادثاته قبول و بوی بوتون حادثانه وارد کورمکده عمل بر طاقده بولوروز . ذاتاً علیت عمدیه سک بوتون تاریخ تکاملی بو عمدیه نک نتیجه اثبات و تحقیق محصول اولقندن زیاده مشاهده طبیعه دن متولد بر تاقین ویا حدس محصول اولدینی کورمکده در . ابتدا توالی حادثات صورتنده ادراک ایدیلن بو عمدیه بالاخره تکامل ایدله ایدله نهایت شیهی ایضاح ایدیکمز شکل حاضرخی آلمدر .

ایسته هلمک بر موضوه حالنده قبول ایتمک مجبور اولدنی بو علیت عمدیه سکده کی عینی اسباب ، عینی نتایجی تولید ایدر چکمی « عینیت » و « شأنیته » مسئله لر می تولید ایدیکندن مماثل کورولن حادثات آراسنده نه درجه یه قدر هیلیت اولدنی فلسفه ده یتمز نوکنز مناقشه لره سببیت و بر مکده در .

خلاصه : علیت عمدیه سی نه بدیهی ، نه بالتجربه مثبت ، نه ده بالاستدلال محقق بر قضیه در ؛ آنجی تقریبی و محدود بر صورتنده قابل تجربه و تحقیقدر . فقط بو عمدیه قبول ایدله کیه هاوم طبیعه نله یکنانه آتی اولان « استغراه » ده بولنی ممکن دکلددر . بنا علیه استغراه پایه ییلاک ایچون بو عمدیه نک هندسه ده کی موضوه لر کی بداهت حالنده قبول ایدله سی ضروری اولددر . بویایله ده کیه هلمک پایه یه سنه امکان اولماز . حال بوکه فلسفه بو مجبوریتدن آزاده در . بونک ایچون فلسفی نقطه نظر و کوروشلر ، هلمک نقطه نظر و کوروشلرندن دایما بر چوق جهلرکه آیرلمشدر . الحاصل علمدن ایوم نام مناسبه هیچ قطع اولما یوب حادثاتک شاقی سیری حقیقه تقریبی بر تصوردر .

۹ جزیران دارالفنون روحیات معانی مصطفی سلکب

شعر

انسان ، آتشدن پاپازلر و پاپازان صولر
اقلیدنده قوشان ، نتره یی ، دقش ایدن
روحلرک هرچانیله چیلر بر تان بو شاعری
استانبول قازلری طایینا چیلر در . آرای
دولودوران اوزون بر سکوتده اولسه شعرک
اوله یی قسوی اوقی غایر لایغایه تاقی دکلددر ؟
قادر کیه « کمال الدین کایمیه » بو کون مرا نادولودن
ایدیلرله برابر سحله دیودر .

از سیر بر لیلر نده

— سرک مکتوب —

بلکه شبیدی ، سکا سوک
سوزلری یازمادن ،
کوزلرم قاناق . .
بلکه وار داهایش اون
دقیقه لی بر زمان . .

*

آینه ، ایچک یانه چق
مکتوبم اوقونورکن . .
لاکن ، ثولومک آلی
آلله دوقونورکن
بدلیرمن بر امل
چوق کورمه بکا صاقین !
بن تا کری به الک باقین
بر یوله سایورم ،
ملتمک اغر نده
تربیه ی پایورم . .

*

دوشوندم حضورنده
ابدی بر آفتاب . .
دوشوندم که ، بابامک
دیزی دیننده یکن
یکری ایکی سنه دن
آلنرده قالان نه ؟
صورارم سکا ، آینه ،
ماده مک کون کله چک ،
هر کس عینی ملکک
اوکنده آکیله چک . .
یچین اوکونه ده کین
چان سسلری دو یام ؟
بوکونده بر ، یارینده !
بیراتک او یو یام
از میز قایلر نده .

*

آینه الوداع آرتیق ،
شو ایکی اوج عصران
کیجه نک کوندوزنی

کورمه دن کیدیورم . .
نه یأس وار ، دیورم ،
اوکونک سجر نده
سنگ اینجه یوزکی
کورمور کیم یا ؟ . .
آی کنج کیجه لر نده
نشیکی بکلین ،
ایدیورم امانت
ستی آنادولویه !
سوتکندن ، اکیککنندن
نه بر دکه حلال ایت !
سوله هاجره ، اوده
حقی حلال اینسین ،
کوکچکی دیلر سه
باشقه برینه کیتسین !
بن ابرمه دن مراده ،
اجل قدری قولی ؟
آرتیق بیوده یره
بکله سین بولی !
.
.
اونه آینه ، او کوزل
کوزلرندن آقان نه ؟
کری دونه دم دیبه
آغلایورمیک آینه ؟

کمال العربیه لاهی

oo

— توش نشانیه —

بکله مک یی پیکار باشنده ،
آدمده یوق مزاریکک طاشنده ،
غربت ایلده ، یکری ایکی باشنده
بوش برافدک قوللری ، نشانیم !
سانکه قارا طالعله یاربندک ،
سه و سه دیکک کیجه لرله یاربندک !
آرتیق آدی قالانله قاریهدک ،
کیم بکلرین یوللری ، نشانیم ؟

کمال العربیه لاهی

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Salih DEMİRHAN
Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece
Üniversite : Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü 2014
Yüksek Lisans : Batman Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı
2024
Doktora :

İŞ DENEYİMLERİ

2018-2024 **Özel Batman Demirhan Yabancı Dil** **Müdür**
Kursu

UZMANLIK ALANI: Tarih

YABANCI DİLLER: İngilizce

YAYINLAR*